

ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ :
ศึกษากรณีชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

น.ส. บุญทวี บุญโถ

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมศึกษามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2546

ISBN 974-17-4001-8

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SOCIO-ECONOMIC FACTORS INFLUENCING THE USE OF FOREST RESOURCES: A CASE STUDY
OF COMMUNITIES AROUND DONGNATAM FOREST, UBON RATCHATHANI PROVINCE

MISS. BOONTAWEE BOONYO

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts in Sociology

Department of Sociology and Anthropology

Faculty of Political Sciences

Chulalongkorn University

Academic Year 2003

ISBN 974-17-4001-8

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ :

ศึกษกรณีสวนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

โดย

น.ส. บุญทวี บุญญา

สาขาวิชา

สังคมวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ ตินณะกุล

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม (ถ้ามี)

-

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

อ.อ. อมรา พงศาพิชญ์ คนบตี คณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

งามพิศ สัตย์สงวน ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน)

นิเทศ ตินณะกุล อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ ตินณะกุล)

สุพัตรา สุภาพ กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ)

น.ส. บุญทวี บุญญา : ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษากรณีชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี (Socio-economic Factors Influencing the Use of Forest Resources : A Case Study of Communities around Dongnatam Forest,Ubon Ratchathani Province) อ. ที่ปรึกษา รศ.ดร.นิเทศ ดินณะกุล, 123 หน้า.

การศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ใช้กรอบของตัวแปร 6 ตัว ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา กรรมสิทธิ์ในที่ดิน ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน และการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรส่วนรวม โดยศึกษาชุมชนที่อยู่รอบป่าดงนาทาม อำเภอศรีเมืองใหม่ และ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งได้สุ่มตัวอย่างประชากร 200 ครัวเรือนจากประชากรทั้งหมด 775 ครัวเรือน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม การค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตทั่วไป การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์เจาะลึก ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้ใช้ค่าเฉลี่ยร้อยละและโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS ในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สมมุติฐานของการวิจัยคือ

1. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร
2. ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ
3. หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
4. ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน
5. ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย
6. ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาพบว่าผลการวิจัยเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ทุกข้อ

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา สังคมวิทยา

ปีการศึกษา 2546

ลายมือชื่อนิสิต.....^{บุญทวี}.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....^{นิเทศ ดินณะกุล}.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4481136524: MAJOR SOCIAL SCIENCES

KEYWORD: FOREST RESOURCES/ COMMUNITIES / DONGNATAM FOREST
BOONTAWEE BOONYO: SOCIO-ECONOMIC FACTORS INFLUENCING THE
USE OF FOREST RESOURCES: A CASE STUDY OF COMMUNITIES AROUND
DONGNATAM FOREST, UBON RATCHATHANI PROVINCE THESIS ADVISOR:
ASSOC. PROF. DR. NITHET TINNAKUL, 123 pp. ISBN 974-17-4001-8

The main purpose of this research was to study the social and economic factors influencing the use of forest resources by using six variables namely: occupation, income, education, ownership of the land, term of staying in the communities and the responses on protecting the forest. The communities around Dongnatam forest in Srimuengmai district and Kongjiam district were chosen for this study. Two hundred households were selected as the sample size out of 775 households. The data was analyzed by using questionnaire, documentary study, general observation informal interview, in-depth interview, percentage and the SPSS program with 0.05 significant level.

The hypotheses were as follows :

1. Breadwinners who were the farmers had more use of forest than the ones who were not the farmers
2. Families with high income had less use of forest than the ones with low income.
3. High educated breadwinners had less use of forest than the low educated ones.
4. Families who were the owner of the land had less use of forest than the ones who were not the owner of the land.
5. Families with long term of staying in the communities had more use of forest than the ones with short term of staying in the communities.
6. Families which had good responses on protecting the forest had less use of forest than the ones with poor responses on protecting the forest.

The results of the research were in accordance with all hypotheses

Department: Sociology and Anthropology.

Field of study: Sociology

Academic year: 2003

Student's signature.....*Boontawe*

Advisor's signature.....*Nithet Tinnakul*

Co-advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. นิเทศ ดินณะกุล อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่า ในการให้การแนะนำ และข้อคิดเห็นทุก ๆ ด้านในการวิจัย อีกทั้งยังคอยให้คำสั่งสอน ช่วยเหลือ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมาจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ และผู้วิจัยสามารถสำเร็จการศึกษาได้ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. งามพิศ สัตย์สงวน หัวหน้าภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ สุพัตรา สุภาพ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าให้ คำปรึกษาแนะนำในทุก ๆ ด้านในการทำวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณนางสาวพรวงดาว นุประดิษฐ์, แพทย์หญิงปิยธิดา นุประดิษฐ์ ที่ได้ช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านมาโดยตลอด จนผู้วิจัยสามารถสำเร็จการศึกษาได้ รวมทั้งผู้มีพระคุณคนอื่น ๆ ที่มีได้กล่าวนามในที่นี้ด้วย

ท้ายสุดนี้ขอกราบขอบพระคุณ บิดา มารดา น้องชายและญาติ ๆ ของผู้วิจัย ซึ่งได้ให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้าน และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา จนสามารถสำเร็จการศึกษา

นางสาวบุญทวี บุญไฉน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ

บทที่ 1: บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
ขอบเขตในการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิด ทฤษฎี.....	4-17
กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย.....	18
สมมติฐานการวิจัย.....	19
นิยามศัพท์.....	19

บทที่ 2 : งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

อาชีพ.....	22
รายได้.....	23-26
ระดับการศึกษา.....	26
การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน.....	27-28
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน.....	29
ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรส่วนรวม.....	30

วิธีการวิจัย.....	33
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง.....	33-35
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	35
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	35-37
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	37
บทที่ 4 : ลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน.....	38
ข้อมูลเชิงมานุษยวิทยา	
ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป.....	38-42
ความเป็นมาของป่าดงนาทาม.....	42-43
คุณค่าของป่าทามต่อวิถีชีวิตชุมชน.....	43-44
วิถีชีวิตชุมชนกับพื้นที่ป่าดงนาทาม.....	44-46
การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าบุ่งนาทาม.....	46-50
บทที่ 5 : ผลการศึกษาวิจัย.....	51
ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน.....	52-53
ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน.....	53-57
ข้อมูลด้านสังคม.....	58-61
ข้อมูลจากผู้ให้ข่าวสำคัญ.....	62-79
การทดสอบสมมติฐาน.....	80-86
บทที่ 6: บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	88-95
ข้อเสนอแนะ.....	97-98
ข้อจำกัดในการวิจัย.....	98-99
รายการอ้างอิง.....	100-113
ภาคผนวก	
แบบสอบถามเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้.....	115-118
ภาพแสดงพื้นที่ศึกษาวิจัยป่าดงนาทาม.....	119-122
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	123

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1: เพศ.....	52
ตารางที่ 2: อายุ.....	52
ตารางที่ 3: สถานะภาพการสมรส.....	53
ตารางที่ 4: ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน.....	53
ตารางที่ 5: ประเภทของอาชีพหลัก.....	53
ตารางที่ 6: ประเภทของอาชีพรอง.....	54
ตารางที่ 7: รายได้รวมของครัวเรือน.....	55
ตารางที่ 8: สภาพะการมีหนี้สิน.....	55
ตารางที่ 9: สถาบันการเงินที่มีบริการสินเชื่อ.....	56
ตารางที่ 10: การถือครองที่ดิน.....	56
ตารางที่ 11: ขนาดพื้นที่ถือครองของหัวหน้าครัวเรือน.....	57
ตารางที่ 12: ประเภทเอกสารสิทธิ์.....	57
ตารางที่ 13: ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน.....	58
ตารางที่ 14: การใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าดงนาทาม.....	58
ตารางที่ 15: ประโยชน์ที่ได้รับจากเนื้อไม้.....	59
ตารางที่ 16: การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า.....	59
ตารางที่ 17: การใช้ผลิตผลจากป่าไม้.....	60
ตารางที่ 18: การรับทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม.....	60
ตารางที่ 19: การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม.....	61
ตารางที่ 20: การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าดงนาทาม.....	61
ตารางที่ 21: ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของการประกอบอาชีพของ หัวหน้าครัวเรือน กับการใช้ทรัพยากรป่าไม้.....	80
ตารางที่ 22: ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รวมในครัวเรือน กับการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้.....	81
ตารางที่ 23: ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน กับการใช้ทรัพยากรป่าไม้.....	83
ตารางที่ 24: ความสัมพันธ์ระหว่างการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินกับการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าไม้.....	84

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ 25 : ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้.....	85
ตารางที่ 26: ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้.....	86

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีคุณค่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม การจัดการป่าไม้ที่เอื้อประโยชน์ทั้งสามด้านอย่างสมดุลและเป็นธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ทำหายท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ การจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ดีควรมีหลักการของการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ดำเนินควบคู่กันไป เพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างสืบเนื่อง และในปัจจุบันได้มีความพยายามทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลายและอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมให้กลับฟื้นคืนชีวิต ป่าไม้หลายแห่งรวมทั้งป่าทามซึ่งเป็นพื้นที่ป่าที่มีระบบนิเวศสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการทำลายป่าและใช้ประโยชน์มากขึ้นเรื่อยๆ เช่น โครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เขื่อน ถนน โรงงานอุตสาหกรรม จนเป็นที่หวั่นวิตก (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2542)

สถิติข้อมูลพื้นที่ป่าไม้จากการสำรวจทางภาพถ่ายทางอากาศและภาคพื้นดินพบว่าประเทศไทย มีพื้นที่ป่าไม้อยู่เพียง 81 ล้านไร่หรือประมาณร้อยละ 25.28 ในพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ คือ 320 ล้านไร่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปรากฏว่ามีการทำลายป่าไม้อยู่ในอัตราสูงสุดของประเทศ โดยคิดเทียบอัตราส่วนกับเนื้อที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 105 ล้านไร่ สมควรมีป่าไม้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ หรือประมาณ 42 ล้านไร่ แต่ในข้อเท็จจริงปรากฏว่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีป่าไม้เหลือเพียงประมาณ 14 ล้านไร่ และในจำนวนที่เหลือก็ยังมีแนวโน้มที่จะถูกทำลายอีก หากมิได้รับความสนใจจากทุกฝ่ายที่จะแก้ไขปัญหา (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2542)

การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม ที่จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแนวความคิดที่เริ่มจากกลุ่มพิทักษ์ธรรมชาติเพื่อชีวิต ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ และพิทักษ์ป่าดงนาทาม แนวความคิดดังกล่าวนี้เริ่มขึ้นเมื่อปี 2530 พระอาจารย์ ปสันโน ได้ก่อตั้งวัดสาขาวัดป่านานาชาติขึ้น ณ บริเวณภูล่อมถ่อม บ้านทุ่งนาเมือง ต.นาโพธิ์กลาง อําเภอโขงเจียม ซึ่งตั้งอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ท่านได้พบว่าความอุดมสมบูรณ์ของป่าบริเวณนั้น กำลังถูกคุกคามและบุกรุกจากบุคคลหลายฝ่ายที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากป่า จึงเห็นว่าควรที่จะพิทักษ์และรักษาป่าดงนา

ทามที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์เหล่านี้ไว้ กลุ่มพิทักษ์ธรรมชาติจึงได้ร่วมกับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน จึงได้ริเริ่มจัดทำ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาป่าดงนาทาม ขึ้นในปี 2537 เพื่อเป็นโครงการนำร่องในการสนับสนุนการจัดทำป่าชุมชน ของชุมชนรอบอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ภายใต้นโยบายที่คนอยู่กับป่า โดยมีพื้นที่เป้าหมายรวม 12 หมู่บ้าน 4 ตำบล 3 อำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี ป่าดงนาทามมีภูมิประเทศเป็นที่อกเขาซึ่งเป็นภูหลังแปร สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติเป็นที่พึ่งพาอาศัยของชุมชนรอบป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม ป่าดงนาทามประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม เมื่อเดือนธันวาคม 2534 ตั้งอยู่ในพื้นที่ 3 อำเภอ ชายแดนไทย คือ อ.โขงเจียม อ.ศรีเมืองใหม่ อ.โพธิ์ไทร มีเนื้อที่ 212,500 ไร่ หรือ 340 ตารางกิโลเมตร (นางศิวพร ฟาฟซองป์และคณะ, 2538)

การศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษากรณีชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าทามในเชิงสังคมวิทยาในพื้นที่ ที่มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ เป็นจำนวนมากแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาในประเด็นปัญหาทางสังคมวิทยา ซึ่งปัญหานั้นเกิดจากการมีข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านบางกลุ่มในภาคอีสานกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ป่าดงนาทามในประเด็นเรื่องของ ป่าทาม ที่เป็นสิ่งใหม่ที่มีคนตอบความหมายได้ไม่มากนัก เพราะป่าประเภทนี้ไม่ค่อยมีคุณค่าในทางเศรษฐกิจที่จะจัดการทำประโยชน์ทางตรงในรูปของเนื้อไม้ แต่ป่าทามเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ เป็นแหล่งเชื้อเพลิงที่ดี และมีความหลากหลายทางระบบนิเวศน์ไม่ต่างจากป่าบก ป่าทามมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนตลอดสองข้างลำน้ำ จนกล่าวได้ว่า ป่าทามกับชุมชนที่มีอาชีพด้านการประมงเป็นสิ่งคู่กัน แต่ทำไมป่าทามจึงเป็นประเด็นที่นักวิชาการไม่สนใจ และในขณะนี้ป่าทามสำคัญอย่างไร มีสาเหตุอะไรที่ป่าทามถูกทำลาย จะจัดการอย่างไรให้ป่าทามอยู่ต่อไปและเป็นพื้นที่อีกแห่งหนึ่งที่สามารถเลี้ยงชีพของคนในภาคอีสานได้ และในขณะเดียวกันเรื่องของความหลากหลายของระบบวัฒนธรรมยังเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติจะมีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งสำคัญในการจรรโลงชุมชนให้อยู่รอดได้ (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543)

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อสำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคมในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี
4. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านบางกลุ่มกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ป่าดงนาทาม

1.3 ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ศึกษาวิจัย คือ อำเภอโขงเจียม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโพธิ์ไทร โดยแบ่งพื้นที่ศึกษาตามระดับของความยากจน (จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และอ้างอิงจากการสำรวจข้อมูล จปฐ. ของพื้นที่ศึกษา) โดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่มตัวอย่าง จากประชากรทั้งหมด 775 ครัวเรือน 12 หมู่บ้าน 4 ตำบล 3 อำเภอ ที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทาม คือ

ก. พื้นที่หมู่บ้านที่มีความยากจนมาก เนื่องจากไม่มีที่ทำนา ต้องแลกข้าวบริโภคและมีปัญหาเรื่องของการบุกรุกทำลายป่ามาก ได้แก่

- 1) อ.ศรีเมืองใหม่ ต.หนามแท่ง บ.ดงนา บ.โพนงาม บ.ทุ่งหลวง บ.เพี้ยด
- 2) อ.โขงเจียม ต.กุ่ม บ.ปากลา

ข. หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทามที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มแรกเพราะสามารถปลูกข้าวบริโภคเองได้บ้างแต่ยังมีความยากจน ได้แก่

1) อ.โขงเจียม ต.นาโพธิ์กลาง บ.ชะชอม บ.ทุ่งนาเมือง บ.คันท่าเกวียน บ.นาโพธิ์ใต้ บ.นาโพธิ์กลาง

- 2) อ.โพธิ์ไทร ต.สำโรง บ.ผาชัน บ.อ่างทอง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เพื่อทราบว่า มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

2. เพื่อทราบถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนป่าดงนาทาม

3. เพื่อทราบถึงปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนป่าดงนาทาม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปปรับปรุงและประยุกต์ใช้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งเป็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการหามาตรการในการสร้างจิตสำนึกในการรักษาและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามให้แก่ประชาชนทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในชุมชนแหล่งกำเนิดป่าทามเพื่อจะเป็นแนวร่วมสำคัญในการฟื้นฟู พัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าทามของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

1.5 กรอบแนวคิด ทฤษฎี

ในการศึกษาเรื่อง “ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษากรณีชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ” ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี ดังนี้

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

2. ความหมายของคำว่า “ ความยากจน ”

3. ความหมายของคำว่า “ ป่าดงป่าทาม ”

4. การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงป่าทาม

5. ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

6. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

7. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change)

8. เครือข่ายทางสังคม (Social Network)

9. ทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบท (A System Theory of Rural Development Problems)

10. ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A Theory of Self-reliance of Rural Communities)

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับสังคมเป็นพื้นฐานมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมทั้งหมดในช่วงระยะเวลาประมาณว่าสิบปีมานี้ สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดมากที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างไปหลายประการ รายได้จากการขายสินค้าอุตสาหกรรมมีมากกว่ารายได้จากการขายสินค้าทางเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นเกษตรกร รายได้ส่วนใหญ่ของประเทศมาจากการขายสินค้าประเภทเกษตรกรรม แต่หลังจากมีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันระบบเศรษฐกิจของประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก บนพื้นฐานของการพัฒนาเกิดความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างความสัมพันธ์และระเบียบต่าง ๆ ของสังคม มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนับว่าเป็นผลกระทบโดยตรงต่อระบบโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยได้ใช้ “ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วย

2. ความหมายของคำว่า “ความยากจน”

ประกาส ปันตกแต่ง. (2541) นิยาม คนจนหรือความยากจน โดยอาศัยรายได้ที่เป็นตัวเงินหรือรายได้ที่สามารถคำนวณได้เป็นตัวเงิน เป็นเครื่องมือที่กำหนดว่าใคร คือ คนจน ซึ่งเป็นนิยามที่มาจากองค์การสหประชาชาติ ซึ่งอาจจะใช้ได้ดีในสังคมตะวันตกในที่ตั้งรายได้ของคนสามารถคำนวณออกมาเป็นตัวเงินได้ชัดเจน แต่เมื่อนำมาใช้กับทั้งโลกเป็นการนิยามที่ใช้ดัชนีชี้วัดความยากจนที่ค่อนข้างจะยาก คือ ไม่สามารถบ่งชี้ความยากจนได้อย่างแท้จริง

ประเวศ วะสี. (2543) กล่าวว่า ความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ความยากจนไม่ได้เป็นปัญหาของเอกบุคคผล ความยากจนเกี่ยวข้องกับบริบทด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ให้ทัศนะว่า การวัดความยากจนโดยใช้ตัวเงิน

หรือรายได้เป็นเกณฑ์ในการชีวิตนั้นไม่สามารถบ่งชี้ความยากจนได้อย่างชัดเจนและแท้จริง โดยเฉพาะคนในชนบทที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีวิต

กฤษฎา บุญชัย. (2541) กล่าวว่า คนจน คือผู้ขาดด้านต่าง ๆ ขาดทรัพยากรที่เป็นต้นทุนชีวิต ขาดที่ดินทำกิน ขาดโอกาสในการศึกษา ขาดข้อมูลข่าวสาร และไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ และให้ทัศนะว่า คนจน คือ คนที่ไม่มีปัจจัยการผลิตเพื่อให้ค่านิยามนี้กว้างขึ้นไม่คิดเฉพาะด้านการผลิตทางเศรษฐศาสตร์อย่างเดียว เพราะว่าปัจจัยที่ไม่เกี่ยวกับการผลิตทางเศรษฐศาสตร์มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนค่อนข้างมาก ดังคำนิยามที่ว่า “ คนจน คือ คนที่เข้าไม่ถึงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตในระดับพอสมควรแก่คุณภาพ ”

กนกศักดิ์ แก้วเทพ. (2541) กล่าวว่า หลังจากเกิดวิกฤตเศรษฐกิจมีคนจนในสังคมไทยเพิ่มขึ้นจาก 6.8 ล้านคน (11.4 เปอร์เซ็นต์) เป็น 9.9 ล้านคน (15.9 เปอร์เซ็นต์) คนจนไม่ใช่ผู้ที่มีรายได้ยังชีพต่ำเท่านั้น แต่ยังรวมผู้ขาดด้านต่าง ๆ ขาดทรัพยากรที่เป็นต้นทุนของชีวิต ขาดที่ดินทำกิน ขาดการศึกษา ขาดข้อมูลข่าวสาร ไม่สามารถเข้าถึงการให้บริการหรือความช่วยเหลือต่าง ๆ ของภาครัฐ กลายเป็นคนชายขอบโดยโอกาสในสังคม และในปัจจุบันนี้เป็นยุคอุตสาหกรรมนิยมคนจนที่ด้อยโอกาสเหล่านี้ถูกทิ้งห่างออกไปเรื่อย ๆ

สมชาย ศรีสันต์. (2543) กล่าวว่า ความยากจนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในการดำรงชีพขั้นพื้นฐานของคนทั้งทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องการอยู่อาศัย การทำมาหากิน การหารายได้เสริม ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและกลุ่มเครือข่าย การศึกษาและวิเคราะห์การทำงานเกี่ยวกับประเด็นปัญหาความยากจนต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ในทุกมิติ ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงต้องชัดเจนในประเด็นความยากจนคืออะไร ชอบเขตอยู่ตรงไหน สาเหตุแห่งความยากจนมาจากไหน จุดพ้นออกจากความยากจนอยู่ตรงไหน ประเด็นเหล่านี้มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกันทั้งผู้กำหนดนโยบาย นักพัฒนา และชาวบ้าน

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (ม.ป.ป.ก) กล่าวว่า ความยากจนของคนในชนบทนั้นเป็นปัญหาเรื่องการไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ ยิ่งประเทศที่มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงมีอิทธิพลทางการเมือง พื้นที่ป่าไม้จะถูกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่ป่าธรรมชาติเป็นพื้นที่เกษตร หรือถูกบุกรุกเป็นคฤหาสน์ สนามกอล์ฟ นาุ้ง ได้ง่ายขึ้น คนชนบทจึงถูกเบียดไปอยู่ในที่ซึ่งไม่เหมาะสมกับการเกษตรมากขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นคนชายขอบ ซึ่งทำให้คนในชนบทยิ่งจนลง

เมธี ครอบแก้ว. (2538) กล่าวว่า ปัญหาความยากจนอธิบายได้หลายปัจจัย เช่น การขาดสิ่งที่ต้องการในชีวิต ความไม่มีโอกาสเท่าเทียมในเศรษฐกิจ การที่ต้องพึ่งพาคนอื่น ขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางการพัฒนาที่จำเป็นสำหรับสนับสนุนการผลิตและการหาอาหารและของป่าเพื่อการดำรงชีพ เกี่ยวข้องกับการไร้สิทธิ อำนาจและโอกาสในการจัดการและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่อง “ความยากจน” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับปัญหาความยากจน รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ในการดำรงชีพขั้นพื้นฐานของคนทั้งทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในเรื่องการอยู่อาศัย การทำมาหากิน การหารายได้เสริม ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ การศึกษาและวิเคราะห์การทำงานเกี่ยวกับประเด็นปัญหาความยากจนต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ในทุกมิติ

3. ความหมายของคำว่า “ป่าบุ่งป่าทาม ”

“ป่าบุ่งป่าทาม” เป็นสังคมพืชสัตว์ที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ป่าซึ่งเกิดขึ้นและวิวัฒนาการมาพร้อมกับป่าชนิดอื่นในโลก พืช สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นได้ปรับตัวจนสามารถอยู่ร่วมกับสภาวะน้ำท่วมถึงในฤดูฝนได้เป็นอย่างดี เมื่อเปรียบเทียบกับระบบนิเวศอื่น กล่าวได้ว่าเป็นป่าบุ่งป่าทามเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุดเขตหนึ่ง มีหน้าที่ในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน ผู้ตั้งถิ่นฐานสองฝั่งแม่น้ำ อาศัยป่าทามเป็นแหล่งดำรงชีพสำคัญ เกิดแบบแผนการทำมาหากินอันหลากหลายในทุกฤดูกาล เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง หลักใหญ่แล้วมิใช่เศรษฐกิจที่ผ่านระบบการซื้อขายด้วยเงินตรา แต่เป็นไปเพื่อความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในครอบครัวและชุมชน ชุมชนที่อยู่รอบป่าบุ่งป่าทามเป็นชุมชนที่มีความมั่นคงทางอาหารสูงสุดแห่งหนึ่ง และเป็นผู้สั่งสมความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับป่าบุ่งป่าทาม อบรมสั่งสอนกันมารุ่นต่อรุ่น

วีรวัฒน์ ธีรประศาสน์. (2544) กล่าวว่า “ป่าทาม” เป็นคำใหม่ในอดีตไม่มีใครสนใจกันมากนัก เพิ่งจะเป็นคำที่ติดหูติดตาคนมาไม่กี่ปีย้อนหลังนี้เอง ภายหลังจากมีข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านบางกลุ่มในภาคอีสานกับหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่พัฒนาแหล่งน้ำ ป่าทามเป็นสิ่งใหม่ หากสอบถามเจ้าหน้าที่ป่าไม้เองก็คงมีคนตอบความหมายของป่าทามได้ไม่มากนัก เพราะป่าประเภทนี้ไม่

ค่อมมีคุณค่าในทางเศรษฐกิจที่จะจัดการทำประโยชน์ทางตรงในรูปของเนื้อไม้ พบแต่ไม้ไม่มีคุณค่าได้แก่ ไม้ชาดต้นเล็ก ๆ ไม้หัวลิง ไม้ฝ้ายน้ำ ไม้เบ็นน้ำ ที่มีขนาดลำต้นไม่เกินข้อมือ ป่าทามจะรกทึบเดินเข้าไปในป่าไม่สะดวก ในช่วงฤดูฝนป่าทามจะจมน้ำมองเห็นแต่ยอดไม้อยู่ท่ามกลางเว้า น้ำ

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (ม.ป.ป.ช) กล่าวว่าป่าทาม เกิดจากปัจจัยหลักคือ ลักษณะทางธรรมชาติของแม่น้ำมูลที่ไหลคดโค้งและกัดเซาะฝั่งตามความแรงของกระแสน้ำมีน้ำหลากและเอ่อท่วมข้างเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ลักษณะเช่นนี้จึงก่อให้เกิดป่าทาม ซึ่งระบบนิเวศลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ จะถูกกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำด้วยแนวสันปันน้ำจากยอดเขา สันเขา ทิวเขา ภูเขา หล่มเขา ถัดจากพื้นที่ภูเขา ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปจะเป็นที่ราบลูกคลื่นทั้งในระดับลานตะพักขั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ และพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำลำธารที่ได้รับอิทธิพลถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก พื้นที่ส่วนนี้ภูมิปัญญาบรรพชนอีสานเรียกว่า พื้นที่ทาม (Flood Plains) ซึ่งเป็นสังคมพืชและสัตว์ที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ป่าซึ่งเกิดขึ้นและวิวัฒนาการมาพร้อม ๆ กับป่าชนิดอื่นในโลก นอกจากนั้น พืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตอื่นได้รับตัวจนสามารถอยู่ร่วมกับสภาวะน้ำท่วมถึงในฤดูฝนได้เป็นอย่างดี เมื่อเปรียบเทียบกับระบบนิเวศอื่น

ศันสนีย์ ชูแวง. (2544) กล่าวว่า พื้นที่บึงทาม (Flood Plains) เป็นการจำแนกภูมิลักษณะลักษณะหนึ่ง ลักษณะของพื้นที่ราบ แม้จะเป็นที่ราบลุ่มที่ราบต่ำของลุ่มน้ำหนึ่ง ซึ่งลักษณะโดยรวมมักจะเป็นที่ราบเรียบแบนราบไม่มีลักษณะของลูกคลื่น (Rolling) แต่ในความเป็นจริงบริเวณตอนในของทามพื้นที่ไม่ได้ราบเรียบ หากแต่มีลักษณะสูงต่ำหรือเป็นที่ลุ่มต่ำสลับกับเนินดิน อันเนื่องมาจากกระบวนการเคลื่อนที่ตามวัฏจักรของร่องแม่น้ำทำให้เกิดร่องธารน้ำเก่าเปลี่ยนทางเดินและการเคลื่อนย้ายของคันดินธรรมชาติตามการเคลื่อนย้ายของคูกน้ำ (Meander) พื้นที่บางแห่งของทามจะเป็นที่ลุ่มต่ำมีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดทั้งปี หรือเป็นบริเวณน้ำล้นตลิ่งที่ล้นที่สุด บริเวณดังกล่าวมักมีแหล่งน้ำหนอง บึง กุด ในพื้นที่ทามที่ลุ่มต่ำเช่นนี้ บรรพชนอีสานเรียกว่า "บึง "

ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2544) กล่าวว่า ป่าบึงป่าทาม (Flood Plain Vegetations, Freshwater Swamp Forest) หมายถึง ลักษณะของภูมิฐานที่เป็นที่ราบสูงภาคพื้นที่ทวีป ซึ่งถูกกัดเซาะด้วยกระบวนการแรงน้ำไหลทำให้เกิดที่ราบลูกคลื่นที่ราบลานตะพักลุ่มน้ำระดับต่าง ๆ แพร่กระจายตลอดลุ่มน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเอกลักษณ์เฉพาะตามลักษณะทางภูมิศาสตร์หรือภูมินิเวศ

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (ม.ป.ป.ค) กล่าวว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันพบว่า มีอิทธิพลมาจากระบบคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง “คน” กับ “ทรัพยากร” จะเห็นได้ว่า คน คือ ผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากร ในขณะที่ทรัพยากรถือเป็นแหล่งผลิตเพื่อให้บริการต่าง ๆ ตามที่มนุษย์ต้องการ แต่ในพื้นที่ป่าบุงป่าทามอยู่ในสถานภาพที่ซ้ำร้ายกว่า Marginal Land เพราะการละเลยไม่ให้ความสำคัญและขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง รัฐบาลจึงป่าบุงป่าทามน้อยมากและละเลยมาตลอด ขณะที่ชุมชนมีการเกื้อกูลกันและผูกพันกันตลอดมา การจัดการพื้นที่บุงป่าทาม จึงต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นส่งเสริมสนับสนุนองค์กรชุมชน ยอมรับสิทธิและอำนาจของชุมชนในการดูแลจัดการทรัพยากรในพื้นที่บุงป่าทาม

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของ “ป่าบุงป่าทาม” เพื่อเป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาในลักษณะที่ก่อให้เกิดป่าทาม ซึ่งระบบนิเวศลุ่มน้ำหนึ่ง ๆ จะถูกกำหนดขอบเขตลุ่มน้ำด้วยแนวสันปันน้ำจากยอดเขา สันเขา ทิวเขา สู่ไหล่เขา หุบเขา ถัดจากพื้นที่ภูเขา ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปจะเป็นที่ราบลูกคลื่นทั้งในระดับลานตะพักขั้นสูง ชั้นกลาง ชั้นต่ำ และพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง บริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำลำธารที่ได้รับอิทธิพลถูกน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก พื้นที่ส่วนนี้ภูมิปัญญาบรรพชนอีสานเรียกว่า พื้นที่ทาม (Flood Plains) ซึ่งเป็นสังคมพืชและสัตว์ที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง เป็นพื้นที่ป่าซึ่งเกิดขึ้นและวิวัฒนาการมาพร้อม ๆ กับป่าชนิดอื่นในโลก นอกจากนั้น พืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตอื่นได้ปรับตัวจนสามารถอยู่ร่วมกับสภาวะน้ำท่วมถึงในฤดูฝนได้เป็นอย่างดี เมื่อเปรียบเทียบกับระบบนิเวศอื่น

4. การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าบุงป่าทาม

ทรงศักดิ์ ภู่น้อย. (2543) กล่าวว่า ทรัพยากรส่วนรวมควรจะจัดการและเป็นเจ้าของโดยชุมชน หมายความว่า ทรัพยากรที่ชุมชนมีการจัดการอยู่ก็เพื่อกีดกันผู้อื่นที่ไม่ใช่เจ้าของและเพื่อแจกจ่ายปันผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่เป็นเจ้าของร่วมกัน และมองถึงสิทธิการใช้ประโยชน์ของกลุ่มโดยพิจารณาว่า ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลรักษาจัดการทรัพยากรก็ควรจะได้รับผลประโยชน์จากการจัดการนั้น ส่วนผู้ที่ไม่มีความที่เข้าไปร่วมจัดการก็จะถูกจำกัดหรือมีเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตามถึงแม้กลุ่มนี้จะมองการจัดการของกลุ่ม แต่ไม่มีการพิจารณาถึงเงื่อนไขความร่วมมือระหว่างกลุ่มที่เป็นเจ้าของกับกลุ่มใกล้เคียงซึ่งอาจมีความต้องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในบางครั้งก็เป็นไปได้

วิสูตร อยู่คง. (2544) กล่าวว่า แนวคิดในการจัดการพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม โดยผู้ตั้งถิ่นฐานสองฝั่งแม่น้ำ อาศัยป่าทามเป็นแหล่งดำรงชีพสำคัญ เกิดแบบแผนการทำมาหากินอันหลากหลายในทุกฤดูกาลเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง หลักใหญ่แล้วมิใช่เศรษฐกิจที่ผ่านระบบการซื้อขายด้วยเงินตรา แต่เป็นไปเพื่อความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในครอบครัวและชุมชน

อารีวรรณ คุสันเทียะ. (2544) กล่าวว่า ชุมชนที่อยู่รอบป่าทามเป็นชุมชนที่มีความมั่นคงทางอาหารสูงสุดแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีภาวะหนี้สินและการอพยพแรงงานน้อยกว่าเขตอื่นด้วย ชาวบ้านรอบป่าทามเป็นผู้สั่งสมความรู้ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับป่าทาม อบรมสั่งสอนกันมารุ่นต่อรุ่น แต่นักวิชาการและผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมืองที่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าทาม กลับให้การตีค่าตีราคาป่าทาม เป็นเพียง " ป่าละเมาะอันไร้ค่า " หรือใช้เกณฑ์พิจารณาของกรมป่าไม้ก็เป็น " ป่าเสื่อมโทรม " เท่านั้น

บัญญัติ แก้วส่อง. (2536) กล่าวว่า การพัฒนาพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามต้องเป็นโครงการที่สอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรมการผลิต วิถีชีวิตและระบบนิเวศชุมชน พื้นที่ป่าบุ่งป่าทามเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศลุ่มน้ำ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และความยั่งยืนของลุ่มน้ำตามวัฏจักรที่ถูกจำแนกเป็นชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 5 ทำให้ถูกละเลยในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ การจัดการลุ่มน้ำไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 1 เท่านั้น ควรจะกำหนดอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ป่าชายเลน ปากแม่น้ำ ต่อเนื่องด้วยป่าริมน้ำจนถึงป่าต้นน้ำ

ศิวาพร ฟาฟของปีและคณะ. (2538) กล่าวว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินของคนในภาคอีสานจำนวนมากต้องใช้ที่ดินซึ่งถ้าเรียกตามกฎหมาย คือที่ดินสาธารณประโยชน์ เช่น ป่าบุ่งป่าทาม ซึ่งมีวัฒนธรรมประเพณีที่กำหนดสิทธิว่าใครจะใช้ที่ดินตรงไหนได้อย่างไรบ้างไม่ใช่ต่างคนต่างใช้ที่ดินในป่าบุ่งป่าทาม แต่สิทธิการใช้ป่าบุ่งป่าทามไม่ปรากฏในกฎหมายการใช้ที่ดิน ความเป็นจริงที่ดินในภาคอีสานจำนวนไม่น้อยซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นป่าบุ่งป่าทามถูกขายไปเป็นกรรมสิทธิ์ของเอกชนก็มีเนื่องด้วยความไร้ประสิทธิภาพของระบบรัฐ ซึ่งจะเปลี่ยนจากที่ดินสาธารณะซึ่งอนุโลมต่อสิทธิการใช้ตามประเพณีกลายเป็นที่ดินของเอกชนบุคคลเด็ดขาด ก่อให้เกิดปัญหามากมายตามมา พบว่าหากมองทรัพยากรที่ดิน น้ำ ป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพในเชิงพาณิชย์มีการแก่งแย่งเพื่อการถือครองและรัตนอนสิทธิของชุมชนโดยระบบทุนไม่ว่าจะเป็นป่าบุ่งป่าทามและที่ดินสาธารณะ

ยศ สันติสมบัติและวิฑูรย์ ปัญญากุล. (2537) กล่าวว่า ทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันหรือทรัพยากรส่วนรวม เกิดจากการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งไม่สามารถควบคุมเฉพาะในทรัพยากรนั้นได้ เมื่อทรัพยากรยังอยู่ในภาวะที่อุดมสมบูรณ์ ผู้ใช้ประโยชน์สามารถตัดดวงผลประโยชน์ได้เต็มที่ เช่น ในกรณีของที่ดินที่เป็นทุ่งหญ้าสาธารณะ ที่ดินที่เป็นบึงสาธารณะ แหล่งประมง ทะเล อากาศบริสุทธิ์ และหนองน้ำหรือลำน้ำตามธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรที่เป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันเมื่อถึงจุดหนึ่งจะเกิดสภาพร่อยหรอ และทำให้สูญเสียสภาพได้

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (ม.ป.ป.ง) ได้กล่าวถึงสังคมพืชที่มีน้ำจืดขังหรือท่วมในประเทศไทย จำแนกออกได้เป็น 2 แบบ ตามลักษณะของพื้นที่รับน้ำ การท่วมของน้ำ และการสะสมของซากพืชและอินทรีย์วัตถุบนดิน ในการจำแนกสังคมพืชลักษณะเช่นนี้ซึ่งชื่อรวมๆกันว่าป่าบึง ป่าบึงน้ำจืด ป่าน้ำท่วม ป่าพุ่ม ป่าพุ่มน้ำจืด หรือป่าเสม็ด สังคมพืชที่มีน้ำท่วมหรือขังเรียกว่า ป่าบึงน้ำจืด (Freshwater Swamp Forest) หรือบางครั้งเรียกว่า ป่าน้ำท่วมเป็นสังคมพืชที่เกิดขึ้นบนที่ราบต่ำริมฝั่งแม่น้ำหรือบึงใหญ่ที่มีแ่งน้ำเอ่อตลิ่งเจิ่งนองไปทั่วระหว่างฤดูฝน “ป่าทาม” เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุดเขตหนึ่ง มีหน้าที่ ในการรักษาสมดุลทางธรรมชาติ และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่อดีต

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่อง “การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าทาม” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาแนวคิดในการจัดการพื้นที่ป่าบึงป่าทาม โดยผู้ตั้งถิ่นฐานสองฝั่งแม่น้ำ อาศัยป่าทามเป็นแหล่งดำรงชีพสำคัญ เกิดแบบแผนการทำมาหากินอันหลากหลายในทุกฤดูกาลเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง หลักใหญ่แล้วมิใช่เศรษฐกิจที่ผ่านระบบการซื้อขายด้วยเงินตรา แต่เป็นไปเพื่อความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในครอบครัวและชุมชน

5.ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

ประสิทธิ์ คุณรัตน์. (2544) ผู้ที่ศึกษาวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชาวบ้านมีความผูกพันกับป่าทามอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากป่าทามเป็นแหล่งทำมาหากินของชุมชน ปრაกฏหลักฐานในอารยธรรมสำคัญต่าง ๆ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อรักษาความหลากหลายของพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน การใช้พืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน การเลี้ยงสัตว์ การประมงพื้นบ้าน การหาพืช เก็บผักและหาของป่า อาจกล่าวได้ว่าชุมชนโดยรอบแม่น้ำมูลสามารถที่จะแสวงหาปัจจัย 4 ใน

การดำรงชีวิตได้ในพื้นที่ป่าทามได้อย่างเพียงพอ และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี เช่น

การทำนา ชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะมีผลผลิตข้าวนาทามราว 30 % และนาทุ่ง 70 % และนาข้าวที่ชาวบ้านใช้บริโภคถึง 70 % ของข้าวที่ปลูกได้ทั้งหมด พบว่าครัวเรือนร้อยละ 88.6 มีนาในป่าทาม เฉลี่ยครัวเรือนละ 11 ไร่ ผลผลิตข้าวสูงสุด 684.6 กก. ต่อไร่ เนื่องจากดินดี (ค่าเฉลี่ยผลผลิตข้าวภาคอีสานประมาณ 350-400 กก. ต่อไร่)

การเก็บหาของป่า การใช้พืชสมุนไพร การเก็บหาสมุนไพรในป่าทาม เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่สั่งสมอันเกิดจากการเรียนรู้และลองผิดลองถูกทำให้ชาวบ้านรู้ว่าต้นไม้ในป่าทามชนิดใดมีประโยชน์อะไรบ้าง หากเกิดอาการไม่สบายขึ้นมาก็จะรู้ว่าสมุนไพรในทามชนิดใดรักษาเกี่ยวกับอาการใด นอกจากการใช้ประโยชน์ในต้นสมุนไพรในการรักษาโรคแล้วยังใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น เป็นอาหาร ทำสิ่งก่อสร้าง ฟืน ทำอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์การจับปลา ยารักษาโรคสัตว์ (ไพเราะ สุจินพรหม, 2544)

การเลี้ยงสัตว์ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในป่าทาม เป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตัดสินใจเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน คือช่วงน้ำท่วมใหญ่ ในปี 2532 และ 2543 การเลี้ยงวัวควาย ถือเป็นหลักทรัพย์หรือเงินออมไว้ใช้ยามต้องการอย่างฉุกเฉิน และเป็นตัวชี้วัดฐานะทางเศรษฐกิจ อีกปัจจัยที่มีผลต่อการเลี้ยงวัว ควาย คือ ความต้องการปุ๋ย ความต้องการใช้แรงงานด้านราคาซื้อขายและสภาพพื้นที่เหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ ป่าทามจัดได้ว่าเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์ที่ไม่ได้ถูกจัดอยู่ในพื้นที่ของการพัฒนาและส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ของหน่วยงานราชการ แต่ป่าทามเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อในการเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) เนื่องจากมีสภาพพื้นที่ที่กว้างขวาง มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีน้ำตลอดทั้งปี เช่น กุด หนอง ห้วย มีพืชพรรณหลากหลายชนิดที่เป็นทั้งอาหารและยาสมุนไพรสำหรับสัตว์ รวมถึงการเลี้ยงวัวควายในป่าทาม ในสังคมวัฒนธรรมเป็นการกระจายของข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชนในที่ราบเป็นเครือข่ายอย่างธรรมชาติ (สนั่น ชูสกุล, 2544)

การประมงพื้นบ้าน พื้นที่ป่าบุงป่าทามมีมากกว่า 4 ล้านไร่ มีพื้นที่บุงทามที่ความถี่น้ำท่วมทุก 2 ปี ถึง 516,000 ไร่ และเป็นพื้นที่มีศักยภาพสูงสุดในการประมงพื้นบ้าน แต่ไม่มีโครงการพัฒนาเฉพาะตัวพื้นที่นี้โดยตรง ดังนั้นการพัฒนาพื้นที่บุงทามจะต้องมีแนวคิดเพื่อแก้ไขปัญหาปากท้องของชาวบ้านที่ผูกพันกับการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิต การจัดการพื้นที่ป่าบุงป่าทามจะต้องเน้นการรักษาระบบนิเวศของกลุ่มน้ำคู่กับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชุมชนประมงกลุ่มน้ำมูนได้เรียนรู้

ธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ที่ใช้ในการทำมาหากินในบริเวณป่าทามในช่วงฤดูน้ำหลาก ระหว่างเดือนกันยายนถึงตุลาคม ที่น้ำทะเลขึ้น น้ำโขงหนุน พันธุ์ปลากว่า 70 ชนิด จะขึ้นตามน้ำ ช่วงนี้ชาวบ้านสามารถจับปลาได้มากที่สุด (ประสิทธิ์ ไชยชมพู, 2544)

การผลิตเกลือสินเธาว์ในนาทาม เกลือสินเธาว์ มีชื่อเรียกในภาษาอีสานว่า “ ชี้อา ” หรือ “ ส่าเกลือ ” ที่เกิดจากกระบวนการทางธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำมูนซึ่งเป็นวัตฤติบที่มีอยู่อย่างมากมาย ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะนำมาหมัก กรอง ต้มเคี้ยวจนได้เป็นเกลือสินเธาว์ที่มีคุณภาพสำหรับผู้บริโภคใช้หมักปลาร้า ถนอมอาหาร นำไปแลกสินค้าจำเป็นอื่น ๆ กระทั่งขายเป็นรายได้ของครอบครัว การนำเอาชี้อามาแปรรูปเป็นเกลือบริโภค ถือว่าเป็นวิถีวัฒนธรรมสำคัญของชุมชนลุ่มน้ำมูน (สดีโส สร้างโคก, 2544)

การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน ป่าทามเป็นแหล่งดินเหนียวที่มีคุณสมบัติเฉพาะเหมาะแก่การปั้นหม้อ และมีไม้ทามซึ่งเป็นไม้ทรงพุ่ม ยืดตัวยิ่งแตกกอเร็ว สามารถนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงได้ดีสำหรับเผาดิน นอกจากนี้ยังมีการทอเสื่อด้วยกก ผือ ซึ่งเก็บเกี่ยวจากป่าทามเช่นเดียวกับการใช้หวาย เครื่องไม้แขนงไม้มาทำเครื่องจักสานแล้วใช้ไม้ไผ่มัดในป่าทามเป็นส่วนประกอบอีกด้วย นับว่าเป็นการสร้างสรรคกิจกรรมที่มีความเหมาะสมจากรากฐานภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนและที่สำคัญคือจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างพึ่งตนเองได้เป็นอย่างดี (ปราณี มัคคันธ์, 2544)

นันทนาการและแหล่งวัฒนธรรมชุมชน บุ่งทามมักจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามตลอดทั้งสายน้ำ แม่น้ำมูนมีความยาว 641 กิโลเมตร มีพื้นที่รับน้ำ 106,673 ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำทั้งปี 18,300 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นลำน้ำที่มีปริมาณน้ำเป็นลำดับที่สองรองจากแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณที่เรียกกันว่า “ หูกูลาร่องไห ” เป็นแหล่งวัฒนธรรมชุมชน เช่น ดอนนอ ดอนปุดา แหล่งจุดบั้งไฟ แหล่งแข่งเรือ แหล่งไหลเรือไฟ (พรพิมล พลพร้อม, 2544)

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่อง “ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทาม ” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาว่าประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทามมีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของการตั้งถิ่นฐานและการดำรงชีวิต การจัดการพื้นที่ป่าบุงป่าทามจะต้องเน้นการรักษาระบบนิเวศของลุ่มน้ำคู่กับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับการใช้ประโยชน์ของชุมชน

6. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

กรอบแนวคิดนี้มองวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวต่อปัญหาเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการดิ้นรนเพื่อมีชีวิตอยู่และการผลิต ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมพัฒนามาจากทฤษฎีของไวท์และสจ๊วต รวมทั้งการเชื่อมโยงบางอย่างจากทฤษฎีวิวัฒนาการ ไวท์เหมือนมอร์แกนที่สนใจวิวัฒนาการทั่วไปของวัฒนธรรม

ไว้ที่มีแนวความคิดว่า พัฒนาการของวัฒนธรรมจะตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงในพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของประชากร การเพิ่มผลผลิตและมีความชำนาญเฉพาะอย่างทางเศรษฐกิจมากขึ้น วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ สำคัญรองลงมาจากรากฐานทางวัฒนธรรม ทฤษฎีของไว้ที่มีลักษณะเป็นสากล คือประยุกต์ได้กับวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยทั่วไป (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545)

ทฤษฎีวิวัฒนาการหลายสาย (Multilinear Evolution Theory) ของสจ๊วต มงวอดวินมองว่า เป็นระบบพื้นฐานที่ตอบสนองการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เฉพาะไม่เหมือนไว้ท์ สจ๊วต คิดว่าวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมอาจเคลื่อนตัวไปได้ในหลายทิศทางต่าง ๆ กัน กล่าวคือ สังคมต่าง ๆ ที่มีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเหมือน ๆ กัน และมีเทคโนโลยีในระดับเดียวกันอาจมีวิวัฒนาการไปในหนทางที่คล้ายกัน การอธิบายขั้นตอนพัฒนาการทางวัฒนธรรม จะได้จากการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ระดับของเทคโนโลยีและแบบแผนการทำงานในสังคมนั้น ๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีนี้ตอบคำถามว่าสังคมมนุษย์พัฒนาแบบแผนพฤติกรรมที่เฉพาะอย่างไร นั่นคือการมองวัฒนธรรมว่าเป็นระบบหนึ่งของพฤติกรรมที่ถ่ายทอดทางสังคมและมีหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนต่าง ๆ ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะและเป็นการเน้นวัฒนธรรมว่าเป็นระบบพฤติกรรมที่รวมเอาเทคโนโลยี การจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและการเมือง การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มต่าง ๆ ศาสนา ความเชื่อ การปฏิบัติ และค่านิยมต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เป็นการเน้นการมีชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เฉพาะในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545)

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎี “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วย

7. การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change)

ปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างหนึ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์ คือ การเปลี่ยนแปลง ทุกสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งของสังคมมนุษย์และสังคมที่กำลังพัฒนาทั้งหลายเช่น สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบัน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) หมายถึง ความแตกต่างในระบบวัฒนธรรมหรือเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงในระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง การขัดเกลาทางสังคม การศึกษา ระบบศาสนา ความเชื่อ ระบบการแพทย์และสาธารณสุข ระบบการสื่อสารและศิลปะและนันทนาการ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังหมายถึงความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยของระบบวัฒนธรรม เช่น ความแตกต่างในค่านิยม ความเชื่อ คุณดมการณ์ ประเพณีพิธีกรรม สัญลักษณ์ สถานภาพและบทบาทโลกทัศน์ รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุด้วยเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับในเวลาที่แตกต่างกัน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2545)

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความแตกต่างในระบบวัฒนธรรมหรือเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อยของวัฒนธรรม รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในปัจจุบันด้วย

8. เครือข่ายทางสังคม (Social Network)

งามพิศ สัตย์สงวน. (2545) กล่าวว่า เครือข่ายทางสังคม (Social Network) หมายถึงการเชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างปัจเจกชนซึ่งเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายกับคนอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกัน เครือข่ายทางสังคมเป็นกรอบที่จะทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางสังคมมีมีโนภาพสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบเครือข่ายทางสังคม คือ ระดับของความหนาแน่นของเครือข่าย (Degree of Connectedness or Density) มีการศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายแบบหนาแน่นและเปรียบเทียบโครงสร้างของเครือข่ายแบบเบาบาง เพื่ออธิบายพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ของคน เมื่อมีสถานการณ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมาทำให้สังคมประเพณีเปลี่ยนแปลงไปและสิ่งหนึ่งที่เกิดตามมา คือ การที่คนในสังคมประเพณีเริ่มขยายวงไปมีความสัมพันธ์ทางสังคมกว้างขวางขึ้นกับกลุ่มอื่น ๆ เครือข่ายทางสังคมเป็นระเบียบวิธีวิจัยอย่างหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาพัฒนาขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในโลกปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิด “เครือข่ายทางสังคม” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาเครือข่ายทางสังคมซึ่งเป็นกรอบที่จะทำให้

เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายทางสังคมมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้เปรียบเทียบ เครือข่ายทางสังคม ในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วย

9. ทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบท (A System Theory of Rural Development Problems)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2539) กล่าวว่า แนวความคิดหลักของทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบทมาจากทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่และอิงอาศัยแนวคิดจากพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบท มีสาระสังเขปว่า ปัญหาในการพัฒนาชนบทเกิดจากระบบสังคม 3 ระบบ คือระบบสังคมชนบท ระบบองค์การ ระบบสังคมนักพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างระบบทั้งสาม ระบบที่กล่าวมาจะทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาทั้งหมดในการพัฒนาสังคม และอธิบายถึงความยากจนของชาวชนบทไทยมาจากหลายสาเหตุ เช่น เพราะที่ดินในชนบทมีคุณภาพไม่ดี ระบบชลประทานมีปริมาณไม่เพียงพอ จนชาวชนบทไม่สามารถจะทำหน้าที่หรือประกอบอาชีพเกษตรของเขาอย่างมีประสิทธิภาพได้เขาจึงยากจน และการจัดการทรัพยากรให้บรรลุผลในระยะยาวในการพัฒนา ต้องคำนึงถึงสิทธิพื้นฐานของเกษตรกร เช่น สิทธิในที่ดิน อำนาจในการจัดการทรัพยากรต้องได้รับการคุ้มครองและต้องควบคุมกันไปทั้งการจัดการทรัพยากรแบบผสมผสานและการจัดองค์กร จึงควรเน้นการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ ไม่ควรเน้นการ " ให้ " จึงต้องเน้นไปที่การพัฒนาความร่วมมือระหว่างเกษตรกรกับรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาถึงการลดบทบาทของรัฐในการคิดและทำแทนชาวบ้าน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของเกษตรกรและกลุ่มของเกษตรกร สนับสนุนการสร้างทางเลือกในการจัดการทรัพยากร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านด้วย

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎี "ทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบท " เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาปัจจัยด้านการจัดการทรัพยากรแบบผสมผสานและการจัดองค์กร ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับ การจัดการทรัพยากรให้บรรลุผลในระยะยาวในการพัฒนา รวมทั้งเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชน และระบบที่กล่าวมาจะทำให้เห็นภาพรวมของปัญหาทั้งหมดในการพัฒนาสังคม และอธิบายถึงความยากจนของชาวชนบทไทยมาจากหลายสาเหตุในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

10.ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A Theory of Self-reliance of Rural Communities)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2539) กล่าวว่า การพึ่งตนเองของชุมชนชนบทได้จะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน ประกอบด้วย หนึ่ง การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุและเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การรู้จักวางโครงการ รู้จักจัดการ การรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพและการบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอเพื่อการใช้งาน สอง การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance) หมายถึง ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงพอสมควรและทรัพยากรที่มีจะต้องเป็นมากกว่าปัจจัยการผลิตคือ ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิต ทรัพยากรอย่างแรกคือ ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสำคัญในการที่คนเราสามารถจะดำรงชีวิตอยู่ได้ นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเหล่านี้ถูกใช้ไปเพื่อปัจจัยการผลิตมากเกินไปเพื่อการดำรงชีวิต สาม การพึ่งตนเองได้ทางธรรมชาติ (Natural Self-reliance) หมายถึง การมีทรัพยากรธรรมชาติ และมีความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น รวมถึงมีความสามารถในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ได้ไม่ให้เกิดเสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น ตามแนวคิดนี้คือการจัดให้มีพื้นที่ป่าที่รักษาความเป็นป่าไว้โดยจัดพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่เป็นประโยชน์ ช่วยรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นมีสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ และสามารถดูแลการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

สี่ การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (Psychological Self-reliance) คือ มีสภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ตามการเปลี่ยนแปลงของโลกอยู่เสมอ ความนึกคิดและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรนั้นไม่เคยหยุดนิ่ง ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมาก ดังนั้นสังคมไทยจึงต้องการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม และต้องให้คนในท้องถิ่นดำรงชีวิตอย่างมีสันติสุข ไม่ต้องอพยพเข้ามาเป็นปัญหาในเมืองหลวง ไม่ต้องร่อนเร่พเนจร เพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากเกินไป และเป็นการดำรงชีวิตอย่างสมดุลกับธรรมชาติ ดังนั้นการจัดการทรัพยากรแบบประชารัฐจะเป็นคำตอบและทางเลือกของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการพึ่งตนเองได้ทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-cultural Self-reliance) หมายถึง ภาวะการณ์ที่กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง ๆ มีความเป็นปึกแผ่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพโดยกลุ่มของตนเอง ต้องเปิดโอกาสให้คนที่เกี่ยวข้องทุกระดับได้

เรียนรู้ที่จะจัดการทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด เกษตรกรสามารถจัดการทรัพยากรระดับครัวเรือน ในส่วนของที่ดินในไร่นา และรัฐร่วมกับเกษตรกรจัดการป่าไม้และแหล่งน้ำ โดยเน้นเกษตรกรเป็น ศูนย์กลางเพื่อเชื่อมโยงระบบการจัดการให้สอดคล้องกันตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน เมือง ประเทศ ภูมิภาคและโลก

ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎี “ การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท ” เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาในประเด็นการ พึ่งตนเองของชุมชนชนบทที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติกับการที่ชุมชนชนบทจะพึ่งตนเองได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่าง ๆ เช่น ด้าน เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ธรรมชาติ จิตใจ สังคมวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ในขอบเขตของวิชาการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องของวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา (Sociology of Development) รวมทั้งเพื่อ เป็นการทำความเข้าใจในปัญหาของชุมชนต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันด้วย

1.6 กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทาม จังหวัด อุบลราชธานี ผู้วิจัยมีกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) กำหนดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม ได้แก่ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) กำหนดให้ตัวแปรปัญหาเป็นตัวแปรตาม คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

1.7 สมมุติฐานการวิจัย

ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

1. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร
2. ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ
3. หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
4. ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน
5. ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย
6. ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงจะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำ

1.8 นิยามศัพท์

อาชีพ หมายถึง การทำงานที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน และใช้เวลามากกว่าการทำงานอื่น ๆ

อาชีพเกี่ยวกับการเกษตร หมายถึง การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ จับสัตว์น้ำ ทำนาเกลือ หาของป่าในบริเวณป่าดงนาทาม

อาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร หมายถึง การประกอบอาชีพด้านการบริหาร การบริการ และภาคอุตสาหกรรม

การแบ่งประเภทของการประกอบอาชีพจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

รายได้ หมายถึง สถานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ที่จะพิจารณาจากอาชีพหลัก และอาชีพเสริมที่ก่อให้เกิดรายได้ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

รายได้สูง คือ ครัวเรือนที่มีรายได้รวม มากกว่า 8,000 บาทต่อปีขึ้นไป

รายได้ต่ำ คือ ครัวเรือนที่มีรายได้รวม ต่ำกว่า 8,000 บาทต่อปี

การเกณฑ์การกำหนดรายได้รวมของครัวเรือนได้จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี โดยนำรายได้รวมของครัวเรือนทั้งหมดจากการเก็บข้อมูลมาเฉลี่ย

ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาชั้นสูงสุดที่หัวหน้าครัวเรือนเข้าเรียนในระบบการศึกษา แบ่งเป็น

การศึกษาต่ำ คือ ผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่าระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

การศึกษาสูง คือ ผู้ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

การแบ่งเกณฑ์ระดับการศึกษาจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หมายถึง การที่ครัวเรือนมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินรวมถึงที่ดินเช่าซื้อ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

กลุ่มที่ 2 มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

การแบ่งกลุ่มดังกล่าวนี้ได้มาจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน หมายถึง จำนวนปีที่อาศัยอยู่ในชุมชน แบ่งเป็น

อาศัยในชุมชนนาน คือ อาศัยอยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิด หรือมากกว่า 10 ปี

อาศัยในชุมชนน้อย คือ อาศัยอยู่ในชุมชน ต่ำกว่า 10 ปี

การแบ่งเกณฑ์ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนจากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น ของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

การให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หมายถึง การเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม เช่น การปลูกต้นไม้ การดับไฟป่าการทำแนวกันไฟป่า แบ่งเป็น

ให้ความร่วมมือสูง คือ เข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม เช่น การปลูกต้นไม้ การดับไฟป่า การทำแนวกันไฟป่า

ให้ความร่วมมือต่ำ คือ ไม่เคยเข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม เช่น การปลูกต้นไม้ การดับไฟป่า การทำแนวกันไฟป่า และละเมิดกฎระเบียบข้อห้ามต่างๆ ของโครงการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม

การแบ่งเกณฑ์การให้ความร่วมมือในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของประชากรในกลุ่มตัวอย่าง จากพื้นที่ศึกษาวิจัย จำนวน 6 หมู่บ้าน 414 ครัวเรือน ในพื้นที่อำเภอศรีเมืองใหม่และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

ป่าดงนาทาม หมายถึง พื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยพื้นที่โดยประมาณ 50,000 ไร่ และเป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติผาแต้มที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ 3 อำเภอ ชายแดนไทย คืออำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้จากป่าดงนาทาม หมายถึง ลักษณะกิจกรรมที่สมาชิกในครัวเรือนเข้าไปใช้ประโยชน์จากผลผลิตป่าดงนาทามจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ตัดไม้ หาฟืน การล่าสัตว์ป่า จับสัตว์น้ำและหาของป่าอื่นๆ เช่น หน่อไม้ เห็ดแมลง สมุนไพร เพื่อนำมากิน ใช้หรือขาย

บทที่ 2

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะจะเป็นแนวทางในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในป่าทาม ฉะนั้นส่วนนี้จึงได้พิจารณาผลงานที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศเพื่อกำหนดแนวทาง และทิศทางในการวิเคราะห์ที่ถูกต้องต่อไป โดยกำหนดเป็นหัวข้อต่อไปนี้

2.1 อาชีพ

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

อาชีพ เป็นตัวแปรอิสระอีกตัวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาว่าจะมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี หรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันย่อมมีผลให้บุคคลมองเห็นสิ่งแวดล้อมในแง่มุมที่แตกต่างกัน และคนส่วนมากย่อมให้ความสนใจเป็นพิเศษกับสภาพหรือสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่อาจอำนวยความสะดวกให้แก่ลักษณะอาชีพของตนเอง ดังนั้นบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกันจึงน่าจะใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ต่างกัน (ยุวดี อิมใจ, 2539:29)

จากการศึกษาของ ภาณุ บุรณศิริ. (2540:123) พบว่า อาชีพที่แตกต่างกันทำให้เกิดความแตกต่างกันในการตระหนักและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สมมุติฐาน. (2542: ก-ข) พบว่า ประชาชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม บริเวณสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูง โดยผู้ประกอบอาชีพหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพหลักที่ไม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

ศิริวรรณ ศิริบุญ. (2541:143) พบว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงหรือทำนาเกลือ ทั้งชายและหญิงเป็นกลุ่มที่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีผลทั้งต่อตนเองและชุมชนเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด เมื่อเทียบกับผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ และผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ

จากแนวคิดและข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นนี้พอจะสรุปเป็นแนวทางได้ว่า ลักษณะอาชีพเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะให้เป็นตัวแปรศึกษาว่าอาชีพที่ต่างกันของประชากรในชุมชนบริเวณป่าดงนาทาม จังหวัด อุบลราชธานี ว่าจะมีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2.2 รายได้

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องนอกประเทศ

จากทฤษฎีของ Dove (*Indigenous Forest Management in Nepal : Why Common Property is Not a Problem.* in M. Allen (ed) *Anthropology of Nepal : People, Problems and Processes* (Kathmandu : Mandala Book Point) : 64-81, 1994.) ในประเด็นเรื่องรายได้จากป่าไม้ได้รับการสนับสนุนให้เห็นเด่นชัดขึ้นจากการสังเกตเกี่ยวกับการเข้าไปใช้ประโยชน์ของผลผลิตจากป่าที่มีมูลค่าในประเทศอินเดีย ในขณะที่ผลผลิตที่มีมูลค่าในทางการค้าที่น้อยกว่าจะได้รับการเปิดให้เข้าไปเก็บได้ฟรี สิ่งนี้ได้มีการปฏิบัติในประเทศที่มีสิทธิขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการใช้ของป่าภายใต้การยอมรับในเรื่องของการจัดการป่าไม้ว่อมซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าป่าก่อให้เกิดรายได้ได้อย่างไร และสามารถที่จะเป็นทางเลือกที่อยู่รอดได้ในประเทศที่สิทธิดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับเช่นเดียวกับประเทศไทยและรัฐบาลอนุญาตให้มีการจัดการที่รุนแรงกับผู้ที่อาศัยอยู่ในป่าโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นที่ชัดเจนว่าการบรรเทาความยากจนโดยการใช้ป่าเป็นไปได้เพียงในพื้นที่ที่ได้รับการอนุญาตให้มีการเข้าถึงทรัพยากรตามกฎหมาย ข้อโต้แย้งยังคงมีอยู่ คือ คนที่อาศัยอยู่ในป่าไม่ควรได้รับอนุญาตให้ใช้ของป่าเพื่อให้มีรายได้หลักจากของป่าเหล่านี้ เนื่องจากพวกเขาอาจกลายเป็นผู้ที่พึ่งพาป่าและยังคงล่าเส้นของกระแสสังคม

Wollenberg, E. and A. Ingles (eds.) (1998) กล่าวว่า การมีรายได้จากป่าเป็นความเกี่ยวข้องเพียงอย่างเดียวกับผลผลิตจากป่า(มีสมมุติฐานว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นผลผลิตจากป่า) ศักยภาพของไม้ในการก่อให้เกิดรายได้สำหรับชุมชนท้องถิ่นยังไม่ได้มีการกล่าวถึงเนื่องจากไม้เป็น

แหล่งรายได้หลักจากการทำการค้าเกี่ยวกับป่า การละเลยจุดสำคัญ คือ การนำเนื้อไม้มาใช้เพื่อการค้า โดยให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมนั้นมีน้อยมาก ได้มีการกล่าวถึงกันบ้างในเรื่องเกี่ยวกับ “ ต้นไม้ใหญ่ เพื่อคนตัวเล็ก (Big Tree for Little People) ” แต่ต้นไม้ใหญ่โดยปกติถูกมองว่าเป็นทรัพยากรของรัฐ จัดการผูกขาดโดยภาครัฐ และการให้ทำสัมปทาน ระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมาผลผลิตจากป่านอกเหนือไปจากเนื้อไม้จะถูกกล่าวถึงในชื่อของ “ ผลผลิตรองจากป่า ” ซึ่งนอกเหนือจากเนื้อไม้ ในปัจจุบันหลายฝ่ายตระหนักดีว่าป่าให้ผลผลิตที่เป็นประโยชน์มากกว่าการใช้เนื้อไม้เพื่อการก่อสร้าง อย่างไรก็ตามในขณะที่เน้นไปถึงการมีทางเลือกจากผลผลิตจากป่าอย่างอื่น การช่วยให้ ความสำคัญของการใช้ประโยชน์ของคนในท้องถิ่นนั้นแทบจะไม่มีสิทธิ์ในการเข้าถึงผลผลิตที่มีมูลค่าทางการค้าสูงเหล่านั้นเลย

Capistrano, D. (2000) กล่าวว่า จากประสบการณ์ในประเทศอินเดียและที่อื่น ๆ เห็นว่า วิธีการสร้างแรงจูงใจเป็นวิธีการที่สามารถจัดการป่าที่ตอบสนองของวัตถุประสงค์การบรรเทาความยากจนสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง คือ รายได้ที่มาจากป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบท ในหลายพื้นที่ของโลก โดยไม่คำนึงถึงการกระตุ้นที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างรายได้จากป่ากับ วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ ในบางกรณีการมีรายได้จากป่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต รายได้จากป่ากับการอนุรักษ์มีผลทำให้รายได้เพิ่มขึ้น

Victor, M. (ed.) (1997) กล่าวว่า การจัดการป่าที่ตอบสนองของวัตถุประสงค์การ บรรเทาความยากจนเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง คือ รายได้ที่มาจากป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการ ดำรงชีวิตของคนในชนบทในหลายพื้นที่ของโลก โดยไม่คำนึงถึงการกระตุ้นที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยง ระหว่างรายได้จากป่ากับวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์

Petprasert, N. and Yodkamonsart, (2000) กล่าวว่า การมีรายได้จากป่าเป็นพื้นฐาน สำคัญในการดำรงชีวิต ตัวอย่างเช่น และได้ประมาณไว้ว่าคนในชนบทของลาวมีการเก็บหาผลผลิต จากป่าเพื่อการดำรงชีพคิดเป็นร้อยละ 40 ของรายได้ทั้งหมดของครอบครัว (เมื่อคิดมูลค่าเป็นตัว เงิน) ในประเทศอินเดียชาวบ้านที่อยู่ใกล้ป่ามีรายได้เฉลี่ย ประมาณร้อยละ 55 ของรายได้ที่เป็นตัวเงิน ซึ่งเป็นรายได้หลักจากการเก็บหาของป่าของชาวพื้นเมืองหลายเผ่า ในประเทศเวียดนามการเก็บหา และขายพืชสมุนไพรจากป่าก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างรายได้จากป่ากับการอนุรักษ์

Byron, N., and Arnold, M. (1997) กล่าวว่า ในเอเชียเครือข่ายการจัดการผลผลิตที่ ไม่ใช่เนื้อไม้ (NTFPs network) ซึ่งประสานงานโดยองค์การอนุรักษ์สากล (IUCN) ณ กรุงเทพฯ ได้ สนับสนุนการใช้ประสบการณ์ร่วมกันในภูมิภาคและสมาชิกได้เข้าร่วมในการพัฒนาวิธีการวางแผนเพื่อ กิจกรรมการสร้างรายได้จากป่า ศูนย์ฝึกอบรมแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) และหน่วยงาน

ป่าชุมชน (Community forestry unit) ขององค์การอาหารและเกษตร (Food and Agricultural Organization-FAO) ณ กรุงโรม พร้อมด้วยองค์การอนุรักษ์สากล (IUCN) และผู้เข้าร่วมจากหน่วยงานอื่น ๆ ได้พัฒนาชุดวิธีการนี้ขึ้นเรียกว่า “ การวิเคราะห์ระบบตลาดและการพัฒนาสำหรับกิจกรรมการจัดการต้นไม้และผลผลิตจากป่าโดยชุมชนเป็นฐาน ” หรือ ซี เอ็ม แอนด์ ดี วิธีการนี้ได้ใช้ในหลักสูตรการฝึกอบรมนานาชาติ 7 หลักสูตร มีการสร้างกฎเกณฑ์ ตัวชี้วัด และได้ทดสอบในหลายโครงการในประเทศเนปาล เวียดนาม และลาว

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

สมศักดิ์ สุขวงศ์. (ม.ป.ป.จ) กล่าวว่านโยบายการพัฒนาระบบนิเวศแห่งอินเดีย (Rao and Sharma) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างทางเลือกในการสร้างรายได้จากป่าเพื่อที่จะลดแรงกดดันจากมนุษย์ที่มีต่อทรัพยากรป่าไม้โดยวิธีการที่ให้โอกาส สนับสนุนการใช้ประโยชน์ และการจัดการของป่า โดยคนในท้องถิ่นซึ่งหมายถึงการสร้างแรงจูงใจเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าที่ยั่งยืนทั้งป่าชุมชนหรือป่าของรัฐหลายแผนงานและหลายโครงการในเอเชียและที่อื่น ๆ ล้วนแต่ใช้กลยุทธ์และวิธีการนี้ในการจัดการป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์. (2542) กล่าวถึง การวิเคราะห์เรื่องการพึ่งพาป่าและการมีอาหารสำหรับการบริโภค ว่าเป็นแนวทางของคนที่ใช้ป่าเพื่อการดำรงชีพ ได้กลายเป็นประเด็นในเรื่องป่าไม้กับการบรรเทาความยากจน โดยเป็นความพยายามที่จะก่อให้เกิดการจัดการป่าอย่างยั่งยืนที่จะตอบสนองต่อการบรรเทาความยากจน ซึ่งเป็นการค้นหากุญแจสำคัญในการสร้างแรงจูงใจในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2542) มีความเห็นว่า เราจะเข้าใจเรื่องคนกับป่าก็ต่อเมื่อเข้าใจองค์ประกอบรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบท ปีหนึ่งเขาได้รายได้มาจากไหน ความจริงคนในเอเชียในหลาย ๆ ประเทศ มีถึง 65-80 เปอร์เซ็นต์ ที่ประชากรอยู่ในชนบทเป็นชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ รายได้นอกภาคการเกษตรมาจากป่า จากการเก็บหาของป่า ป่าไม้ช่วยเสริมรายได้จากการขายแรงงาน ช่วยเสริมรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ของชาวบ้านที่ยังหากินอยู่ตามป่าและตามที่สาธารณะ

ระวี ธารว. (2542) กล่าวว่า ศักยภาพในการก่อให้เกิดรายได้จากอุตสาหกรรมจากป่า โดยเฉพาะเมื่อมีการนำมาประยุกต์ใช้กับผลผลิตที่มีมูลค่ามากกว่า บางประเด็นนั้นมีความสัมพันธ์ถึงลักษณะของผลผลิตจากป่า ผลผลิตจากป่าบางอย่างรวมไปถึงที่ใช้ประโยชน์สำหรับวัตถุประสงค์ในครัวเรือน เช่น พอกหญ้าและผลไม้ป่า ไม่มีมูลค่ามากนักในตลาด เช่น กระจวาน น้ำมันยาง แต่ราคาและความต้องการอาจมีแนวโน้มลดลงเมื่อปริมาณการเก็บหาเพิ่มจำนวนมากขึ้น ผลผลิตเหล่านี้สามารถสร้างโอกาสและส่งเสริมการประกอบการของคนในชุมชนให้กว้างออกไป ซึ่งทำให้เกิดการกระจายผลประโยชน์แก่คนจำนวนมาก

2.3 ระดับการศึกษา

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องนอกประเทศ

Foppes, j. and S. Ketphanh.,(2000) การศึกษาของประชากรในสังคมเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมนับว่าเป็นดัชนีชี้วัดที่เห็นได้ค่อนข้างชัดเจน ระดับการศึกษาของคนในภาคอุตสาหกรรมจะสูงกว่าคนในภาคเกษตรกรรม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความต้องการในด้านทักษะของผู้ประกอบการ (Miller and From 1964:55) แม้ว่าประชากรที่อยู่ในสังคมเกษตรกรรมมาก่อน แล้วย้ายเข้ามาสู่ภาคอุตสาหกรรมก็ จะมีโอกาสหรือได้โอกาสในการเรียนรู้ หรือศึกษาเพิ่มขึ้นสถานภาพทางเศรษฐกิจดีขึ้น ผนวกกับความต้องการความก้าวหน้าในอาชีพการงาน

Lecup, I. And K. Nicholson., (2000) ได้สรุปผลการศึกษาว่า สังคมอุตสาหกรรมจะมีระดับการศึกษาของประชาชนส่วนใหญ่สูงกว่าสังคมเกษตรกรรม เมื่อนำผลการศึกษาจากภาคสนามของงานวิจัยมาวิเคราะห์แล้วพบว่า มีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Lecup, I. And K. Nicholson คือ หัวหน้าครัวเรือนมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญและการศึกษาของบุตรหลานมากขึ้น ทั้งนี้อาจจะมีองค์ประกอบอื่นเข้ามาสนับสนุน อาทิเช่น มีสถานศึกษาในระดับสูงเพิ่มมากขึ้น ลักษณะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนดีขึ้น และมีความคาดหวังในการศึกษาของบุตรหลานมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ถือว่าการเตรียมพร้อมที่จะเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม และความต้องการความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

สถาพร อธิพิงษ์. (2542:127) ศึกษาพบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนในด้านสติปัญญาและอารมณ์เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อป้องกันปัญหา

สังคมต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้การศึกษาเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

วุฒิ นิลแก้ว. (2543:25) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาก่อให้เกิดความผันแปรของความรู้และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

สมพร วิทวัสการเวช. (2544:138) ศึกษาพบว่า หัวหน้าครัวเรือนชายที่มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาและสูงกว่าระดับประถมศึกษา เป็นกลุ่มที่มีความเห็นว่าทรัพยากรป่าไม้ลดลงเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าหัวหน้าครัวเรือนชายที่ระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา และในกลุ่มสตรีที่มีการศึกษาสูงกว่าประถมศึกษาพบว่าเป็นกลุ่มที่มีความเห็นว่าทรัพยากรป่าไม้มีจำนวนลดลงเป็นสัดส่วนที่สูงที่สุด สตรีที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าประถมศึกษาที่มีความเห็นต่อเรื่องดังกล่าวในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

อัมพา ถ้วยงาม.(2545:65) ศึกษาพบว่า ระดับการศึกษามีผลต่อคณะกรรมการสภาตำบลจังหวัดชลบุรี ในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางน้ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระดับการศึกษากับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ของระดับการศึกษาของประชากรในชุมชนบริเวณป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ว่าจะมีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

2.4 การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพยากร

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องนอกประเทศ

Fisher, R., (1994) กล่าวว่า เรื่องระบบสิทธิดั้งเดิม (Indigenous Tenure System) เกี่ยวพันกับการจัดการเชิงสถาบันรวมถึงวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งจะมีบทบาทอย่างมากในการออกแบบสถาบันในการจัดการทรัพยากร แต่ถ้าสิ่งที่เหล่านี้ไม่เป็นที่ยอมรับ

ในระบบกฎหมายปัจจุบันที่เป็นอยู่ก็เท่ากับเป็นการยากที่จะให้องค์กรชุมชนจัดการ ดูแล ทรัพยากรของตนเองได้ นำไปสู่ความล้มเหลวของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในที่สุด

Rao, K.,and S. Sharma,(1999) มองว่า การใช้ทรัพยากรส่วนร่วมนั้นในที่สุดแล้วจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรม แต่ได้เสนอทางออกว่า ต้องมีการกำหนดสิทธิในทรัพยากรเพื่อให้เกิดการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นมาโดยคำนึงถึงผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทรัพยากรเหล่านั้น และเสนอว่า ระบบสิทธิชุมชน (Local Communal Property Regime) อาจมีแนวโน้มที่จะบริหารจัดการทรัพยากรส่วนรวมได้ดีกว่าระบบของรัฐ (State Property) โดยให้เหตุผลประกอบว่าทั้งนี้เพราะชุมชนมีความรู้จักคุ้นเคยกันและมีวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน ซึ่งทำให้การติดตามกำกับดูแลระหว่างคนในชุมชนด้วยกันทำได้ง่ายขึ้น

Byron, N. and Arnold, M. ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของระบบกรรมสิทธิ์ร่วม กล่าววาระบบกรรมสิทธิ์ร่วมจะทำหน้าที่ทั้งด้านการผลิต ความมั่นคงด้านอาหาร การอนุรักษ์ทรัพยากรและระบบนิเวศ รวมถึงการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งสรุปได้ว่า การจัดการเชิงสถาบันนั้น เพื่อระบุสิทธิในทรัพยากรให้ชัดเจนขึ้นพร้อมทั้งสร้างขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มหรือชุมชนให้มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีการแบ่งปันและจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น

Salafsky, N., B.Cordes, J.Parks an Hochman, C.,(1999),Medhi Krongkaew and Nanak Kakwani. (1996) พิจารณาว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพยากรใดที่ไม่ใช่ของเอกชนจะจัดว่าเป็นทรัพยากรส่วนรวม โดยนัยยะนี้ ทรัพยากรส่วนรวมหมายความว่า ไม่มีใครเป็นเจ้าของทรัพยากร ทรัพยากรเป็นของทุก ๆ คน ตามคำจำกัดความนี้ทรัพยากรจะถูกนำไปสู่การใช้ประโยชน์และเข้าถึงอย่างเสรี (Open Access) ของผู้ใช้ประโยชน์คนใดก็ได้

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

โกมล แพรกทอง. (2545) ได้แบ่งระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรออกเป็น 3 ระบบ คือ ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรเป็นของรัฐ ในที่นี้หมายถึง การอ้างสิทธิ์เหนือทรัพยากรนั้นเป็นของรัฐบาล เช่น พื้นที่สาธารณะ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ พื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรเป็นของเอกชน หมายความว่า การอ้างสิทธิ์เหนือทรัพยากรอยู่ในรูปของปัจเจกชนหรืออยู่ในรูปของการสร้าง

ความร่วมมือระหว่างปัจเจกชนก็ได้ และระบบกรรมสิทธิ์ร่วมหรือกรรมสิทธิ์ของชุมชน หมายความว่า สมาชิกของกลุ่มซึ่งเป็นปัจเจกชนมีความสามารถอ้างสิทธิ์เหนือทรัพยากรจากกลุ่ม

เจริญ คัมภีรภาพ. (2543) ได้พิจารณาระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน พบว่าในทรัพยากรหนึ่ง ๆ บางครั้งเราไม่สามารถแบ่งระบบกรรมสิทธิ์ได้อย่างชัดเจนว่าเป็นของรัฐ เอกชน หรือของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเมื่อแบ่งแยกดังกล่าวแล้วจะทำให้การจัดการทรัพยากรไร้ประสิทธิภาพ ในสถานการณ์เช่นนี้ เราต้องการความร่วมมือทั้งจากรัฐ เอกชน และชุมชน แต่อย่างไรก็ตามหากฐานการจัดการทรัพยากรเริ่มจากชุมชน หรือทรัพยากรเป็นระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชน และภาครัฐกับภาคเอกชนเข้ามาเสริมการจัดการอาจเป็นทางเลือกที่ดี และเป็นแนวทางใหม่ในการจัดการทรัพยากรซึ่งเป็นรูปแบบที่พึงปรารถนาของสังคมไทยในปัจจุบันที่เรียกว่า " การจัดการแบบมีส่วนร่วมในฐานชุมชน "

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์. (2540) กล่าวว่า กฎหมายที่ออกมาตั้งแต่ พ. ศ. 2484 พ.ร.บ. ป่าไม้ไม่ได้ระบุเรื่องสิทธิชุมชน ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันระบุชัดเจนในมาตรา 76 ซึ่งทำให้กฎหมายดังกล่าวขัดกับรัฐธรรมนูญ การบริหารบ้านเมืองในอนาคตไม่ใช่รัฐบริหารฝ่ายเดียวอีกต่อไป การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมโดย มีประเด็นคือ องค์ความรู้การจัดการป่าแบบองค์ร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนกับการมีส่วนร่วมหลายๆฝ่ายที่ต้องจัดการร่วมกัน

2.5 ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

ชอบ ชอบชื่นชม. (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในชนบท จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ที่ดินของประชากรที่ศึกษา

ผจงจิตต์ พิทักษ์การ. (2539:70-71) พบว่าการใช้ประโยชน์ทางน้ำในจังหวัดราชบุรี มีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สักซี พฤษะศรี. (2542:122) ศึกษาการดำเนินชีวิตและทัศนคติที่มีต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนเก่าแสน เขตเทศบาลเมืองสงขลา พบว่าผู้ที่ตั้งถิ่นฐานนานเกินกว่า 5 ปี มีความรักถิ่นฐานและตระหนักต่อสภาพแวดล้อมดีกว่า ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานต่ำกว่า 5 ปี

ดังนั้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนมานานกว่าน่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นเวลาน้อยกว่า จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัย ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนของประชากรในบริเวณรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ว่าจะมีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างไร

2.6 ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรส่วนรวม

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องนอกประเทศ

Berkes.(1987) ซึ่งกล่าวว่า กรรมสิทธิ์ร่วมไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของทุกคน (Everybody's Property) หมายความว่า ผู้ใช้ทรัพยากรที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์จะถูกกีดกันการใช้ประโยชน์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Ostrom.(1994) ที่กล่าวไว้ว่า ทรัพยากรภายใต้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมเป็นระบบการจัดการทรัพยากรที่มีชุมชนเป็นพื้นฐาน ดังนั้น ทรัพยากรในระบบกรรมสิทธิ์จึงเป็นทรัพยากรของชุมชน แม้ว่าชุมชนจะไม่ได้เป็นเจ้าของอย่างถูกต้องตามกฎหมายก็ตาม แต่ได้รับการจัดการโดยหลักการของบรรทัดฐานและกฎระเบียบของชุมชน ทรัพยากรส่วนรวม เป็นประเภทของทรัพยากรซึ่งใช้ร่วมกัน และเป็นการยากที่จะกีดกันมิให้คนอื่นมาใช้ประโยชน์ และในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์นี้ก็จะทำให้ทรัพยากรหมดเปลืองไปได้ และคำนิยามดังกล่าว สอดคล้องกับคำนิยามของ Ostrom.(1994) ที่พยายามอธิบายลักษณะของทรัพยากรส่วนรวมไว้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง การกีดกันของผู้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรเป็นไปได้ยาก และลักษณะที่สอง ผู้ใช้ประโยชน์แต่ละคนมีความสามารถในการดึงผลประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งเป็น สวัสดิการทางสังคมของผู้ใช้ประโยชน์คนอื่นๆ

Fisher, R., S. Srimonkontip and C. Veer. (1997) กล่าวว่า ทรัพยากรส่วนรวมมีการจัดการภายใต้ระบบเอกสิทธิ์ร่วม ประชาชนพึงพึงผลผลิตจากป่าที่มีการควบคุมและการจัดการที่ดี ซึ่งในอดีตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ขึ้นอยู่กับความควบคุมของชุมชนเพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์แบบทำลายหรือมากเกินไป แต่ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในเกือบทุก ๆ พื้นที่กำลังเผชิญความกดดันจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและการเมือง การจัดการของชุมชนในระบบกรรมสิทธิ์ร่วม สามารถช่วยลดต้นทุนของรัฐ

โดยการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมดในการจัดการทรัพยากรส่วนร่วมของชุมชน

Byron, N., and M. Arnold กล่าวว่า ในเรื่องทรัพยากรส่วนรวมกับทรัพยากรที่เข้าถึงได้อย่างเสรีนั้น อาจะเริ่มต้นในปี 1968 เมื่อ ได้เผยแพร่บทความเรื่อง "ความหายนะของทรัพยากรส่วนรวม" (The Tragedy of The Commons) โดยได้อธิบายถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทุ่งหญ้าซึ่งเป็นของที่ใช้ร่วมกัน ซึ่งบทความชิ้นนี้ถือว่ามีอิทธิพล อย่างมากทางความคิดของผู้วางนโยบายการจัดการทรัพยากรในยุคต่อมา Arnold พยายามอธิบายถึงปัญหาของทรัพยากรที่มีอยู่ในสภาพที่เข้าถึงได้อย่างเสรี โดยกล่าวว่า เมื่อทรัพยากรอยู่ในสภาพที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรี ผู้ใช้ประโยชน์จะตัดสินใจเข้าไปใช้ประโยชน์หรือไม่ขึ้นอยู่กับเปรียบเทียบระหว่างต้นทุน (ราคา) ของการเข้าไปใช้ประโยชน์ และผลประโยชน์ที่คาดหวังว่าจะได้รับ ถ้าหากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมากกว่าต้นทุน จึงจะตัดสินใจเข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากร ปัญหาก็คือว่า การประเมินค่าผลประโยชน์ของปัจเจกชนไม่ถูกนำไปรวมกับรายได้ของคนอื่นที่ลดลงเนื่องจากการเข้าถึงทรัพยากรของบุคคลนั้นๆ ก่อให้เกิดผลกระทบวงนอกแก่บุคคลอื่นๆ ผลที่เกิดขึ้น คือ ความไม่มีประสิทธิภาพของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรส่วนรวม

งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องภายในประเทศ

ชูศักดิ์ วิทยากร. (2538) มีแนวคิดว่า ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพยากรจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกกลุ่มหรือชุมชนตกลงกันจะจำกัดการใช้ทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้โดยมีการคาดหมายซึ่งกันและกันว่าสมาชิกแต่ละคนก็ต้องกระทำอย่างเดียวกันตามข้อบังคับหรือสถาบันที่สร้างขึ้นในแง่ของการเสริมให้ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมดำรงอยู่ได้และประสบผลสำเร็จ ต้องมีโครงสร้างภายในที่ประกอบด้วยแรงจูงใจทั้งทางเศรษฐกิจ และทางสังคม ที่เอื้ออำนวยให้มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน

เรืองเดช ศรีวรรณนะ. (2543) กล่าวว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะเป็นทรัพยากรส่วนกลาง แม้ว่าจะมีกฎหมายระบุนกรรมสิทธิ์และสิทธิการใช้ประโยชน์ไว้บ้างแต่เนื่องจากขาดการควบคุมและปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด จึงทำให้ทรัพยากรดังกล่าวมีสภาพคล้ายกับทรัพยากรส่วนกลาง และมีผู้ละเมิดกฎหมายเข้าไปใช้ประโยชน์ทรัพยากรดังกล่าวอยู่เป็นเสมอ ซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดของ สุธาวัลย์ เสถียรไทย. (2537) ที่กล่าวว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรส่วนกลางที่เปิด

ให้ใคร ๆ ใช้ก็ได้ (Open Access Resource) ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายเพราะเป็นทรัพยากรที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ตามที่ทฤษฎีได้กล่าวไว้ว่า “ ปัญหาของควมมีหลักประกัน(Assurance Problem) คือ ตราบใดที่แต่ละคนที่มาใช้ทรัพยากรร่วมกันรู้ว่าคนอื่นปฏิบัติตามกฎของตัวเองก็จะมั่นใจขึ้นในการที่จะทำตามกฎแต่ถ้ามีผู้ละเมิด (Free Rider) เกิดขึ้นได้ก็จะทำให้ระบบที่เป็นอยู่ไม่เป็นผลทันที “

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2543) กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อเป็นฐานชีวิตของคนจน ซึ่งต้องปรับจากการจัดการโดยรัฐเพียงลำพังมา让群众ช่วยดูแล หากให้โอกาสชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลป่าไม้ ป่าไม้ก็จะอยู่ต่อไปและอาจจะเพิ่มขึ้น เพราะกรมป่าไม้เป็นเพียงองค์กรเดียวในการทำงาน ซึ่งก็มีข้อจำกัดทั้งกำลังคนงบประมาณ เมื่อเทียบกับพื้นที่ป่าที่ต้องรับผิดชอบ อาจจะเป็นภาวะที่หนักเกินไปทำให้กรมป่าไม้รับผิดชอบก็ได้ ดังนั้น ควรให้ประชาชน หมู่บ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ร่วมด้วย

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ. (2543) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้แตกต่างจากการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยรัฐเพื่อสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจของประเทศซึ่งมักจะมองข้ามวัฒนธรรมการจัดการทรัพยากรของชุมชนทำให้การวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่มีอยู่ไม่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศ สังคม เศรษฐกิจและการเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ของคนกับทรัพยากรป่าไม้ไม่สมดุล เกิดปัญหาระบบนิเวศและประชาชนในท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ล้มเหลวเพราะประชาชนไม่มีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีความสำคัญมากที่สุดต่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาชุมชน ซึ่งจะส่งผลถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้กำหนดเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ ทั้งของบุคคล ชุมชนและองค์กรท้องถิ่นไว้เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับรัฐในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Social Survey Research) และระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldwork) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายเปิดเป็นคำถามที่มีคำตอบให้เลือก เพื่อให้ผู้ตอบสามารถเลือกตอบตามความเป็นจริงและตามทัศนคติของผู้ตอบ ในการสอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีนี้ทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางครอบคลุมประชากรมากขึ้น เพื่อสามารถเป็นตัวแทนในการอธิบายสถานการณ์ และหาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ได้ทำการศึกษาแล้วนำไปวิเคราะห์หาข้อสรุป นอกจากนี้ยังใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีผู้ให้ข่าวสำคัญจำนวน 10 คน

3.2 ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

จากการค้นคว้าเอกสารและการสอบถามจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ครอบคลุมพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย คือ อำเภอศรีเมืองใหม่ อำเภอโพธิ์ไทร และอำเภอโขงเจียม โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ซึ่งแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่ม ๆ ก่อน โดยให้แต่ละกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกันแล้วจึงทำการสุ่ม จับสลากสมาชิกในแต่ละกลุ่มมาในจำนวนที่เป็นสัดส่วนกัน ข้อมูลของประชากรที่ใช้เป็นตัวอย่างได้จากการสำรวจจำนวนประชากรจากบัญชีรายชื่อของครัวเรือนและการตรวจสอบในพื้นที่กับผู้ใหญ่บ้านเรียบร้อยแล้วจึงนำมาทำการสุ่มตัวอย่าง ตามวิธีการสุ่มตัวอย่างดังกล่าว

3.2.1 ประชากร

การวิจัยครั้งนี้ได้อ้างอิงข้อมูลจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดอุบลราชธานี สำนักงานป่าไม้เขต และอุทยานแห่งชาติผาแต้ม .(2546)

ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 200 ครัวเรือน แบ่งตามพื้นที่ที่มีความยากจนได้ 2 กลุ่มตัวอย่าง จากประชากรทั้งหมด 775 ครัวเรือน 12 หมู่บ้าน 4 ตำบล 3 อำเภอ ที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทาม โดยแบ่งเป็น

ก. กลุ่มตัวอย่างที่ 1 หมู่บ้านที่มีความยากจนมาก เนื่องจากไม่มีที่ทำนา ต้องแลกข้าวบริโภค และมีปัญหาของการบุกรุกทำลายป่ามาก ได้แก่

1) อ. ศรีเมืองใหม่

ด. หนามแท่ง

บ. ดงนา

บ. โห้งนขาม

บ. ทุ่งหลวง

บ. เพนียด

2) อ. โขงเจียม

ด. กุ่ม

บ. ปากลา

ข. กลุ่มตัวอย่างที่ 2 หมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทามที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มที่ 1 เพราะสามารถปลูกข้าวบริโภคเองได้บ้างแต่ยังมีความยากจน ได้แก่

1) อ. โขงเจียม

ด. นาโพธิ์กลาง

บ. ชะชอม

บ. ทุ่งนาเมือง

บ. คันท่าเกวียน

บ. นาโพธิ์ใต้

บ. นาโพธิ์กลาง

2) อ. โพธิ์ไทร

ด. สำโรง

บ. ผาชัน

บ. อ่างทอง

3.2.2 การสุ่มตัวอย่าง

จากการแบ่งพื้นที่ เป็น 2 ประเภทข้างต้นแล้ว ทำการสุ่มเลือกครัวเรือนอย่างเป็นสัดส่วนกัน จากหมู่บ้านตัวอย่างทั้งหมด 12 หมู่บ้าน 775 ครัวเรือน ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 200 ครัวเรือน กระจายไปตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละพื้นที่เป็นดังนี้

ตาราง ก. แสดงการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรในพื้นที่ที่มีความยากจนมาก เนื่องจากไม่มีที่ทำนา ต้องแลกข้าวบริโภคและมีปัญหาของการนุกรุกทำลายป่ามาก

หมู่บ้านในพื้นที่ ก.	จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง
บ้านดงนา	51	20
บ้านโพนขาม	45	17
บ้านทุ่งหลวง	63	23
บ้านเพนียด	52	20
บ้านปากลา	53	20
รวม	264	100

ตาราง ข. แสดงการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรในพื้นที่ที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มแรกเพราะสามารถปลูกข้าวบริโภคเองได้บ้างแต่ยังมีความยากจน

หมู่บ้านในพื้นที่ ข.	จำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น	จำนวนครัวเรือนตัวอย่าง
บ้านชะขอม	74	14
บ้านทุ่งนาเมือง	128	25
บ้านคันท่าเกวียน	63	13
บ้านนาโพธิ์ใต้	54	10
บ้านนาโพธิ์กลาง	72	14
บ้านผาชัน	56	11
บ้านอ่างทอง	64	13
รวม	511	100

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research)

โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ วารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม เพื่อต้องการทราบรายละเอียดต่างๆ อันสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

2. การวิจัยเชิงสำรวจ (Social Survey Research)

โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามที่สร้างขึ้นในการศึกษาครั้งนี้เพื่อทดสอบสมมุติฐานการวิจัย ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1) ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของครัวเรือน รายได้รวมของครัวเรือน กรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือน

ตอนที่ 3) ข้อมูลด้านสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ขั้นตอนการสร้างและทดสอบแบบสอบถาม การสร้างมาตรวัด การวางโครงสร้างแบบสอบถาม และการทดสอบความแม่นยำเชิงเนื้อหา ได้ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง จากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้ทดสอบมานำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

3. การวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldwork)

ลักษณะการวิจัยใช้เทคนิควิจัยทางมานุษยวิทยา ได้แก่

3.1 การสังเกตทั่วไป (General Observation)

โดยการสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลในส่วนที่นอกเหนือจากการใช้แบบสอบถาม

3.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

เพื่อหาข้อมูลทั่วไป เพื่อเรียนรู้ให้มากที่สุดเกี่ยวกับชุมชนนี้ รวมทั้งเพื่อสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลสำคัญ ๆ อีกริธีหนึ่ง

3.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญของการวิจัยและเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ยาก เพราะผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าไม่ควรนำมาเปิดเผยให้คนแปลกหน้าทราบ ทำให้ผู้วิจัยต้องทำการสัมภาษณ์เจาะลึกหลายชั่วโมง และต้องใช้เวลามากในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ซึ่งต้องขอความร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็น

ผู้ให้ข่าวสำคัญ ในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชน และผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

3.4 เก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามกับประชากรที่ได้ทำการสุ่มตัวอย่างแล้ว จำนวน 200 ครัวเรือนตัวอย่างและการรวบรวมข้อมูลทางมานุษยวิทยาโดยใช้เทคนิคการสังเกตทั่วไป (General Observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญจำนวน 10 คน และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ควบคู่กันไปซึ่งได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่วิจัยก่อนการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม 2 ครั้ง คือ เก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชน และกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง การทดสอบแบบสอบถามก่อนนำมาใช้จริง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากแบบสอบถาม

1.1 วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นการวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 และ 3 ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ทำการศึกษามารวบรวมและแจกแจงในรูปค่าสถิติอย่างง่าย เช่น ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม โดยนำเสนอตารางประกอบการอธิบาย

1.2 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation Statistics)

เป็นการวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และเป็นการทดสอบสมมุติฐานว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมกับตัวแปรตาม คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งได้จากการนำข้อมูลในแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์โดยใช้การประมวลผลด้านคอมพิวเตอร์ โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for The Social Sciences) เลือกใช้สถิติวิธีค่าไค-สแควร์ (Chi-square) โดยกำหนดให้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยทางมานุษยวิทยา

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา จากการสังเกตทั่วไป (General Observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสำคัญจำนวน 10 คน และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

บทที่ 4

ลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ชุมชน

ในการรวบรวมข้อมูลเชิงมานุษยวิทยา ได้ใช้เทคนิคทางมานุษยวิทยาบางอย่าง เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ การสังเกตการณ์ทั่วไป (General Observation) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ควบคู่กันไป ผลการศึกษาวิจัยทำให้ได้ข้อมูลของลักษณะทางกายภาพ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

ลักษณะทางกายภาพของป่าบุงป่าทาม

ฤดูฝนในช่วงที่เกิดน้ำหลากไหลล้นท่วมฝั่งแม่น้ำประมาณ 2-3 เดือน (ก.ย.-พ.ย.) ในทุก ๆ ปี น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำสายต่างๆในภาคอีสาน แผลออกเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ราบน้ำท่วมริมฝั่งแม่น้ำนี้เรียกว่า “ทาม” ภายในพื้นที่ทามไม่ได้ราบเรียบเสมอกัน บางพื้นที่มีลักษณะเป็นที่ลุ่มและมีน้ำแช่ขังตลอดปี เป็นบึง หนอง บวก กุด และร่องน้ำ พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแอ่งลักษณะเช่นนี้เรียกว่า “บุง” ในบางพื้นที่เป็นเนินดิน คุย หรือดอนดินทามที่มีลักษณะสูงกว่าพื้นที่ทามทั่วไป ลักษณะต่าง ๆ ของพื้นที่ดังกล่าวเกิดขึ้นจากอิทธิพลของกระแสน้ำและการตกตะกอนของโคลนตม อินทรีย์วัตถุที่ไหลมาทับถมทำให้เกิดภูมิฐานที่หลากหลายและต่างระดับดินในพื้นที่ทามเป็นดินดี มีความอุดมสมบูรณ์ของดินและแหล่งน้ำ ก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพสูงสุดแห่งหนึ่ง ทั้งพืชยืนต้นขนาดใหญ่ ไม้ชั้นรอง ไม้พื้นล่าง ไม้เถาและไม้น้ำ ซึ่งมีลักษณะเด่นที่ทนต่อการคงอยู่ในภาวะน้ำแช่ขัง ด้านทานกระแสน้ำไหล และมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากพื้นที่อื่นทั่วไป รวมทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของทั้งสัตว์บกสัตว์น้ำ สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและนกนานาชนิด ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทามดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นแหล่งทรัพยากรทางชีวภาพที่สำคัญต่อการพึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตของชุมชนชาวอีสานรอบริมฝั่งแม่น้ำ

ลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำมูล

แม่น้ำมูลมีต้นกำเนิดจากเขาละองค์ละมั่ง เขตจังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านอำเภอพิมาย อำเภอชุมพวง อำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราชสีห์ อำเภอเมือง อำเภอ

กันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านจังหวัดอุบลราชธานีไหลไปบรรจบแม่น้ำโขง ณ อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ความยาว 641 กิโลเมตร และมีพื้นที่รับน้ำ 106,673 ตารางกิโลเมตร ปริมาณน้ำทั้งปี 18,300 ล้าน/ลูกบาศก์เมตร เป็นลำน้ำที่มีปริมาณน้ำเป็นลำดับที่สองรองจากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยที่ลักษณะของพื้นที่ลุ่มน้ำมูนเป็นที่ราบ มีลำน้ำสาขาไหลจากเทือกเขาพนมดงรักทางทิศใต้และเทือกเขาเพชรบูรณ์ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ระดับความสูงของพื้นที่ในบริเวณลุ่มน้ำมูนมีความแตกต่างกันไม่มากนัก บริเวณแม่น้ำมูนตอนกลางอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ มีระดับความสูงประมาณ 120 จากระดับน้ำทะเลปานกลาง บริเวณปากแม่น้ำมูนอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีความสูงเพียง 109 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างพื้นที่ที่มีความยาว 300 กิโลเมตร ซึ่งต่างกันไม่มาก นอกจากนี้จุดที่น้ำไหลออก บริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะ อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำมูนจะไหลผ่านบริเวณเทือกเขาตอนปลายของเทือกเขาภูพาน มีความกว้างของลำน้ำเพียง ประมาณ 250 เมตร ดังนั้น ในช่วงฤดูน้ำหลากของทุกปี (สิงหาคม-กันยายน) อันเป็นช่วงที่มีปริมาณน้ำฝนมากที่สุดในภาคอีสาน ลำน้ำมูนไม่สามารถที่จะระบายปริมาณน้ำอันมหาศาลได้ทัน จึงก่อให้เกิดการไหลเอ่อท่วมของกระแสน้ำในแม่น้ำมูนในช่วงตอนกลางของลำน้ำ แผ่ขยายไปสองฝั่งของลำน้ำและลำน้ำสาขา บริเวณที่น้ำท่วมขังสั้น ๆ 3-4 เดือน ได้แก่ บริเวณที่เรียกกันว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้”(นางศิวพร ฟาฟของปี, 2538)

ลักษณะภูมิฐานฐานป่าบุงป่าทาม พบเฉพาะในบริเวณลุ่มน้ำมูล

1. กุดที่มีน้ำตลอดทั้งปี มีลักษณะคงสภาพคล้ายลำน้ำอยู่มากและฤดูฝนร่องน้ำจะต่อเนื่องกับแม่น้ำปัจจุบัน ในทางวิชาการ เรียกว่า ทะเลสาบรูปแอก (Oxbow Lake)
2. กุดน้ำแห้ง จะมีน้ำเฉพาะฤดูฝนหรือช่วงน้ำหลาก ฤดูแล้งน้ำจะแห้งเนื่องจากเป็นแนวแม่น้ำเก่าที่เกิดขึ้นมานาน เกิดจากการตื้นเขินและแคบ แต่ยังคงสภาพทางธารน้ำเก่าปรากฏอยู่ในทางวิชาการเรียกว่า Oxbow Scar.
3. เลิง คือลักษณะภูมิฐานที่ลาดลุ่มต่ำลงไปสู่ผิวของแม่น้ำมูนหรือของกุด ฉะนั้นพื้นที่ช่วงลาดลุ่มต่อเนื่องกับน้ำ หากเกิดน้ำขึ้นจะท่วมก่อน เกิดน่านน้ำเว้ากว้างต่อกับมูนกุดหรือหนอง ถ้าฝนตกบริเวณเลิงที่ค่อยๆลาดสูงชันจะสามารถทำนาได้ เช่น เลิงอีตุ้ม เลิงผาเฒ่า เลิงตาเพียร ส่วนต้นของเลิงจะแคบเข้าต่อเนื่องกับภูมิประเทศที่เป็นฮ่อม โดยทั่วไปมี 2 ประเภท คือเลิงกุด

หรือเล็งน้ำ กับเล็งโคก ภูมิฐานฐานที่พบโดยทั่วไป คือ เล็งกุด แต่เป็นบริเวณที่เป็นเล็งโคกจะมีบางแห่งที่เป็นที่ราบเว้าเข้าไปสู่เชิงเนินของป่าโคก ซึ่งจะปรากฏตามแนวพื้นที่ต่อเนื่องกับเนินดิน หรือพื้นที่ที่ติดกับแนวเส้นชั้นความสูง 120 เมตร หรือสูงกว่านั้น

4. เวิง ลักษณะภูมิฐานฐานที่เว้าเข้าไปในเล็งน้ำ ดังนั้นในเล็งหนึ่งๆ อาจมีหลายเวิง หลายส่วนที่เว้าเข้าไปในพื้นที่ลาดลงมาเช่น เวิงต้นเฟือง เวิงดินดำ

5. ดอน ลักษณะภูมิฐานฐานที่ปรากฏอยู่ตามกุด เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนดิน เกิดเป็นโคลนตมลึกและเหนียว และลักษณะอาจยาวตามลักษณะกุด ส่วนมากมักอยู่ใกล้กับแหล่งล่งน้ำ มีข้อสังเกตเห็นน้ำสีเขียวคล้ำเหมือนสนิมเฉพาะบริเวณดอน หากน้ำแห่งบริเวณนี้ น้ำจะแห้งช้าที่สุด มีลักษณะอ่อนและยุบตัวง่าย เป็นอันตรายต่อคนและสัตว์ที่ติดลุ่มดินดอนยิ่งดินยิ่งถูกดูดจมลงเรื่อย ๆ

6. คำ คือ บริเวณ น้ำซับไหลซึมจากบริเวณเนินหรือโนนลงสู่ช่อง หรือแหล่งน้ำต่างๆ เช่น หนอง บึง กุด ทำให้กุดไม่แห้ง ปัจจุบันคำได้เปลี่ยนแปลงหายไปมาก ไม่เกิดน้ำใสเขียวหรือน้ำดำและมักมีสนิมเหล็กที่ผิวหน้า

7. คุยหรือคู ลักษณะภูมิฐานฐานที่เป็นคันดินหรือแนวเนินคันดินบนที่ราบบุ่ง ทามที่ทอดยาวไปตามสายน้ำทั้งร่องน้ำปัจจุบันหรือร่องน้ำในอดีต ระหว่างคุยทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือฮอม เป็นสันคันดินกว้างตั้งแต่ประมาณ 10 เมตร ขึ้นไป ยาวขนานกับสายธาร แต่ถ้าสันคันดินมีลักษณะเล็กแคบ เพราะอยู่ระหว่างร่องน้ำไหลเชื่อมระหว่างกุดหรือกุดกับแม่น้ำปัจจุบัน เรียกว่า คุ เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันคันดินธรรมชาติในลักษณะ Swale หรือการเกิดน้ำในวัฏจักรต่างๆ ทำให้คันดินริมฝั่งในอดีตเป็นคุย แนวยาวกลายเป็นเนินดินที่สูงของที่ราบทาม ส่งผลให้ระบบนิเวศของพืชบางส่วนเป็นพืชบก

8. ฮอม ลักษณะภูมิฐานฐานที่เป็นที่ลาดลุ่มแนวยาวอยู่ระหว่างคุยหรือที่ดอนที่เนินเรียกฮอม เช่น ฮอมนาแซว มีการทำนาตามฮอม บางแห่งกุดเก่ากลายเป็นฮอม

9. มาบ คือพื้นที่ระหว่างคูหรือคูขนาดเล็ก ขนาดด้วยคูสองข้าง ตรงกลางเป็นที่ลุ่มแนวยาวขนานกับคูหรือบริเวณกลางของฮ่อมเรียก มาบ

10. ฮ่อง ลักษณะคล้ายมาบ แต่เล็กและแคบกว่ามีกุดเก่ามีคูขนาดสองข้าง และมีน้ำไหล เรียก ฮ่องหรือร่องน้ำ เป็นแหล่งน้ำใส่ไขจับสัตว์น้ำของชาวบ้าน

11. ปาก ลักษณะภูมิฐานที่กุด หลง ฮ่อง หรือร่องน้ำไหลตกหรือไหลบรรจบกับอีกแหล่งน้ำหนึ่ง เช่น ปากฮอง ปากกุด ปากเสียว ปากมูน

12. โนนทาม ดอนทาม เป็นภูมิประเทศที่เป็นที่สูงของทาม น้ำมักจะไม่ท่วมหรือนานครั้งจะเกิดน้ำท่วมถึง จึงเป็นแหล่งชุมนุมของสัตว์ในฤดูน้ำหลาก ลักษณะพันธุ์พืชจะประกอบไปด้วยพืชพันธุ์ขึ้นปะปนมาก เช่น ตะเคียน ยาง สะแบง พอก พบกระจายอยู่ทั่วไปทั้งบริเวณศึกษา มีความสูงกว่าริมฝั่งน้ำที่อยู่ใกล้ ที่สุด 1-2 เมตร เช่น บริเวณใกล้ปากลำพลับปลา ระดับ 120 เมตร โนนทามจะสูง 121-124 เมตร แต่บริเวณใกล้ปากห้วยทับทันที่ระดับ 115 เมตร จะสูง 116-119 เมตร

13. กึ่งกุด เป็นลักษณะคอคอดของกลุ่มหนึ่งเชื่อมต่อกับอีกกุดหนึ่งด้วยฮ่องหรือร่องน้ำ ทำให้เกิดกุดที่กว้างแล้วแคบเข้าไปต่อเชื่อมกับกุดที่กว้างอีก บริเวณที่แคบๆ เรียกว่า กึ่งกุด

โครงสร้างของป่าทาม

ป่าทามเป็นไม้ผลัดใบพบในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำหลักและลำน้ำสาขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงทั้งในด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ป่าทามจะถูกน้ำท่วมเป็นเวลา 3-4 เดือนในช่วงฤดูน้ำหลาก (มิถุนายน-กันยายน) ป่าทามเกิดจากอิทธิพลของกระแสน้ำและสภาพของพื้นที่เนื่องจากสภาพพื้นที่ของป่าทามไม่เป็นพื้นราบเรียบเสมอกัน หากแต่มีลักษณะเป็นที่ราบ ที่โคก พื้นที่ลุ่ม ทำให้สภาพป่าทามแตกต่างกันออกไป จึงจำแนกลักษณะโครงสร้างของป่าทามเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ป่าทามที่ถูกน้ำท่วมในช่วงเวลาน้ำขึ้นสูง

ป่าทามบริเวณริมขอบลำน้ำและพื้นที่ป่าทามตอนในที่ที่มีลักษณะเป็นที่ราบ ที่น้ำสามารถท่วมถึงได้ในช่วงน้ำหลาก แยกลักษณะของพรรณไม้ได้ ดังนี้

1.1 ไม้เด่น จะพบไม้เด่น คือไม้ที่มีขนาดและความสูงของเรือนยอดมากกว่าไม้ชนิดอื่น ไม้จำพวกที่พบได้แก่ ไม้ยาง หว้า แห่ กระเบา ก้านเหลือง ตีนเป็ด ชะมวง คางคัง กุ่มน้ำ กระโดนน้ำและลักษณะของไม้เด่นจะไม่ขึ้นเป็นกลุ่มแต่จะกระจายเป็นต้นเดี่ยวทั่วไปในพื้นที่ป่า ในช่วงน้ำขึ้นสูงสุดจะมองเห็นเฉพาะยอดของไม้เด่นเนื่องจากไม้ประเภทที่ 2,3 จะจมอยู่ใต้น้ำ

1.2 ไม้รอง ไม้รองของป่าทามจะแตกต่างจากไม้รองของป่าบก มีขนาดสูงไล่เลี่ยกัน แทรกกระจายอยู่ระหว่างไม้เด่นติดกันเป็นผืนใหญ่ ไม้รองมีขนาดของเส้นผ่านศูนย์กลางไม่ใหญ่นัก ลักษณะของลำต้นจะแตกเป็นกิ่งก้านสาขามากมาย ไม้รองที่พบได้แก่ ฝ้ายน้ำ เป็นน้ำ เหน่า น้ำ ห้วลิง มะดัน เสียวป่า ไผ่ ไม้ประเภทนี้เป็นไม้ที่มีความสามารถแตกหน่อได้ดี

1.3 ไม้เถา ในป่าทามมีไม้เถามากมายขึ้นแทรกอยู่ระหว่างไม้เด่นและไม้รอง ไม้เถาพวกนี้สามารถอยู่ได้ในสภาวะการท่วมของน้ำ ไม้เถาที่พบได้แก่ เครือน้ำจ้อย ผีผวน เครือเบ็น คั่นจ้อย มันแซง ชีน้ำ หวายน้ำผึ้ง

2. ป่าทามที่น้ำท่วมไม่ถึงในช่วงน้ำขึ้นสูง

พื้นที่ป่าทามบางแห่งจะเป็นที่ดอนหรือโคกซึ่งน้ำไม่สามารถท่วมถึง ในช่วงน้ำขึ้นสูงสุดจะพบระบบนิเวศที่มีลักษณะเป็นป่าบก คือลักษณะของดอนหรือโคกมักจะมีไม้ขึ้นอยู่ไม่หลากหลายเหมือนป่าบก และจะขึ้นเป็นกลุ่มไม้เกือบเป็นไม้ชนิดเดียวกันเช่นโคกสะแบง โคกพะยอม ดอนชาดหรือโคกเขลง เป็นต้น

3. ป่าทามที่มีน้ำท่วมขังตลอดปี

จากอิทธิพลจากการไหลของกระแสน้ำหรือปรากฏการณ์แม่น้ำเปลี่ยนทางจะทำให้พื้นที่บริเวณป่าทามเกิด หนอง บึง หรือ ภูเขาพื้นเมืองเรียกว่า บุ่ง กุด ที่มีน้ำอยู่ตลอดทั้งปี บริเวณนี้จะพบไม้ที่ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชนิดพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ได้แก่ กก ผีอู่น้ำ บัวสาย สาหร่ายจอก แหน กระจับ

2. ความเป็นมาของป่าดงนาทาม

“ดงนาทาม แต่ก็ได้แก่บ่ออืด บ่อยาก บ่ว่าลือเป็นสมุนไพรร สัตว์ป่า ห้วยก็มีแต่น้ำไม่เคยแห้ง เดียวนี้มันบ่อคือเก่า ลูกเอ๊ย ” เป็นคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เคยหากินกันอยู่กับป่าดงนาทาม

“ ป่าทาม ” คือชื่อที่ชาวอีสานทั่วไปเรียกพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ซึ่งจะมีลักษณะเป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างพื้นน้ำกับพื้นดิน โดยมากจะมีเฉพาะทางภาคอีสานเท่านั้น มีพื้นที่ชนิดนี้อยู่

ประมาณ 600,000 กว่าไร่ มีมากที่สุดในกลุ่มแม่น้ำมูลจำนวน 337,500 ไร่ ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบตามลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เขตจังหวัดมหาสารคาม ผ่าน บุรีรัมย์ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ถึง ศรีสะเกษ

ในจังหวัดอุบลราชธานี มีป่าทามที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ ปาดงนาทาม “ อยู่ในพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ลักษณะทั่วไปของสภาพพื้นที่อุทยานแห่งชาติผาแต้มจะเป็นที่ราบสูงและเนินเขาสูงชัน ลักษณะสูง ๆ ต่ำ ๆ สลับกันไปทั่วพื้นที่ ลักษณะภูเขาจะเป็นภูเขาหินทราย มีที่ราบอยู่บ้างตามแถบริมห้วยและตามแนวน้ำโขง ดินที่พบในที่ราบลุ่มจะเป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียว แถบริมแม่น้ำมีตะกอนและฮิวมัสมาก มีลำห้วยน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก ซึ่งลำห้วยเหล่านี้ส่วนใหญ่จะไหลลงสู่น้ำโขง

ส่วนของพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า นั้น สภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าเต็งรังส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่ที่มีหินโผล่ลักษณะเป็นป่าโปร่ง ต้นไม้ แคระแกรน พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง เหียง ประดู่และเหมือดต่าง ๆ ไม้พื้นล่างจะเป็นพวกไผ่ป่าต่าง ๆ ข่อยหินและดอกไม้สวยงามที่ขึ้นอยู่ตามลานหินทั่วไป สัตว์ป่าประเภทเลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ ในพื้นที่ไม่พบแต่ขนาดเล็กที่พบได้ทั่วไป เช่น อีเห็น กระต่ายป่า ชะมด บ่าง นกที่พบเห็น ได้แก่ นกแซงแซว นกกระเต็น อีกา นกขุนแผน (บา บุตรวงศ์, 2544)

3.คุณค่าของป่าทามต่อวิถีชีวิตชุมชน

ป่าทาม เป็นป่าที่มีสีสันของชีวิต พบว่าชาวบ้านในชุมชนแถบริมแม่น้ำมูลได้อาศัยผืนป่าทามในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตั้งแต่การทำกิน โดยการปลูกข้าว ปลูกพืชไร่ ปลูกผักผลไม้ จนถึงการทำอาหารธรรมชาติทั้งสัตว์บกสัตว์น้ำ พืชผักธรรมชาติ การหาฟืนถ่าน เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่ไม้ใช้สอย และผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวันอย่าง เสื่อ ตะกร้า เครื่องมือจับสัตว์อีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปประโยชน์หรือความสำคัญของป่าทามต่อชุมชนได้ดังนี้

1. ทรัพยากรป่าไม้ (Forest Resources) ป่าทามมีพันธุ์ไม้ซึ่งมีคุณค่าทางด้านอาหาร เช่น หน่อไม้ กระโดนหัว หมากแซว (มะกอกน้ำ) มันแซง เห็ดต่างๆ และคุณค่าทางเชื้อเพลิงอย่าง ไม้हुลิง ฝ้ายน้ำ เหมือดแฮ เสี้ยว ตลอดจนคุณค่าทางวัสดุเครื่องใช้ เช่น กก ฝื่อ เครือชูด เครือตาปลา และคุณค่าทางสมุนไพร เชา เหน่า ก้านเหลือง เป็นต้น

2. ทรัพยากรพืชและสัตว์ป่า (Wildlife Resources) ในป่าทามมีพืชพันธุ์นานาชนิดทั้งพืชไม้ยืนต้นที่ให้ผลเป็นอาหาร พืชไม้พุ่มที่ทนต่อการแข่งขันและแตกกอรวดเร็วที่ให้คุณค่าทางเชื้อเพลิง อาหารสัตว์ และสมุนไพร ตลอดจนพืชน้ำที่ขึ้นอยู่หนาแน่นตามแหล่งน้ำในป่าทาม เช่น ผักกระเฉด

ดอกบัว กระจับปี่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาศัยเพาะพันธุ์และหลบภัยของสัตว์หลายชนิด ตั้งแต่ไก่อ้า กระจับปี่ นก เขียด อึ่ง หอยโข่ง หอยขม งู และแมลงนานาชนิด ซึ่งถือเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่สำคัญของท้องถิ่น

3.ทรัพยากรประมง (Fishery Resources) ป่าทาม เป็นแหล่งธาตุอาหารที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งหากินวางไข่ และเลี้ยงลูกอ่อนของปลาจำนวนมาก โดยในพื้นที่ทามนั้นมีแหล่งน้ำมากมายทั้ง กุด หนอง บึง ฮ่อม ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยจับปลาและสัตว์น้ำได้ตลอดปี

4.ทรัพยากรพืชที่เป็นอาหารสัตว์ (Forage Resources) นอกจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ป่าทามจะเอื้อต่อการเป็นแหล่งทำเลเลี้ยงสัตว์แล้ว พืชพันธุ์ในป่าทามที่นอกจากหญ้าหลากหลายชนิดแล้วยังมีพืชหลายชนิดที่เป็นอาหารของวัวควายอีกด้วย เช่น ผักกาดฮ่อ ผักเพ็ญ น้ำ ใบคางสุ่ง ใบคำพี้ เครือจิ้งจอก เป็นต้น เราจึงพบว่าชาวบ้านในชุมชนบริเวณรอบป่าทามจะเลี้ยงวัวควาย ฝูงใหญ่เป็นอีกอาชีพหนึ่งมาตั้งแต่อดีต

5. ทรัพยากรการเกษตร (Agricultural Resources) ชุมชนรอบบริเวณป่าทามจะอาศัยพื้นที่ในป่าทามในการเกษตร มาแต่อดีต มีการจัดการอย่างเหมาะสมในการสับเปลี่ยนพื้นที่และพืชที่ปลูกเพื่อให้พื้นที่ได้ฟื้นตัวตามธรรมชาติ เนื่องจากดินในป่าทามเป็นดินตะกอนที่มีธาตุอาหารที่ถูกพัดพามากับสายน้ำหลาก ทำให้การทำเกษตรของชาวบ้านไม่ต้องอาศัยสารเคมีซึ่งหากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสมแล้วจะอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมั่นคง

4. วิถีชีวิตชุมชนกับพื้นที่ป่าบุงป่าทาม

ความผูกพันระหว่างชุมชนกับพื้นที่ป่าบุงป่าทามของชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เลาะเลียบริมฝั่งแม่น้ำ ทำให้ชุมชนนั้นอยู่รอดยั่งยืนมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ การดำรงอยู่ของชุมชนอาศัยพื้นที่ป่าบุงป่าทามเป็นปัจจัยหลัก ชุมชนต่าง ๆ จึงมักตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่ราบลุ่มของแม่น้ำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกอบกิจกรรมการผลิตแบบเพื่อยังชีพ ซึ่งประกอบด้วย

การพึ่งพาอาศัยป่าบุงป่าทามเก็บเกี่ยวผลผลิต เช่น

- ผลไม้ป่า (กล้วยน้อย น้ำจ้อย ฝัฟวน หลิ่ง หว่า เม่า ฯลฯ)
- ผักป่า พืชในทามกินได้เกือบทุกชนิด ทั้งพืชน้ำพืชบก
- พืชอาหารสัตว์ เช่น ฝื่อ กำพี้ ผักเพ็ญน้ำ คางสุ่ง
- ไม้ใช้สอยก่อสร้าง
- ไม้ใช้ สอย เครื่องใช้อุปกรณ์ในครัวเรือน

- พืชจักสาน เช่น หวาย แขง อ้อ แวง ไม้ หญ้าแฝก
 - พืชสมุนไพรจากการศึกษาพบว่าในบริเวณลุ่มน้ำมูนตอนกลาง
 มีพืชพันธุ์ป่าบุงป่าทาม จำนวนกว่า 100 ชนิดในจำนวนนี้เป็นพืชสมุนไพรของชุมชนกว่า 80 ชนิด

- พืชดอกกลิ่นหอม
- เห็ดทาม เช่น เห็ดผึ้งทาม เห็ดโคน เห็ดโคนไก่่น้อย
- มันต่าง ๆ เช่น มันแขง มันนก
- ไม้พิน ถ่าน
- ไม้ร้านแดง ถั่ว

การเพาะปลูก ประกอบด้วย

- การทำนา มีลักษณะการทำนาทามข้าวไร่ นาทามปี นาแขง นาปี
- การปลูกพืชไร่ เช่น ปอ ข้าวโพด
- การปลูกพืชผักครัวเรือน เช่น พริก ยาสูบ ถั่ว และผักต่างๆ
- การปลูกบัว นาบัว
- การปลูกสวนยุคาลิปตัส

การเลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วย

- การเลี้ยง วัว ควาย
- การเลี้ยง เป็ด
- การเลี้ยง ปลา
- การเลี้ยง กบ

การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน ประกอบด้วย

- การจักสานหวาย เช่น ตะกร้า
- การทอเสื่อด้วยกก หรือฝ้าย
- การทำเครื่องจักสานไม้ไผ่แล้วใช้วัตถุในป่าทามเป็นส่วนประกอบ
- การทอผ้าไหมที่ใช้จ่อไหมจากพืชในทาม

การล่าสัตว์

เช่น การยิงนก จับนก และ สัตว์ป่าเล็ก ๆ

การจับสัตว์น้ำ

นับเป็นกิจกรรมเด่นและกิจกรรมหลักที่สำคัญควบคู่ไปกับการล่าสัตว์และการเก็บผลผลิตจากพืชพันธุ์ต่างๆ

แหล่งวัฒนธรรมชุมชน

ดอนปู่ตา แหล่งศักดิ์สิทธิ์ แหล่งจุดบั้งไฟ แหล่งแข่งเรือ แหล่งไหลเรือไฟ ฯลฯ เรื่องการนันทนาการและการพักผ่อนในป่าบุงป่าทามมักจะมีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามตลอดสายน้ำ ดังนั้น วิถีชีวิตในรอบปีหนึ่ง ๆ จะเห็นได้ว่าชุมชนในเขตป่าบุงป่าทามมีทางเลือกและกระทำกิจกรรมตลอดทั้งปีโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาจะต้องทำทั้งนาดอน นาทุ่ง และนาทาม ภาพรวมของชุมชนริมน้ำเหล่านี้ไม่ได้แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในบริเวณหมู่บ้านที่ใกล้เคียง

5. การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าบุงป่าทาม

ชุมชนรอบป่าทามได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทามมาอย่างต่อเนื่องยาวนานนับ 100 ถึง 200 ปี ในอดีตสภาพบุงทามยังหนาแน่นและมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านอาศัยประโยชน์ด้านอาหารธรรมชาติในการจับสัตว์น้ำ เก็บผัก ไม้พื้น และแหล่งเลี้ยงสัตว์เป็นหลักแต่ต่อมาเมื่อเกิดภัยแล้งอย่างรุนแรง ชาวบ้านทำการเพาะปลูกในพื้นที่นาทุ่งไม่ได้ (คนในพื้นที่ยืนยันว่าการทำนาทามเกิดขึ้นก่อนมีการบุกพื้นที่ป่าทำนาทุ่งทั่วไป) จึงเป็นสาเหตุให้มีการบุกเบิกจับจองครอบครองที่ดินในป่าทาม ไม่มีการรับรองสิทธิตามกฎหมายเพียงจับจองเป็นเจ้าของและยอมรับกันในชุมชน ชาวบ้านจะบุกเบิกพื้นที่โดยเลือกบริเวณที่ลุ่มหรือหนองโดยการถางซุดหัวไม้ออกเฉพาะที่จำเป็นต่อการเพาะปลูก หากไม่จำเป็นชาวบ้านไม่ได้ตัดถางพื้นที่หรือปรับเปลี่ยนพื้นที่มากนัก พื้นที่นาทามแต่ละพื้นที่จะมีขนาดเล็ก-ใหญ่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับสภาพธรรมชาติของพื้นที่นั้น ซึ่งมีขนาดตั้งแต่น้อยกว่า 1 งานจนถึงขนาด 2 - 3 งาน

ลักษณะของพื้นที่ปลูกข้าวซึ่งมีความแตกต่าง 3 ลักษณะ ดังนี้

1. นาข้าวไร่ทาม

เป็นการทำนาในพื้นที่ดอน ซึ่งต้องใช้พันธุ์ข้าวไร่หรือข้าวหยอด จะเริ่มทำในช่วงฤดูแล้ง โดยการตัด ถาง เผา และ เตรียมพื้นที่ในเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม แล้วเผาใน

เดือนมีนาคม เริ่มต้นหยอดในเดือนเมษายน การดูแลรักษาง่าย ไม่ต้องใส่ปุ๋ย เพียงแต่คอยดายหญ้า เก็บเกี่ยวประมาณเดือนกรกฎาคมและสิงหาคม ในพื้นที่นาข้าวไร้ทามบางครั้งชาวบ้านจะปลูกสับหว่างและหมุนเวียนกับพืชไร่ชนิดอื่น ได้แก่ ปอ ข้าวโพด พริก แตงโม แตงกวา และถั่วลิสง พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับนาข้าวไร้ทามต้องเป็นพันธุ์ข้าวทนแล้งได้ดี ไม่ต้องการน้ำมาก ได้แก่ ข้าวเหนียวอีปะ ข้าวเหนียวดอกดี ข้าวเหนียวอีแดง ข้าวเหนียวลายบวบ ข้าวเจ้าอีก่อ

2. นาหนองหรือนาปี

เป็นการทำนาใหม่ ปลูกในบริเวณหนองที่มีน้ำแช่ขังหลังจากฝนตกช่วงแรก จะเตรียมดินตกกล้าในพื้นที่น้ำขังหรือหางกุดเดือนเมษายน แล้วย้ายไปปักดำในหนองประมาณเดือนมิถุนายน ฝนมาแล้วให้ปักดำทันทีหรือหลังจากดำข้าวนาทุ่งเสร็จก็เกี่ยวข้าวนาปรังต่อ เก็บเกี่ยวต้นเดือนกันยายน พันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับนาหนอง ได้แก่ ข้าวเหนียวผัวเมีย ข้าวเหนียวหวัดหนี ฯลฯ

3. นาแซง เป็นการทำนาในบริเวณหนอง บึง บวก กุด ร่องน้ำหรือบริเวณน้ำขังที่มีน้ำแช่ขังอยู่ตลอดทั้งปี แต่น้ำไม่ลึกนัก ลักษณะพื้นที่ดังกล่าวมักจะมีขนาดเล็ก การเตรียมพื้นที่ปลูกไม่ยุ่งยาก เพราะไม่ต้องไถ ตกกล้าประมาณเดือนมกราคม ปักดำเดือนกุมภาพันธ์ เก็บเกี่ยวประมาณเดือนเมษายน พันธุ์ข้าวที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าวเจ้าหวัดหนี ข้าวเจ้าสะวง ข้าวเหนียวอีเตี้ยและข้าวเจ้าอีเตี้ย ฯลฯ พันธุ์ข้าวที่ปลูกในพื้นที่นาทาม จะต้องมึลักษณะพิเศษตามสภาพพื้นที่ เพราะพื้นที่ทามเป็นพื้นที่น้ำท่วม พันธุ์ข้าวที่ปลูกจะต้องให้ผลผลิตหรือเก็บเกี่ยวก่อนน้ำท่วมมา ราวเดือนกันยายน - พฤศจิกายน ดังนั้น ข้าวนาทามจึงเป็นข้าวอายุสั้นราว 3 เดือน หรือ 90 วัน พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ข้าวเหนียว มีพันธุ์ข้าวเจ้าเล็กน้อย ซึ่งพันธุ์ข้าวในนาทามจะมีขนาดพันธุ์ที่แตกต่างกันตามสภาพพื้นที่ปลูก ด้วยสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์ ข้าวนาทามจึงเป็นนาที่ “ ทำน้อยได้มาก ” จะให้ผลผลิตสูงสุด 40 - 50 ถังต่อไร่ ดีกว่านาทุ่งซึ่งให้ผลผลิตเพียง 25 ถังต่อไร่ โดยเฉพาะการดูแลรักษาที่ง่ายมาก ไม่ต้องใส่ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง เพราะนาทามอยู่ในระบบนิเวศที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์สูง จึงไม่มีโรคและแมลงระบาด ในอดีตชาวบ้านหลายครอบครัว พึ่งพิงข้าวนาทามเป็นหลักโดยไม่ปลูกข้าวนาทุ่งหรือนาปีเลยแม้ว่าปัจจุบันความต้องการเชิงเศรษฐกิจมีมากขึ้น จึงมีการบุกเบิกพื้นที่ทุ่งทำการผลิตเพื่อขายแต่นาทามก็ยังคงอยู่และเป็นนาที่ปลูกข้าวเพื่อการบริโภคเช่นเดิม

การใช้สมุนไพรจากป่าทาม

ชาวบ้านสามารถจำแนกโรคและการรักษาได้ ดังนี้

1. ภาวะหลังคลอดบุตรของผู้หญิง จะมีตัวยาและสูตรยาหลายอย่างขึ้นอยู่กับความต้องการใช้ของแต่ละคน

- ยาขับน้ำคาวปลา ตัวยา เช่น แก่นแฮดกวาง แก่นหนาม พอง
- ยากำเียน ตัวยา เช่น รากนมวัว รากโมกน้อย รากโมกใหญ่
- ยาหม้อกรรม ตัวยา เช่น รากต้องแล่ง รากคัตเค้า รากแฮดกวาง
- ยาบำรุงมดลูก บำรุงธาตุ ตัวยา เช่น เครื่องเขียง เครื่องขี้มัน
- ยาบำรุงน้ำนม ตัวยา เช่น รากคัตเค้า รากของแมว นมสาว

2. อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นในเด็ก เช่น

- ซางหัวร้อน ก้นเย็น ตัวยา เช่น เบ็น แสงทั้ง 5 เครื่องี่เถา
- ซางขี้เบ่ง ตัวยา เช่น แก่นส้มกบ
- ซางตาเปี้ยก ตัวยา เช่น รากส้มลม รากตาใกล้ตากวาง
- ท้องอืด ตัวยา เช่น รากพังคิน้อย

3. อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป เช่น

- ผิดกระบวน ตัวยา เช่น รากเหมียดชน รากเหมียดคน รากเหมียดปลาชิว
รากเครือตาปลา แก่นพุพี แก่นแฮดกวาง

- กระษัย ตัวยา เช่น รากฝ้ายน้ำ รากเบ็น รากหัวลิง รากดูอึ้ง
- ขับลม ตัวยา เช่น เครือตาปลา
- ไข้ ไอ มีเสมหะ ตัวยา เช่น รากเนา น้ำ

4. อาการเจ็บป่วยกะทันหัน เมื่ออยู่ในป่าทาม (บางช่วงของปีชาวบ้านจะอยู่ในทามทั้งวันจะกลับบ้านเฉพาะตอนเย็น)

- เจียงปลาตุกตำ นำเครือตาปลาสด 1 หอบ นำไปสุ่มไฟให้ไหม้จนเป็นควันแล้วนำมือหรืออวัยวะที่โดนเจียงปลาตุกไปรมควัน

- เจ็บท้อง (เสียดท้อง) นำใบอ่อนของต้นเหมือดแอมมาขยำกิน
- ปวดท้อง (ท้องอืดเนื่องจากสวมผ้าเปียก) ให้เก็บใบหว้าชมพูขนาดไม่อ่อน

ไม่แก่มาเหน็บที่ท้อง โดยตอนเก็บให้กลิ่นใจเก็บ

การเก็บตัวยาสมนไพรในป่าทาม

โดยปกติชาวบ้านใช้ชีวิตในป่าทามเป็นประจำบางคนลงไปหากินในป่าทามทุกวัน เพื่อไปเลี้ยงวัว ควาย ซึ่งช่วงที่ไปเลี้ยงสัตว์ในป่าทามจะมีกิจกรรมอื่นในป่าทามด้วย เช่น หา ฟืน ขั้วหอย เก็บผักป่า การตัดหรือขุดหาสมุนไพรมานำไปเก็บไว้ใช้ประจำวันหรือหากมีการเจ็บป่วยกะทันหันในป่าทามก็จะมีการใช้สมุนไพรมานำมาใช้ไปก่อน เช่น อาการท้องเสีย ปวดท้อง ให้หักกิ่งหูลิงมาเคี้ยวกลืนน้ำ ในการเก็บสมุนไพรมานำมาขาย บางคนจะต้องทำพิธีขอขมาพระแม่ธรณีก่อน หรือพิธีบางชนิดเวลาเก็บให้เงาของคนเก็บบังในตอนเก็บ ส่วนต้นไม้ที่เก็บยาสามารถเก็บได้ทุกวันนี้ แต่ถ้าหากได้วันอังคารก็จะยิ่งดี เพราะเป็นวันแข็ง หากเก็บยาสมุนไพรมานำมาใช้ในบ้านจะนำยาตากแห้งมาห่อผ้า หรือลวดยาเอาไว้รักษาโรคครั้งต่อไปก็จะต้องมีการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปกป้องรักษาเพื่อให้ตัวยานั้นรักษาได้ผลต่อไปอีก

การใช้ประโยชน์จากพืชป่าทามในด้านอื่น ๆ

นอกจากการใช้ประโยชน์ในต้นสมุนไพรมานำมาขายแล้วด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับป่าทามในประโยชน์ด้านอื่น ๆ อีก เช่น เป็นอาหาร ทำสิ่งก่อสร้าง ฟืน ทำอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์การจับปลา ดักจับสัตว์ หรือยารักษาโรคสัตว์ อาทิ เช่น

- เครือเขาคั่ว เอามาตำให้ละเอียดแล้วพอกแผลให้วัวควายได้
- กล้วยเครือ นำเอาเปลือกมาเคี้ยวกับเกลือ ใช้เป่าตาควายรักษาตาแดง ขี้ตาเยอะ
- หนามพู่ไฟ ใบนอกจากจะใช้เป็นอาหารสัตว์ ลำต้นขนาดใหญ่เหมาะสำหรับนำมาทำ

พานทำยี่ปี่น

- ไคร้หางนาค ลำต้นเหนียวยืดหยุ่นแข็งแรง เหมาะสำหรับทำกง ลอบกงไซหรือส่วนประกอบอุปกรณ์จักรสานอื่น ๆ

- เครือตามอง นำมาใช้มัดยัดสำหรับทำลอบ ไซ ใช้แทนเชือก
- หนามลุ่มพุก หนามแท่ง สามารถนำผลมาใช้เป็นยาสระผมได้ มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อราบน

หนังศีรษะทำให้ผมดกดำ

- ข้าวจี ลำต้นลอกเปลือกมาทำเป็นปอไว้ทอเสื่อฝื่อ หรือทำเชือกสารพัดประโยชน์

- เหมือดแฉะ ใบตากแห้ง สามารถป้องกันมอดในข้าวสาร พริกแห้งได้ และด้วย

ลักษณะลำต้นที่มีกิ่งแขนงเยอะจึงเหมาะที่จะตัดทิ้งลำต้นนำมามัดหัวท้ายเป็น“ฟด” อุปกรณ์ดักจับปลา หรือทำเป็น “ จ่อ ” สำหรับเลี้ยงไหม

จากการศึกษาพบว่าในป่าบุงป่าทามมีป่า 3 ประเภทคือ ป่าบุงป่าทาม ป่าโคก และ ป่าดิบแล้ง ชนิดของพืชมีทั้งพืชน้ำ พืชบก มีจำนวนพันธุ์พืช 100 กว่าชนิด ที่พบเห็นโดยทั่วไป เช่น ต้น หูลิง ต้นเลี้ยว ฝ้ายน้ำ หวายน้ำ ฯลฯ ในอดีตเคยเป็นป่ารกชัฏ มีสัตว์ป่านานาชนิด ปัจจุบันเหลือเพียง สัตว์ขนาดเล็ก เช่น พังพอน งู กระต่าย หนู ไก่ป่า ตะกวด เต่า ฯลฯ มีสัตว์น้ำ ตั้งแต่ หอย กุ้ง ปู และ แมลงต่าง ๆ หลายสิบชนิด สัตว์ป่าและสัตว์น้ำได้อาศัยป่าบุงป่าทามเป็นที่วางไข่แพร่พันธุ์ และเป็น แหล่งอาศัยหลบภัย

นอกจากนี้ยังมีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนี้ ตั้งแต่ 100 – 250 ปี ชุมชนได้พึ่งพา อาศัยป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งไม้ฟืน ไม้ก่อสร้าง ไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ทั้งพืชผัก สัตว์น้ำ นก สัตว์ป่า ของป่า เช่น สมุนไพร หวาย ตลอดจนการใช้พื้นที่เพาะปลูกข้าวไร่ ข้าวนาทาม ข้าวนาปี ข้าวนาแซง ปอ ข้าวโพด พริก แตงโม ฯลฯ และยังใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ กระบือ ป่าทามจึงเป็นวิถีชีวิตของ ชุมชนที่พึ่งพิงพึ่งตลอดมา โดยไม่มีระบบการจัดสรรที่ชัดเจน และพบว่าวิถีชีวิตและการประกอบ กิจกรรมการผลิตของชุมชนมีความเหมาะสมสอดคล้องกับระบบธรรมชาติ การจัดการพื้นที่การใช้ที่ดิน ยึดปัจจัยทางอุทกวิทยาและธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อระบบนิเวศน์ ทั้งระบบของป่า ดิน น้ำและสัตว์ป่า ป่าบุงป่าทามจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทรงคุณค่าต่อระบบ นิเวศน์ลุ่มน้ำและต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่สามารถหาปัจจัยการดำรงชีวิตหลายอย่างโดยไม่ต้องซื้อหา กล่าวคือ ป่าบุงป่าทาม เป็นแหล่งป่าไม้ที่มีลักษณะพืชพันธุ์คล้ายป่าชายเลน มีความหลากหลายทาง ชีวภาพ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งหลบซ่อนของสัตว์น้ำและสัตว์ป่า พันธุ์พืชในป่าทามเป็นพันธุ์ พืชที่เจริญเติบโตเร็ว ทนแล้งและทนน้ำท่วม ทำหน้าที่ยึดตลิ่งและชะลอความรุนแรงของกระแสน้ำ ซึ่ง สามารถลดการเกิดน้ำท่วมฉับพลันทางพื้นที่ตอนล่างได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา เรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการศึกษาวิจัยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การประมวลผลด้านคอมพิวเตอร์โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for The Social Sciences) ใช้สถิติวิธีค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) โดยกำหนดให้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และผลการวิจัยทางมานุษยวิทยา ซึ่งแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาเป็น 5 ตอน คือ

1. ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน
2. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน
3. ข้อมูลด้านสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
4. ข้อมูลจากผู้ให้ข่าวสำคัญ (Key Informant) จำนวน 10 คน
5. ผลการทดสอบสมมุติฐาน

1. ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน

ในการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบป่าดงนาทาม มีจำนวนประชากรตัวอย่างทั้งสิ้น 200 คน เป็นเพศชาย 157 คน เพศหญิง 43 คน

ตารางที่ 1 : เพศ

เพศ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ชาย	157	78.5
หญิง	43	21.5
รวม	200	100.00

จากการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศชาย ร้อยละ 78.5 เพศหญิง ร้อยละ 21.5 แสดงว่า หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นเพศชายไม่ได้อพยพออกจากพื้นที่ไปประกอบอาชีพนอกชุมชนมากนัก เนื่องจากสัดส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามมีร้อยละของเพศชายมาก

ตารางที่ 2 : อายุ

อายุ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
< 31 ปี	13	6.5
31-40 ปี	88	44
41-50 ปี	60	30
51-60 ปี	27	13.5
> 60 ปี	12	6.0
รวม	200	100.00

จากการศึกษา พบว่า อายุของหัวหน้าครัวเรือน อยู่ในวัยกลางคนค่อนข้างสูง ช่วงอายุที่พบมากที่สุด 31-40 ปี ร้อยละ 44 รองลงมาอายุ 41-50 ปี ร้อยละ 30 และ 51-60 ปี ร้อยละ 13.5 ตามลำดับ แสดงว่าหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในวัยกลางคนไม่ค่อยมีการอพยพไปทำงานนอกชุมชนมากนักเนื่องจากพบสัดส่วนของหัวหน้าครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงานสูง อายุโดยเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน คือ 42 ปี ,อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุน้อยที่สุด 27 ปี,อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอายุสูงสุด 75 ปี

ตารางที่ 3 : สถานภาพการสมรส

สถานภาพการสมรส	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
สมรส	198	99
หม้าย	2	1
รวม	200	100.00

จากการศึกษาในด้านสถานภาพการสมรส พบว่า 198 คน หรือร้อยละ 99 มีสถานภาพสมรส และมีสถานภาพหม้าย 2 คน หรือร้อยละ 1

ตารางที่ 4 : ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ระดับการศึกษา	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียนหนังสือ	9	4.5
ประถมศึกษา	129	64.5
มัธยมศึกษาตอนต้น	34	17.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย	28	14.0
รวม	200	100.00

จากการศึกษา พบว่าหัวหน้าครัวเรือน โดยส่วนใหญ่แล้วจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 64.5 มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 17.0 มัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 14.0 โดยมีหัวหน้าครัวเรือนร้อยละ 4.5 ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ

ตอนที่ 2. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

ตารางที่ 5 : ประเภทของอาชีพหลัก

ประเภทของอาชีพหลัก	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ทำนา	117	58.5
เลี้ยงสัตว์	5	2.5
ประมง	6	3.0
ค้าขาย	26	13.0

รับจ้าง	31	15.5
อุตสาหกรรมในครัวเรือน	2	1.0
เผาถ่าน-ตัดฟืน	5	2.5
หาของป่า	3	1.5
ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า	1	0.5
เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	1	0.5
ทำไร่	1	0.5
ทำสวน	2	1.0
รวม	200	100.00

จากการศึกษาพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทำนา คิดเป็นร้อยละ 58.5 รองลงมาคือ รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 15.5 ค้าขายคิดเป็นร้อยละ 13.0 ประมงคิดเป็นร้อยละ 3 เลี้ยงสัตว์คิดเป็นร้อยละ 2.5 เผาถ่าน-ตัดฟืนคิดเป็นร้อยละ 2.5 หาของป่าคิดเป็นร้อยละ 1.5 ทำสวนคิดเป็นร้อยละ 1 อุตสาหกรรมในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 1 ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่าคิดเป็นร้อยละ 0.5 เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 0.5 ทำไร่คิดเป็นร้อยละ 0.5

ตารางที่ 6 : ประเภทของอาชีพรอง

ประเภทของอาชีพรอง	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ทำนา	4	2
เลี้ยงสัตว์	137	68.5
ประมง	175	87.5
ค้าขาย	36	18.0
รับจ้าง	79	39.5
อุตสาหกรรมในครัวเรือน	35	17.5
เผาถ่าน-ตัดฟืน	73	36.5
หาของป่า	127	63.5
ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า	4	2
เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	1	0.5
ทำไร่	36	18.0
ทำสวน	86	43.0

จากการศึกษาพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพรองคือ ประมง คิดเป็นร้อยละ 87.5 รองลงมาคือ เลี้ยงสัตว์คิดเป็นร้อยละ 68.5 หางของป่าคิดเป็นร้อยละ 63.5 ทำสวนคิดเป็นร้อยละ 43 รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 39.5 เผาถ่าน-ตัดฟันคิดเป็นร้อยละ 36.5 ค้าขายคิดเป็นร้อยละ 18 ทำไร่คิดเป็นร้อยละ 18 อุตสาหกรรมในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 17.5 ทำนาคิดเป็นร้อยละ 2 ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่าคิดเป็นร้อยละ 2 เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 0.5

ตารางที่ 7 : รายได้รวมของครัวเรือน

รายได้รวม	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
5,000 - 9,000	71	35.50
9,001 - 13,000	52	26.00
13,001- 17,000	5	2.50
17,001-21,000	29	14.50
21,001- 25,000	1	0.50
25,001-29,000	1	0.50
29,001-33,000	13	6.50
33,001-37,000	16	8.00
37,001 -41,000	1	0.50
41,001-45,000	5	2.50
45,001-49,000	5	2.50
49,001-63,000	1	0.50
รวม	200	100.00

จากการสำรวจข้อมูลจากแบบสอบถามประชากร 200 ครัวเรือน พบว่ารายได้รวมโดยเฉลี่ยของครัวเรือน คือ 8,000 บาทต่อปี, รายได้รวมของครัวเรือนที่ต่ำสุด คือ 5,000 บาทต่อปี, รายได้รวมของครัวเรือนที่สูงสุด คือ 62,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 8 : สภาวะการมีหนี้สิน

การมีหนี้สิน	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มีหนี้สิน	73	36.5
มีหนี้สิน	127	63.5
รวม	200	100.00

จากการศึกษา เรื่องสภาวะการมีหนี้สิน พบว่า 73 ครั้วเรือนหรือ ร้อยละ 36.5 ไม่มีหนี้สินและ 127 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 63.5 มีหนี้สิน

ตารางที่ 9 : สถาบันการเงินที่บริการสินเชื่อ

สถาบันที่บริการสินเชื่อ	จำนวนครั้วเรือน	ร้อยละ
สหกรณ์	56	28.0
ธกส.	44	22.0
ธนาคารพาณิชย์	5	2.5
พ่อค้า	6	3
ญาติพี่น้อง	12	6
คนภายในหมู่บ้าน	4	2
ไม่มี	73	36.5
รวม	200	100.00

จากการศึกษา พบว่า มีจำนวน 73 ครั้วเรือนหรือร้อยละ 36.5 ไม่ได้ใช้บริการด้านสินเชื่อกับสถาบันใด และมี 56 ครั้วเรือนหรือร้อยละ 28.0 ใช้บริการสินเชื่อกับสหกรณ์ในชุมชน รองลงมาเป็น ธกส. จำนวน 44 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 22.0 ญาติพี่น้อง 12 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 6 พ่อค้า 6 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 3 ธนาคารพาณิชย์ 5 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 2.5 คนภายในหมู่บ้าน 4 ครั้วเรือน หรือร้อยละ 2

ตารางที่ 10 : การถือครองที่ดิน

การถือครองที่ดิน	จำนวนครั้วเรือน	ร้อยละ
ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง	100	50
มีที่ดินเป็นของตนเอง	100	50
รวม	200	100.00

จากการศึกษาเรื่องการถือครองที่ดินในชุมชน พบว่า ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง 100 ครั้วเรือนหรือร้อยละ 50 และมีที่ดินเป็นของตนเอง 100 ครั้วเรือนหรือ ร้อยละ 50

ตารางที่ 11 : ขนาดพื้นที่ถือครองของหัวหน้าครัวเรือน

ขนาดพื้นที่ถือครอง (ไร่)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
3-9	69	34.50
10-16	14	7.00
17-23	29	14.50
24-31	16	8.00
32-37	13	6.50
38-45	22	11.00
46-53	18	9.00
54-61	19	9.50
รวม	200	100.00

ขนาดที่ดินที่ถือครองโดยเฉลี่ยของครัวเรือน คือ 8 ไร่ , ขนาดที่ดินที่ถือครองของครัวเรือนต่ำสุด คือ 3 ไร่, ขนาดที่ดินที่ถือครองของครัวเรือนสูงสุด คือ 54 ไร่

ตารางที่ 12 : ประเภทเอกสารสิทธิ์

ประเภทเอกสารสิทธิ์	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มีเอกสารสิทธิ์	100	50
มีเอกสารสิทธิ์	100	50
รวม	200	100.00

จากการศึกษาเรื่องประเภทของเอกสารสิทธิ์ในที่ดินของชุมชน พบว่า จำนวน 100 ครัวเรือนหรือร้อยละ 50 ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน จำนวน 100 ครัวเรือนหรือร้อยละ 50 มีเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน

**ตอนที่ 3. ข้อมูลด้านสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การได้รับประโยชน์จาก
ทรัพยากรป่าไม้ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้**

ตารางที่ 13 : ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน

ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐาน	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
อยู่ที่นี้ตั้งแต่เกิด	178	89.0
ย้ายมาจากที่อื่น	22	11.0
รวม	200	100.00

จากการศึกษาเรื่อง ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในชุมชน พบว่า จำนวน 178 ครัวเรือนหรือร้อยละ 89.0 อาศัยอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิด และ จำนวน 22 ครัวเรือน หรือร้อยละ 11.0 ย้ายมาจากที่อื่น เป็นระยะเวลาไม่ถึง 10 ปี

ตารางที่ 14 : การใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าดงนาทาม

การใช้ประโยชน์	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
เลี้ยงสัตว์	136	68.0
เกี่ยวกับการท่องเที่ยว	43	21.5
เผาถ่าน-ตัดฟืน	60	30.0
ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า	22	11.0
หาของป่า	141	70.5
เพาะปลูก	138	69.0
ประมง	157	78.5

จากการศึกษาเรื่อง การใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าทามสามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เป็นดังนี้ ประมงจำนวน 157 ครัวเรือนหรือร้อยละ 78.5 หาของป่าจำนวน

141 ครัวเรือนหรือร้อยละ 70.5 เลี้ยงสัตว์จำนวน 136 ครัวเรือน หรือร้อยละ 68.0 เผาถ่าน-ตัดฟัน 60 ครัวเรือน หรือร้อยละ 30 เกี่ยวกับการท่องเที่ยว 43 ครัวเรือนหรือร้อยละ 21.5 ค่าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า จำนวน 22 ครัวเรือน หรือร้อยละ 11.0

ตารางที่ 15 : ประโยชน์ที่ได้รับจากเนื้อไม้

ประโยชน์ที่ได้รับจากไม้	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ซ่อมบ้าน/สร้างบ้าน	55	27.5
ไม้ฟืน	121	60.5
เผาถ่าน	56	28.0
จำหน่าย	1	0.5

จากการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้ในป่าดงนาทาม พบว่า มีการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ใช้เป็นไม้ฟืนจำนวน 121 ครัวเรือน หรือร้อยละ 60.5 เผาถ่าน จำนวน 56 ครัวเรือน หรือร้อยละ 28 ซ่อมบ้าน/สร้างบ้านจำนวน 55 ครัวเรือนหรือร้อยละ 27.5 จำหน่ายจำนวน 1 ครัวเรือน หรือร้อยละ 0.5

ตารางที่ 16 : การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า

การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
อาหาร	5	2.5
เครื่องประดับ	2	1
ยา	1	0.5
สัตว์เลี้ยง	5	2.5
จำหน่าย	6	3.0

จากการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่าพบว่า มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ จำหน่าย จำนวน 6 ครัวเรือน หรือร้อยละ 3 ใช้เป็นอาหารจำนวน 5 ครัวเรือนหรือร้อยละ 2.5 ใช้เป็นสัตว์เลี้ยงจำนวน 5 ครัวเรือน หรือร้อยละ 2.5 ใช้เป็นเครื่องประดับจำนวน 2 ครัวเรือนหรือร้อยละ 1 ใช้เป็นยาจำนวน 1 ครัวเรือนหรือร้อยละ 0.5

ตารางที่ 17 : การใช้ผลผลิตจากป่าไม้

การใช้ผลผลิตจากป่าไม้	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
หน่อไม้	138	69.0
สมุนไพร	59	29.5
ผลไม้ป่า	136	68.0
เห็ด	139	69.5
พืชผักป่า	141	70.5
แมลงกินได้	140	70.0
ไม้ไผ่	157	78.5

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าพบว่า มีการใช้ผลผลิตจากป่าดังนี้ ไม้ไผ่ จำนวน 157 ครัวเรือน หรือร้อยละ 78.5 พืชผักป่า จำนวน 141 ครัวเรือนหรือร้อยละ 70.5 แมลงกินได้ จำนวน 140 ครัวเรือน หรือร้อยละ 70.0 เห็ด จำนวน 139 ครัวเรือน หรือร้อยละ 69.5 หน่อไม้ จำนวน 138 ครัวเรือนหรือร้อยละ 69.0 ผลไม้ป่าจำนวน136 ครัวเรือน หรือร้อยละ 68.0 สมุนไพร จำนวน 59 ครัวเรือน หรือร้อยละ 29.5

ตารางที่ 18 : การรับทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม

การรับทราบกฎระเบียบ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่ทราบ	29	14.5
ทราบ	171	85.5
รวม	200	100.00

จากการศึกษาเรื่อง การรับทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทามพบว่า จำนวน 29 ครัวเรือนหรือร้อยละ 14.5 ไม่ทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม จำนวน 171 ครัวเรือน หรือร้อยละ 85.5 ทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม

ตารางที่ 19 : การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม

การปฏิบัติตามกฎระเบียบ	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ	54	27.0
ปฏิบัติตามเป็นบางครั้ง	121	60.5
ปฏิบัติตามทุกครั้ง	25	12.5
รวม	200	100.00

จากการศึกษาเรื่อง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม พบว่า ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบจำนวน 54 ครัวเรือนหรือร้อยละ 27, ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่เป็นบางครั้ง จำนวน 121 ครัวเรือน หรือร้อยละ 60.5 และครัวเรือนที่มีการปฏิบัติตามกฎข้อห้ามของพื้นที่ จำนวน 25 ครัวเรือนหรือร้อยละ 12.5

ตารางที่ 20 : การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าดงนาทาม

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์	58	29.0
มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์	142	71.0
รวม	200	100.00

จากการศึกษา พบว่า จำนวน 58 ครัวเรือนหรือร้อยละ 29.0 ไม่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม และ จำนวน 142 ครัวเรือน หรือร้อยละ 71 มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าดงนาทาม

ตอนที่ 4 . ข้อมูลจากผู้ให้ข่าวสำคัญ

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 1

คุณ สมศักดิ์ ภัคดีภิรมย์ (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 65 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพ ทำนา

สถานภาพทางการสมรส สมรส

บ้านคันทนาเกวียน

สภาพทั่วไป

บ้านคันทนาเกวียน ตั้งอยู่หมู่บ้านที่ 5 ต.หนามแท่ง อ.ศรีเมืองใหม่ จ.อุบลราชธานี สภาพพื้นที่เป็นภูเขาสูงมีป่าไม้ปกคลุม ที่ตั้งหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบเชิงเขาริมฝั่งแม่น้ำโขงการคมนาคมเข้าหมู่บ้านมี 2 ทาง คือ ทางบกกับทางน้ำ ทางบกเส้นทางจากตัวอำเภอผ่านบ้านทุ่งหลวง-บ้านโห่งนขาม- บ้านคันทนาเกวียน ระยะทางทั้งหมด 57 ก.ม.

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

มีโรงเรียน 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ร้านค้า 3 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 1 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

บ้านคันทนาเกวียนมีจำนวนครัวเรือน 51 ครัวเรือน มีประชากร 259 คน ชาย 150 คน หญิง 109 คน จบระดับประถมศึกษา 50 % อาชีพของครัวเรือน ทำประมง 62.96 % รับจ้าง 22.22 % ค่าขาย 7.41% รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย 8,500 บาท/ปี

ประวัติของชุมชน

นับตั้งแต่ นายบุญดำ จันทรเรือง ได้พาครอบครัวและเพื่อนบ้านจากบ้านห้องตั้งเพื่อหนีจากโรคระบาดเพื่อหาถิ่นฐานใหม่เพียงไม่กี่ครัวเรือนที่ย้ายมาในช่วงแรกเพิ่มเป็นเกือบ 20 ครัวเรือนในเวลาต่อมา กระทั่งในปี พ.ศ.2492 จึงได้มีการประกาศตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการหลักจากการตั้งถิ่นฐานมา 10-15 ปี บ้านคันทนาเกวียน มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดกับอำเภอโขงเจียม ทิศใต้ติดกับ บ้านทุ่งนาเมือง ทิศตะวันตกติดกับบ้านชะซอม ทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำโขง เนื่องจากทำยหมู่บ้านนั้นมีหนองน้ำธรรมชาติซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์มาตลอด โดยเฉพาะคนที่ฝีมือทางช่าง ก็จะใช้บริเวณหนองน้ำนี้แห่งนี้เป็นที่ขุดจากไม้ตะเคียนทองซึ่งมีอยู่มากมายในสมัยนั้น เรือที่ขุดไว้เพื่อทั้งใช้เอง

และขาย แต่ปัจจุบันไม่มีไม้ตะเคียนทองและไม้ใหญ่เหลืออยู่ ส่งผลให้อาชีพขุดเรือของชาวบ้านหมดไป โดยปริยาย

ปัจจุบันบ้านคันทำเกวียนมี 63 ครัวเรือน ส่วยใหญ่ประกอบอาชีพทำนา มีชาวนาเพียงบางรายเท่านั้นที่ได้ผลผลิตเหลือพอนำไปขายได้ พี่ชื่อนี้ๆ ที่ชาวบ้านนิยมปลูก คือ มันสำปะหลัง มะเขือพวง และปอ ซึ่งปัจจุบันนี้เหลือผู้ปลูกปอจำนวนไม่กี่ราย เนื่องจากราคาในท้องตลาดตกต่ำ สำหรับผลผลิตทางการเกษตรที่เหลือพอจำหน่าย จะมีพ่อค้าคนกลางจากอำเภอโขงเจียมมารับซื้อถึงหมู่บ้านหรือหากชาวบ้านต้องการต้องการนำไปขายเองก็จะไปที่ตลาดอำเภอโขงเจียมเช่นกัน บ้างก็นำไปขายที่สหกรณ์การเกษตร ในกรณีที่เกษตรกรผู้นั้นเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรอยู่แล้ว อาชีพเสริมที่ทำกันเป็นส่วนใหญ่มาก การสานหวดหนึ่งชั่วโมง สานเสื่อเตย ทอผ้า ปลูกผักสวนครัว และรับจ้างทั่วไป อาทิ รับจ้างปลูกป่า ดูแลป่าสัมปทาน มีรายได้วันละ 80-120 บาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 8,800 บาทต่อครัวเรือนต่อปี เนื่องจากบ้านคันทำเกวียนเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ดังนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนโดยเฉพาะความสัมพันธ์ระบบเครือญาติจึงมีสูง มีกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมร่วมกันเสมอ ใน 1 รอบปี จะมีกิจกรรมหมุนเวียนกันไป อาทิ งานบุญข้าวจี๊ งานพระเวสสันดร (งานบุญประจำปี) งานสงกรานต์ งานบุญเข้าพรรษา งานบุญข้าวประดับดิน งานบุญข้าวสารท งานออกพรรษา และงานบุญทอดกฐิน เป็นต้น ลักษณะกิจกรรมทางสังคมและประเพณีดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ลักษณะข้อห้ามที่ยึดถือร่วมกัน ได้แก่ ตลอดช่วง 3 เดือนของการเข้าพรรษา ชาวบ้านจะไม่นิยมจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ไม่จัดงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ สร้างเรือนใหม่ ตัดไม้ เลื่อยไม้ เป็นต้น ชาวบ้านคันทำเกวียน มีผู้นำที่ไม่เป็นทางการซึ่งชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำทางความคิด หมอพื้นบ้านและหมอยาสมุนไพรซึ่งเป็นผู้ที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 2

คุณสมชาย กรุดพล (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 58 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม หาของป่า

สถานภาพทางการสมรส สมรส

บ้านโพนงาม

สภาพทั่วไป

บ้านโพนงามตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ต.หนามแท่ง อ.ศรีเมืองใหม่ จ.อุบลราชธานี พื้นที่หมู่บ้าน 1,050 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 145 ไร่ พื้นที่เกษตร 905 ไร่ ลักษณะเป็นพื้นที่ราบมีภูเขาล้อมรอบ มีต้นไม้ปกคลุม หมู่บ้านอยู่ห่างจากอำเภอประมาณ 42 ก.ม. การสัญจรไปมาใช้ 2 เส้นทาง คือ 1.ไปบ้านดงนาราว 7 ก.ม. แล้วลงแม่น้ำโขง 2.ไปบ้านทุ่งหลวงประมาณ 8 ก.ม. แล้วจะมีถนนเข้าถึงอำเภอ

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

มีโรงเรียน 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ร้านค้า 2 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 1 แห่ง โรงสี 1 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 45ครัวเรือน ประชากร 185 คน ชาย 94 คน หญิง 91 คน การศึกษาระดับประถมศึกษา 80 % อาชีพของครัวเรือนทำนา 44.74 % เลี้ยงวัว 39.47% รับจ้าง 10.53 % รายได้ของครัวเรือน 7,055 บาท/ปี

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนที่ 2 เล่าถึงภาพของป่าดงนาทามที่ตนรู้จักมาเกือบตลอดชีวิตกับการหาอาหารกินที่พึ่งพาอาศัยป่าให้ฟังว่า สมัยที่ยังเป็นหนุ่มนั้น ป่าดงนาทามอุดมสมบูรณ์มาก มีพืชอาหารและพืชสมุนไพรยังคงอยู่มากมายสามารถหากินและเก็บขายได้ตลอดทั้งปี อาทิ ผักหวาน ผักหนาม ผักกูด ผักติ้ว ผักเม็ก ผักค้อน แคน หน่อไม้พุ่ง หน่อไม้ไหล หน่อใจด หน่อหวาย ไม้เปราะ ไม้ข้างผา ไม้ภูแคน ดอกกระเจียว เห็ดเผาะ เห็ดบด เห็ดโคน เห็ดละโงก เห็ดผึ้ง เห็ดถ่าน เห็ดตับเต่า เห็ดขอน เห็ดกับแก๊ เห็ดขาว เห็ดหูหนู เห็ดตีนปอก เห็ดกระด้าง เตื่อเครือ (ต้มเป็นยาขับลมในกระเพาะ) หางไก่เถื่อน(บำรุงกำลัง) บีปลากั้ง (บำรุงกำลัง ขับลมในกระเพาะ) ชีนบ่อหี (บำรุงกำลัง) เห้วนกค้อ กะจ๋อนเนา (บำรุงกำลัง) เป็นต้น

“เมื่อก่อนอาหารก็หาเอาตามป่านี้แหละ ไม่ค่อยได้ใช้เงินเท่าไรหรอก แล้วก็ไม่มีหนี้ด้วย เพราะแทบจะไม่ต้องใช้เงินซื้ออะไร ข้าวก็ปลูกเอง ผักก็เออะ ไก่ ปลาที่หาเอา อดีตมีสัตว์มากมายทั้งหมี่ แรด กูบรี เสือโคร่ง เสือดาว เสือเหลือง ฯลฯ แต่ทุกวันนี้สัตว์ลดลงไปมาก เนื่องจากถูกล่าเป็นอาหารและขาย ประกอบกับมีการทำสัมปทานป่าการตัดไม้จิงจุนแรง ตอนปี 2527 ซึ่งเป็นปีที่สัมปทานหมดลง หลังจากที่เขารื้อทำกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 หมอนไม้ที่กองมากนับพันนับหมื่น เอามาจากห้วยขอนแดง ห้วยนกกก ห้วยน้ำกุ่ม ห้วยมดหอม มีทั้งไม้ตะเคียนทอง ตะเคียนทราย มะค่าแต้ ตะเคียนหิน ชิงชัน ยางแดง ขนาด 5-6 คนโอบตรงศาลาประชาคมนั้นนะ เคยเป็นลานกองไม้เก่า เขาจะเอากองไว้ที่นั่นก่อนลำเดียวไปโรงงาน เมื่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ถูกทำลาย ปริมาณสัตว์ก็ลดลงไปด้วย ทุกวันนี้ในป่าเหลือแต่สัตว์เล็ก ๆ อย่างแก้ง หมูป่า กระซัง หมูหริ่ง ไก่ป่า ซึ่งยังคงเป็นสัตว์ที่ชาวบ้านยังคงล่ากันอยู่บ้าง และได้กล่าวถึงในส่วนของชนิดเห็ดโคนว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันดังนี้

1) เห็ดโคนธรรมชาติ หรือ เห็ดที่ เป็นเห็ดที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ขนาดดอกมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 12-20 เซนติเมตร ก้านยาว 20-30 เซนติเมตร ลักษณะของดอกมีสีขาวที่ยอดดอกจะไม่มีสีดำ และมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงสุด มักจะขึ้นบริเวณเดิมประจำทุกปีหรือเว้นปีซึ่งชาวบ้านจึงเรียกว่า “เห็ดที่” บริเวณที่พบคือป่าดิบ ไฟไหม้ใหม่ ลักษณะดินเป็นดินเหนียวขึ้นกับรังปลวกที่ชาวบ้านจึงเรียกว่า “จาว” ที่อยู่ใต้ดินลึกประมาณ 1 ฝ่ามือถึง 1 ฟุต ชนิดปลวกเป็นปลวกดำที่มีตัวขนาดเล็กตัวดำหัวดำซึ่งจะมีจำฝูงที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไฉ่ท้อก” ซึ่งจะมีขนาดตัวและหัวใหญ่กว่าปกติ ช่วงเวลาที่เห็ดโคนธรรมชาติ จะออกปลายฤดูฝนที่ฝนตกชุกประมาณเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน เนื่องจากรังปลวกอยู่ลึกจึงออกล่าช้ากว่าเห็ดโคนชนิดอื่นเพราะต้องอาศัยความชื้น

2) เห็ดโคนหัวดำ มีลักษณะเด่นที่ยอดดอกของเห็ดมีสีดำ ก้านและดอกมีขนาดเล็กกว่าเห็ดธรรมชาติ ขนาดดอกมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5-7 เซนติเมตร ก้านยาวประมาณ 8-12 เซนติเมตร จะพบขึ้นกับรังปลวก ที่ชาวบ้านเรียกว่า “จาว” จะอยู่ตื้นประมาณ 1-2 ซ้อมือ ชนิดปลวกเป็นปลวกสีดำมีลักษณะเด่น คือ หัวดำ บริเวณที่พบเห็ดโคนชนิดนี้คือ ที่ราบต่ำหรือบริเวณที่มีการทำคันดินเป็นคันแนวเขตตามขอบไร่ที่มีการสะสมของเศษไม้ผุ ดินร่วนปนทรายหรือเหนียวปนทราย

3) เห็ดโคนหัวเหลือง มีลักษณะเด่นที่จอมดอกหรือยอดดอกจะมีสีเหลือง ขนาดดอกมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 5-7 นิ้ว ก้านยาว 7-10 เซนติเมตร และเมื่อนำไปต้มจะมีเมือกมาก จะขึ้นบริเวณที่มีปลวกชนิดที่ชาวบ้านเรียกว่า “ปลวกแดง” ซึ่งจะมีจอมปลวกโผล่ขึ้นมา และเห็ดโคนหัวเหลือง จะขึ้นบริเวณรอบๆจอมปลวก และพบขึ้นทั่วไปตามป่าผสม

4. เห็ดโคนหัวแดง หรือเห็ดโคนน้ำหมาก มีลักษณะเด่นดอกจะมีสีแดงอ่อนๆ ทั้งดอก ก้านมีสีขาวขนาดดอกมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 เซนติเมตร ก้านยาว 10-15 เซนติเมตร จะออกปลายฤดูฝนพร้อมกับเห็ดธรรมชาติ จะขึ้นกับปลวกแดงที่มีจอมปลวก โผล่ขึ้นมาเหมือนเห็ดหัวเหลืองมีจาวอยู่ลึกประมาณ 3-4 นิ้วจากผิวดิน ดินเป็นดินเหนียว

5. เห็ดโคนข้าวตอก เป็นเห็ดโคนที่มีลักษณะเล็กที่สุด ดอกขนาดเท่าเล็บเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 เซนติเมตร ก้านมีขนาดเท่าก้านไม้ขีดไฟ ยาวประมาณ 3-5 เซนติเมตร จะขึ้นฤดูฝนตามผิวดิน จะพบเชื้อราสีขาวตามผิวดินที่มีเศษไม้ขึ้นในป่าทุกประเภทที่อับชื้น

การเก็บเห็ดโคนดอกตูมจะใช้เสียม เหล็กแหลม มีด ขูดเอาที่ละดอก จะไม่ขูดถึงจาว หรือรังปลวก ซึ่งปกติเห็ดโคนจะออกบริเวณเดิมอีกประมาณ 2 อาทิตย์ หลังจากเก็บครั้งแรกและจะต้องกลบผิวดินเหยียบให้ดินมีสภาพแน่นเหมือนเดิม ไม่มีหลุม ไม่มีบ่อ เพราะจะทำให้หน้าแห้งและซึมลงไปรังปลวกเน่าเสียได้สำหรับดอกบานบริเวณโคนจะหลวมก็ใช้มือเก็บได้เลย ผู้ที่มีรายได้น้อย มีพื้นที่ทำกินน้อย เป็นแหล่งขายเสริมประจำปี ราคาเห็ดโคนจะแตกต่างกันตามอายุเห็ดดอกตูมจะมีราคาสูงประมาณ

180-200 บาทต่อกิโลกรัม ดอกหนุมราคา 70-100 บาทต่อกิโลกรัม ดอกบานราคา 40-60 บาทต่อกิโลกรัม

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 3

คุณมารุต กฤษาทัฬห (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 27 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6

อาชีพ ทำนา

อาชีพเสริม ทำสวน

สถานภาพทางการสมรส สมรส

บ้านชะชอม

สภาพทั่วไป

บ้านชะชอม ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ต. นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี พื้นที่จำนวน 18,730 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 100 ไร่ พื้นที่เกษตร 1,920 ไร่ ลักษณะพื้นที่บางส่วนเป็นลำธาร ภูเขา และป่าไม้ แต่เป็นภูเขามากกว่าที่ราบ การคมนาคมเข้าหมู่บ้านมีทางเดียว ระยะทาง 47 ก.ม.เป็นถนนลาดยาง 41ก.ม. ถนนลูกรัง 6 ก.ม.

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

มีโรงเรียน 1 แห่ง วัดและสำนักสงฆ์ 3 แห่ง ร้านค้า 5 แห่ง โรงสี 2 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 74 ครัวเรือน ประชากร 382 คน ชาย 199 คน หญิง 183 คน การศึกษา ประมาณ 52% จบระดับประถมศึกษา อาชีพของครัวเรือนทำนา 90.16 % ทำไร่ข้าวโพด 3.28% เลี้ยงวัว ค้าขาย รับราชการ และรับจ้าง อย่างละ 1.64 % รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย 10,500 บาท/ปี

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 3 มีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนร้อยเอ็ดที่เต็มใจย้ายเข้ามาอยู่บ้านชะชอม เพื่อการเริ่มต้นชีวิตครอบครัวกับภรรยาซึ่งเป็นคนที่นี่ แม้จะได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แต่การศึกษาของเขาก็คงไม่สิ้นสุดลงเพราะเขาเรียนรู้จากธรรมชาติ ทำองนา ป่าเขา สัตว์เลี้ยง และภูมิปัญญาจากผู้มากประสบการณ์กว่าในหมู่บ้าน อาชีพหลักของเขาก็เหมือนกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านคือทำนา แต่เขาจะโดดเด่นตรงที่ไม่เพียงแต่ทำนาไปตามธรรมเนียมปฏิบัติเท่านั้น เขาทดลองหาพืชพันธุ์ชนิดต่าง ๆ มาปลูก อาทิ แตงโม ช่วงแรก ๆ ของการทดลองปลูกแตงโมด้วยซี้ค่างควาที่เก็บมาจากถ้ำ ค่างควา หรือเรียกภาษาชาวบ้านว่า ถ้ำเกีย ในช่วงแรกไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะปริมาณซี้ค่างควา

ที่ใส่ไปนั้นมากเกินไปจนทำให้ดินเค็ม ส่งผลให้แตงโมไม่ให้ผลผลิต แต่ความวิสาหะของเขายังคงไม่เลือนหายเขายังคงมุ่งมั่นทำต่อไป กระทั่งพบปริมาณขี้ค่างคาวที่พอเหมาะสำหรับแตงโม เมื่อว่างจากงานในเรือกสวนไร่นา เขาจะเดินไปทำยหมู่บ้านพร้อมกับอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องใช้พร้อมอาหารจำนวนหนึ่ง

“ ถ้าเข้าป่าไม่ต้องกลัวอดเลย อาหารเพียบ กินได้หมด ส่วนสัตว์ที่เคยพบ ได้แก่ นกยูง ตุ่นหมอน เม่น ไก่ป่า ไก่ฟ้า ที่นี้เขาเรียกไก่ชัว ลิง ชะนี ลิงลม ชะเหม็ด ตัวชะเหม็ดนี้ก็เหมือนลิงนั่นแต่มันหางกุดเท่านั้นเอง พวกนกก็มีนกเป่า นกเขาเขียว นกโพระดก นกขุนทอง แฉงแฉว หมี่หมู หมี่ควาย หมูป่า หมูหิ้ง หมูหิ้งนี้ลักษณะเด่นมันนะ จมูกมันจะเหมือนจมูกหมู ส่วนหูมันจะเหมือนหูหมา ฟานก็มีคล้ายๆ กวางแต่เขาจะกุดนิดเดียว พวกงูก็อย่าง งูเห่า งูเขียว งูจงอาง งูเห่า งูเขียว งูกะบ่า ตัวเท่านี้วิ่งเอง ยาวสักคืบหนึ่งได้ งูม่วงกลางดง ตะกวด แล่น กระรอก กระแต อีเห็นอ้ม กะปอม อีเห็นก่าน แมวป่า เต่าเพ็ก แอ้ หยาบ ตัวคล้ายๆ แอ้แต่ใหญ่กว่า ตัวดำๆ อาศัยอยู่ตามซอกหินบนบก กะท่าง ปูชน ปูหิน กบภูเขา ถ้าตัวใหญ่ ๆ หนักถึง 5 ชีดเลย เต่า ตะพาน้ำ เขียดแม่อู๋ ผึ้ง ต่อ แตน พังพอน ต่อ หลุม บ่าง กระรอก แมลงทับ ป่าที่นี้อุดมสมบูรณ์มากเพราะมีพื้นที่ติดกับอุทยานแห่งชาติผาแต้ม ”

เมื่อถามถึงทัศนคติของเขาว่าคิดว่าทรัพยากรป่าไม่สามารถบรรเทาความยากจนได้หรือไม่เขาตอบว่า

“ คิดว่าป่าช่วยบรรเทาความยากจนได้ อย่างการนำเอาไม้ไผ่พุงมาใช้สานหวดขายก็เป็นการบรรเทาความเดือดร้อนได้ส่วนหนึ่ง เพราะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม ป่ามีอาหารให้กิน อย่างเห็ดดิน เห็ดขอน เห็ดละโรง สมุนไพรก็มี เติมน้ำก็เอามาसानสด หวายเอามาเย็บกระติบข้าว เย็บขอบกระดังปูชน ถ้าขายก็ได้กิโลกรัมละ 30-40 บาท ผักคอนแคน ผักหนาม เยอะแยะ เล่าไม่หมด” ซึ่งมีอีกหลายคนในหมู่บ้านก็มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับเขาถึงความสำคัญของป่าที่มีต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา ซึ่งถ้าไม่มีป่าก็ไม่รู้ว่าชีวิตจะเป็นอย่างไรต่อไป ”

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 4

คุณ สมหญิง เจตนาดี (นามสมมุติ)

เพศ หญิง

อายุ 45 ปี

การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ

อาชีพหลัก ทำนา

อาชีพเสริม สานเสื่อเตย สานหวด

สถานภาพทางการสมรส สมรส

บ้านทุ่งนาเมือง

สภาพทั่วไป

บ้านทุ่งนาเมืองตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี พื้นที่ 22,500 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 50 ไร่ พื้นที่เกษตร 7,499 ไร่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ 1,000 ไร่ สภาพพื้นที่มีทั้งที่ราบ ลำธาร ภูเขา และป่าไม้ แต่เป็นภูเขามากกว่าที่ราบ การคมนาคมเข้าหมู่บ้านมีทางเดียว ระยะทาง 49.ก.ม. เป็นถนนลาดยาง 40 ก.ม. ถนนลูกรัง 9 ก.ม.

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

โรงเรียน 1 แห่ง วัดและสำนักสงฆ์ 3 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน และคลินิกมาเลเรีย 1 แห่ง ร้านค้า 7 แห่ง โรงสี 4 แห่ง ฟาร์มเลี้ยงสัตว์ 1 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 128 ครัวเรือน ประชากร 587 คน ชาย 325 หญิง 262 คน การศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา 63 % อาชีพของครัวเรือน ทำนา 28.33 % ทำไร่ปอ 19.17 % ประมง 19.17 % รับจ้าง 13.33 % ค้าขาย 5.83 % รับราชการ 5.00 % ทำสวนผลไม้ 3.33 % เลี้ยงควาย 2.5 % รายได้ครัวเรือน 12,300 บาทปี

ผู้ให้ข่าวสำคัญ คนที่ 4 เล่าให้ฟังว่า “ สมัยก่อนก็सानเสือเคยเป็นอาชีพ ราคาขายเมื่อเกือบ 30 ปีที่แล้ว คิดเป็นฝืน ฝืนละ 5 บาท ราคาดี สมัยนั้น จะไปหาตัดใบเตยแถบภูใหญ๋ มันจะขึ้นตามลานหิน เยอะมาก เวลาเอาวัวไปเลี้ยงก็ไปตัดเตยกลับมาด้วย แต่เดี๋ยวนี้อายุยากเหมือนกัน ทุกวันนี้ชาวบ้านไม่ค่อยทำกันแล้ว เพราะมันนานกว่าจะได้สักฝืน ผู้सानหวิดไม่ได้ เร็วกว่า ตลาดก็ดี มีคนมารับซื้อหมด แต่เดี๋ยวนี๋ ก็ไม่ได้ทำเยอะเหมือนเมื่อก่อนแล้วแค่ทำเอาไว้ใช้ มีเวลาว่างก็ทำ ส่วนใหญ่ก็จะมาทำตอนเช้ากับตอนเย็น ส่วนกลางวันก็ต้องออกไปทำไร่นาเลี้ยงวัวควาย ”

ทั้งการसानเสือเคยและการसानหวิด ยังเป็นอาชีพเสริมที่นำมาซึ่งรายได้สำหรับการจุนเจือครอบครัว สำหรับคนในบ้านดงนา ยังมีหลายหลังคาเรือนยึดอาชีพการसानหวิดเป็นอาชีพเสริม บางบ้านก็ทำหน้าที่เป็นนายหน้ารับซื้อหวิดจากชาวบ้าน ก่อนนำไปขายให้พ่อค้าอีกต่อหนึ่ง บางคนก็ทำหน้าที่เป็นคนเข้าไปตัดไม้ไผ่ฝูงในป่าแล้วนำมาขายให้คนसानอีกทอดหนึ่ง

ป่าดงนาทาม นับเป็นป่าที่มีไผ่ฝูงมีคุณภาพดีอยู่เป็นจำนวนมาก จนแทบจะไม่มีใครคิดว่าวันหนึ่งไม้ไผ่ฝูงที่มีอยู่มากมายอย่างนั้นจะกลายเป็นไม้หายากและไม่เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ ดังนั้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการเข้าป่าเพื่อตัดไม้ไผ่ฝูงที่ได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีไม้ไผ่ฝูงจำนวนมาก ถูกกล้าเลี้ยงออกมาจากป่าเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการसानหวิด วันแล้ววันเล่าที่ไม้ไผ่ฝูงถูกตัดลงอย่างไม่มีการวางแผนการจัดการที่รอบคอบและชาญฉลาด จึงทำให้ลดลงจำนวนลงเป็นอย่างมาก จนบางคน

กล่าวว่า “ไม้ผุุงดี ๆ ในป่าฝั่งบ้านเราแทบจะไม่เหลือแล้ว ต้องข้ามเข้าไปฝั่งลาวโนนแหละ ของเขายังมี เยอะ”

“ ไม้ผุุง ” ถือเป็นทุนทางธรรมชาติที่ได้สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านทุ่งนาเมือง และ หมู่บ้านใกล้เคียง ไม้ผุุงพบได้ในป่าเบญจพรรณ มีลำต้นสูงประมาณ 10-15 เมตร ลำปล้องยาว 70-100 เซนติเมตร ๆ ไม้ประเภทนี้ มีอายุ 10-12 ปี ก็ตาย และหากจะตัดมาใช้ประโยชน์ในการจักสานก็ต้องเป็นไม้ที่มีอายุ 5-7 ปี ซึ่งถือว่าไม่อ่อนและไม่แก่จนเกินไป

มีชาวบ้านบางส่วนยึดอาชีพการตัดไม้ผุุงขายมานาน โดยจะตัดเป็นปล้องและนำมามัด มัดละ 7-10 ปล้อง ขายในราคามัดละ 20 บาท คนหนึ่งจะสามารถตัดไม้ได้ประมาณ 30 ปล้อง จึงสามารถมีรายได้ต่อวันประมาณ 60 บาท วิธีการขายนั้นจะมัดใส่ท้ายรถจักรยานแล้วตระเวนขายให้กับลูกค้าประจำในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่ทำอาชีพสานหวดหนึ่งชั่วโมงนั่นเอง

การสานหวดหนึ่งชั่วโมงเป็นอาชีพที่ทำกันอย่างแพร่หลายยาวนานของชาวบ้าน ถือเป็นที่มาของรายได้สำคัญของชาวบ้าน เนื่องจากมีความพร้อมในเรื่องวัตถุดิบที่ใช้ในการสาน คือ ไม้ผุุง ซึ่งมีคุณภาพดีและเหมาะกับการทำหวดมากกว่าไม้ผุุงอื่น ๆ เนื่องจากมีปล้องยาว เนื้อเนียนเรียบ มีความนุ่มและเหนียว จึงทำให้หวดที่มีคุณภาพดี ทำออกมาได้เท่าใด ก็จะมีพ่อค้าเดินทางเข้ามาสั่งซื้อถึงที่ ชนิดเหมาหมดทุกครั้ง ราคาประมาณตกอยู่ใบละ 6-7 บาท ราคาต่ำสุดอยู่ที่ 5 บาท หรือคู่ละ 9-10 บาท เฉลี่ยแล้วคนหนึ่งสามารถสานหวดได้วันละ 4-5 ใบ สร้างรายได้ให้ประมาณ 30 บาทต่อวัน แต่ถ้าหากมีความชำนาญ ก็อาจทำได้ถึงวันละ 20-25 ใบ ซึ่งหมายความว่าจะมีรายได้สูงสุด 150 บาทต่อวัน และหากมีการเพิ่มมูลค่าด้วยการเพิ่มลายด้วย “ตัว” ที่จักออกมาจากเปลือกไม้ ทำให้มีสีสันสวยงาม และเพิ่มความทนทานแล้ว ราคาจะเพิ่มขึ้นเป็นใบละ 9-10 บาทเลยทีเดียว โดยเฉลี่ยแล้วชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการสานหวดประมาณเดือนละ 2,000 บาท แหล่งรับซื้อหวดแหล่งใหญ่อยู่ในจังหวัดยโสธรและอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ตามปกติแล้วหวดมีอายุการใช้งานนานประมาณ 6 เดือน นอกจากการสานหวดแล้ว การสานเสื่อเตย (เสาด) ก็นับเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้านแม้ว่าจะไม่ได้รับความนิยมมากเท่าการสานหวดก็ตาม เนื่องจากการสานเสื่อเตยต้องใช้เวลาชั่งตวงกว่าการสานหวดมาก ทั้งขั้นตอนยุ่งยากกว่าอีกด้วย หากไม่จำเป็นต้องไปทำนาหรือทำกรงานอื่นใด การสานเสื่อเตยได้เสร็จจะใช้เวลา 2-3 วัน หากชำนาญมาก ๆ ก็ อาจทำได้ถึงเดือนละ 30 ผืน เสื่อเตยมีอายุการใช้งานนานประมาณ 4-5 ปี มีคุณลักษณะเฉพาะตัวคือ เหนียว นุ่ม ทนทาน และสวยงามกว่าเสื่อที่สานจากวัตถุดิบอื่น ๆ

เตยป่า ที่นำมาเป็นวัตถุดิบในการสานเสื่อเตยนั้น มี 2 ชนิด คือ เตยต้นและเตยน้ำ ซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปตามลำห้วยในป่า หรือพื้นที่ที่มีความชื้น แต่เตยต้นได้รับความนิยมมากกว่า เพราะมีความทน

และนุ่มกว่าเตยน้ำ ซึ่งเมื่อนำมาแปรรูปเป็นเส้นแล้ว จะขายได้ราคาฝืนละ 70-200 บาท ขึ้นอยู่กับขนาด ความกว้างความยาวของเส้น

อย่างไรก็ตาม ก็ได้มีการคิดแก้ปัญหากรณีนี้ไม่ผูกและเตยหายากขึ้น โดยจะมีการนำพันธุ์มา ปลูกลงในป่าโดยเร็วที่สุด

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 5

คุณสรรค์สรวง ทวีชัย (นามสมมติ)

เพศ ชาย

อายุ 53 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพหลัก ทำนา

อาชีพเสริม หาของป่า

สถานภาพทางการสมรส

บ้านคันท่าเกวียน

สภาพทั่วไป

บ้านคันท่าเกวียนตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี พื้นที่หมู่บ้าน ลักษณะเป็นพื้นที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นทิวเขาและป่าไม้มากกว่าพื้นที่ราบ การคมนาคมเข้าหมู่บ้าน มีทั้งทางบกและทางน้ำ ทางบกห่างจากตัวอำเภอ 54 ก.ม. เป็นถนนลาดยาง 41 ก.ม. ถนนลูกรัง 13 ก.ม.

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

มีโรงเรียน 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ร้านค้า 4 แห่ง โรงสี 1 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน ชุมชน 1 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 63 ครัวเรือน ประชากร 287 คน ชาย 150 คน หญิง 137 คน การศึกษา ประมาณ 58 % จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพของครัวเรือน ประมง 44.19 % ทำนา 13.59 % ทำไร่ฝ้าย 9.3 % รายได้ของครัวเรือน 8,800 บาท/ปี

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 5 กล่าวว่า ความจริงนั้นชาวบ้านในพื้นที่รอบป่าดงนาทามเกือบร้อยละ 80 ชาวไม่ พอกิน มีที่น้าน้อย เพราะพื้นที่ในเขตอุทยานผาแต้มมีลักษณะเป็นหินทราย พื้นที่ทำการเกษตรมีน้อย มาก แต่ชีวิตต้องผูกพันกับธรรมชาติ ไซคิที่อยู่ติดแม่น้ำโขง เมื่อน้ำลดหลังฤดูน้ำหลากชาวบ้านก็ได้ ทำการเกษตร คือ ทำการเกษตรตามริมแม่น้ำโขง โดยการปลูกพืชอาหาร ผักต่าง ๆ เพียงเอาไปหว่าน

ครั้งเดียวและไม่ต้องการน้ำ ไม่ต้องใช้สารเคมีพืชผักจะเจริญเติบโตเอง แต่ถ้าปีไหนโชคไม่ดี น้ำท่วมไม่ถึงฝั่งชายฝั่งจะถูกปกคลุมด้วยวัชพืชต่าง ๆ ทำให้ทำการเกษตรไม่ได้ แต่ต่อมามีการประกาศ เขตอุทยานแห่งชาติผาแต้มในปี พ.ศ. 2534 จากวิถีชีวิตที่เคยใช้พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำโขงทำการเกษตรเลี้ยงชีพ ภายใต้อัตถกของกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชนเองว่าต้องใช้เท่าไร เพราะถ้าต่างคนต่างใช้ป่าก็คงไม่เหลือจนถึงทุกวันนี้ เมื่อมีกฎหมายเข้ามาการใช้แทนกฎเกณฑ์ของชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่าป่าเป็นของรัฐไม่ใช่ของชุมชน ทั้งที่มีมาตรการหลายขั้นตอนเข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่าที่ดีขึ้น เจ้าหน้าที่ที่ดูแลไม่ถึงร้อยคน แต่ชุมชนที่อยู่รอบป่า 20 กว่าชุมชนนั่นคือรั้วที่ดีที่จะปกป้องป่า แต่เมื่อความรู้สึกเปลี่ยนไปว่าป่าไม่ใช่ของชุมชนแล้ว ความรู้สึกหวงแหนว่าต้องดูแลป่าก็ลดลง แต่ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาเริ่มเข้าสู่ภาวะวิกฤตของทรัพยากร หากชุมชนซึ่งเคยอยู่มาตั้งแต่อดีตไม่ลุกขึ้นมาทำอะไรก็คงไม่มีใครทำ ชุมชนจึงร่วมกันที่จะช่วยดูแลรักษาป่าถึงแม้จะอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐก็ตาม จนกลายเป็นเครือข่ายชุมชนป่าดงนาทาม แต่เครือข่ายยังมีความเข้มแข็งไม่เต็มร้อย แต่ชาวบ้านคนที่ดูแลรักษาป่านอกจากจะเห็นความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาแล้ว คือช่วงที่ชาวบ้านหาของป่าและเป็นช่วงที่เห็ดหรือของป่าต่าง ๆ พวกผักต่าง ๆ สร้างรายได้ กิโลกรัมละ 50 บาท ชาวบ้านบางคนมีรายได้จากการเก็บหาของป่า 2,000-3,000 บาท ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับก่อนที่เราจะกลับมาฟื้นฟูจะมีรายได้น้อยกว่านี้ และกลายเป็นแรงจูงใจในการเข้ามาทำงานอนุรักษ์เพราะสิ่งที่ชาวบ้านได้รับ คือประโยชน์ของการฟื้นฟูป่าให้อุดมสมบูรณ์มากขึ้น และป่าก็ได้ตอบแทนโดยให้มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ของป่าอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ก็เป็นประเด็นในการจูงใจชุมชนให้เข้ามาช่วยดูแลป่า

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 6

คุณ มนูญ สมศรี (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 65 ปี

การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ

อาชีพ ประมง

สถานภาพทางการสมรส สมรส

บ้านปากลา

สภาพทั่วไป

บ้านปากลา ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี พื้นที่หมู่บ้าน 20,567 ไร่ พื้นที่เกษตร 650 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขามีลานหิน ป่าไม้และลำธาร ที่ตั้งหมู่บ้านเป็นที่ราบริมฝั่ง

แม่น้ำโขง การคมนาคมเข้าหมู่บ้านมี 2 ทาง คือ ทางบกกับทางน้ำ ทางบกต้องเดินเลียบบึงแม่น้ำโขง ไปบ้านคันทนาเกวียนประมาณ 13 ก.ม. แล้วต่อรถยนต์ เข้าไปยังตัวอำเภอได้

สถานที่สำคัญในหมู่บ้าน

มีโรงเรียน 1 แห่ง สำนักสงฆ์ 1 แห่ง ร้านค้า 3 แห่ง โรงสี 1 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 1 แห่ง

ข้อมูลด้านประชากร

มีครัวเรือน 53 ครัวเรือน ประชากร 270 คน ชาย 146 คน หญิง 124 คนไม่รู้หนังสือ 20 คน อาชีพประมง 67.57 % เลี้ยงวัว 13.51 % ทำสวน 8.11% รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ย 8,300 บาทปี

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 6 ได้กล่าวถึง วิธีการหาปลาขนาดใหญ่ เฉพาะ “ ลงต้อน ” “ ลงเยาะ ” จะมีผู้นำชัดเจนคนหนึ่ง เรียกว่า “ นายฮ้อยปลา ” (หัวหน้า) เป็นบุคคลที่ได้รับการนับถือ จากจากคนในกลุ่ม และมีประสบการณ์พอสมควร เพื่อทำหน้าที่จ่ายหน้าที่สั่งให้ทำงานได้ราบรื่น เป็นต้นว่าใครถนัดทำครัว ใครถนัดดำน้ำ ก็จัดหน้าที่ให้ตรงกับบุคคลนั้นทั้งนี้เพราะทุกคนต้องลงไป ในแหล่งจับปลาต้องรับผิดชอบดูแลกันเองทุกเรื่องโดยแทบไม่มีผู้หญิงมาเกี่ยวข้องในขั้นตอนนี้มากนัก นอกจากถึงเวลาน้ำแห้งขอดแล้ว ผู้หญิงและเด็ก ๆ จึงจะลงมาจับปลาบ้าง บทบาทของผู้หญิงจะ เน้นเรื่องนำปลาไปขายมากกว่า ยิ่งกว่านั้น เรายังพบความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านต่างตำบล เห็นได้จาก “ แห่ซุม ” หรือแม้แต่การลงเบ็ดเผือก คนจากบ้านอื่น อีกฝั่งของแม่น้ำมูน เคยไปมาหาสู่กันยาม จับปลาในแหล่งใกล้ ๆ เสมอ แม้แทบจะไม่พบเรื่องการ “ ผูกเสี่ยว ” ในหมู่คนหาปลาแต่ความเป็นเครือญาติสำคัญอย่างยิ่ง ทำให้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสม่าเสมอบนพื้นฐานการหาอยู่หากิน วิถีชีวิตที่หาอยู่หากินกับสายน้ำมายาวนานหาอยู่หากินติดกับแหล่งหาปลา จึงเกิดสิทธิครอบครองตามธรรมชาติตกทอดมาจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นหลัง คนในชุมชนต่างยอมรับและเคารพสิทธิการมีอยู่อย่างนี้อย่างแข็งขัน หากใครละเมิดต้องมีความกัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ตัดสินปรับใหม่เป็นบรรทัดฐาน ก่อนที่กฎหมายจะเกิด เสียด้วยซ้ำ ซึ่งรู้กันว่าแหล่งหาปลานี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของการเพาะปลูกในลุ่มแถบนั้นและเกิดการครอบครองตามมา ตัวอย่างสิทธิทำกินเช่นนี้ ยังมีการสละสิทธิ์ชั่วคราว เป็นต้นว่าหากตัวแทนครอบครัวยุคใหม่ไม่ร่วมลงต้อน ล้อมเยาะ ในปีนั้น ก็จะได้สิทธิได้กินปลาเข้า-แลงและแบ่งเงินจากการขายปลา นอกจากขอกินพอสมควรซึ่งปกติคนในกลุ่มหาปลาจะแบ่งปันให้อยู่แล้ว ต่อเมื่อปีหน้าครอบครัวยุคใหม่เข้ามาร่วมด้วย สิทธิทำกินก็จะกลับมาเช่นเดิม

สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือชุมชนเอาวิธีการหาปลาขนาดใหญ่นำมาปรับใช้จาประเพณี วัฒนธรรมอย่างสอดคล้อง นั่นคือ “ เสาะบุญ ” ได้แก่ บุญผ้าป่า บุญอุสุธา (อุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ) ทั้งสองกรณีจะเลือกทำบุญให้ตรงกับกล่อมเยาะได้

กรณี “ เสาขานุญอัฐฐา ” จะทำได้หลังเสร็จประเพณีทอดกฐินประมาณหลังเดือนอ้ายไปแล้ว เป็นงานบุญที่เน้นอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับเพียงรายเดียว โดยเฉพาะรายที่ยังไม่เคยทำบุญอัฐฐามาก่อน แต่อย่างไรก็ตามช่วงสุดท้ายที่มีการสวดบังสุกุล อาจมีญาติมิตรนำอัฐฐิหรือผู้ล่วงลับอื่น ๆ มาพ่วงก็ได้

“ บุญอัฐฐา ” มาเกี่ยวข้องกับกรล้อมเยาะลงปลา เจ้าภาพและพรานปลาจะพิจารณาแหล่งวังปลาน้ำลึก ต้องมุดน้ำลงไปดูว่าดินข้างล่างแน่นแค้นดี เพราะธรรมชาติของปลาเมื่อมาลอยตัวชุกกัน ครีบหาง ครีบลำตัวโบกวิ ยามว่ายแหวกก็ทำให้พื้นดินบริเวณนั้นเป็นลานเรียบไม่มีปลักโคลนตมเศษกิ่งไม้ใบหญ้า นั้นแสดงว่าปลามาชุกกันเสมอ และจะให้แน่นอนพรานปลายังสามารถฟังเสียงปลาดูด้วยว่าชุกชุกหรือไม่ จากนั้นจึงระดมขอแรงลงแขก ตั้งแต่เดือนมกราคมเป็นต้นไป ช่วงแรกจะเป็นคนหนุ่มฉกรรจ์และผู้ใหญ่ช่วยกันตัดไม้เยาะประเภท ไม้หูลิง ไม้เนียมช้าง พุ่มใหญ่ ๆ หามหรือกลิ้งลงแม่น้ำ จัดคนที่ดำน้ำเก่งรอกทำจัดเยาะไม้ให้สุ่มกันหนาแน่นเป็นระเบียบ ปกติ 10 พุ่มไม้ก็จะได้หนึ่งเยาะ แต่ถ้าเป็นเสาขานุญจะต้องใหญ่ขึ้นอีก

ต้องทิ้งไม้เยาะในน้ำให้เกาจนถึงเดือนห้า แล้งจัดจนแห่งขอดปลาจะมารวมกันอยู่ที่วังปลาที่ไม้เยาะลง ถ้าจะล่อปลาให้เข้ามาอาจเอารำผสมเกลบใส่กระสอบป่านยัดเข้าไปในเยาะด้วยบางคนใช้เศษหนังวัว ควาย ยัดเข้าไปแทนหรือยัดเข้าไปในโพรงไม้ เมื่อพิจารณาว่าปลาเข้าเยาะมากแล้ว จะระดมชนปลาอีกครั้งทั้งชายและหญิง คนชรา หนุ่มสาว โดยแบ่งหน้าที่กันให้เหมาะสม หนุ่ม ๆ ฉกรรจ์ ให้ลงปุงทามตัดไม้ทำหลักปักเพื่อล้อมกวอด และตัดไม้เนียมช้าง ไม้กระดันมาให้คนเฒ่าทำให้ไม้หนึบปั้งปลา ฝ่ายหญิงสาว รับปลาขึ้นมาจากเยาะ แยกไปจัดการเอาปลาหนึ่ง ปลาเนื้ออ่อนตัวม ๆ หนึบไม้ ก่อไฟปิ้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำอย่างเสร็จนำมาเก็บไว้จนเต็มห้อง ส่วนใครมีฝีมือด้านการทำส้มปลาก็จะแยกไปต่างหาก และต้องให้ห่างจากควันไฟและคนสูบบุหรี่ ไม่เช่นนั้นปลาส้มอาจจะทำให้อาเจียนท้องเสียได้ จำพวกปลาเนื้ออ่อนตัวใหญ่ ๆ จะแยกขังไว้เป็นปลาสดไว้ทำกินประเภทต้มใส่หยวกกล้วย พัก พักทอง ซึ่งได้จากการปลูกเตรียมไว้บริเวณใกล้เตาเผาถ่าน การร่วมแรงร่วมใจกันหลายคนเช่นนี้ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนแน่นแฟ้นยิ่งนัก และยังเป็นเครื่องเชิดหน้าชูตาแก่คนต่างถิ่นที่มาร่วมทอดกฐินหรือทอดผ้าป่าด้วย

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 7

คุณ สุรพล คำนึ่ง (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 48 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพ เลี้ยงสัตว์

สถานภาพทางการสมรส สมรส

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 7 เล่าถึงการนำวัวควายไปเลี้ยงในพื้นที่ทาม ผู้เลี้ยงมักจะต้อนวัวควายไปพร้อม ๆ กันเป็นฝูงใหญ่ หาอาหารข้าปลากินกัน ขากลับ “ เก็บผัก หักพิน ” หนุ่มสาวลงไล่เล่นบนหาดทรายอาบนํ้ามนุ ตกเย็นก็ต้อนวัวควายกลับเป็นฝูงใหญ่ ขณะเดียวกันกับชุมชนอื่น ๆ อีกหลายชุมชนต่างก็ต้อนวัวควายลงมาเลี้ยงเช่นกัน ทำให้การพบปะสังสรรค์ระหว่างคนต่างชุมชน และหนุ่มสาวมีโอกาสพบปะกัน มีคำบอกเล่าว่า “ ได้เมียเพราะมาเลี้ยงวัวควาย ” เกิดสื่อสารแลกเปลี่ยนไลน์ไหลของข้อมูลข่าวสารระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างธรรมชาติ จากการศึกษาในพื้นที่จะพบว่า มีเกษตรกรเลี้ยงวัวควายเฉลี่ย 6 ตัวต่อครัวเรือนโดยมีวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้แก่ครัวเรือน เมื่อมีความจำเป็น เปรียบเหมือนแหล่งเงินออมของครัวเรือนในระยะยาว หลักทรัพย์ค้ำประกันในการกู้ยืมเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ และการใช้จ่ายในครัวเรือนในยามจำเป็น เช่น เจ็บป่วย บวช แต่งงาน หรือแม่แต่งงานศพ ชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้บริเวณป่าทาม ถือเป็นเกษตรกรที่มีต้นทุนพื้นที่ในการผลิตการเกษตรมากกว่าที่อื่น เพราะมีพื้นที่ทำมาหากินถึง 2 แหล่งคือ บริเวณป่าทามและบริเวณป่าโคก (นาทุ่ง/นาดอน) การเลี้ยงวัวควายก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านจะมีที่ทำเลเลี้ยงถึง 2 แหล่ง โดยจะเลี้ยงสลับกันระหว่างป่าทามกับนาทุ่ง ที่เลี้ยงที่สำคัญอยู่ที่ป่าทามเพราะมีอาหารอุดมสมบูรณ์มากกว่า

การนำวัวควายไปเลี้ยงในทามมี 2 แบบ คือ แบบเข้าไปเียนกลับและแบบสร้างคอกไว้ในพื้นที่ป่าทาม ซึ่งแบบเข้าไปเียนกลับมีสองลักษณะคือ เป็นการต้อนวัวควายไปผูกล่ำนไว้ให้หากินในป่าทาม แล้วต้อนไล่กลับในตอนเย็น และแบบเลี้ยงโดยตามไปเฝ้าฝูงวัวควายตลอดทั้งวัน โดยไม่ต้องล่ำน แต่คอยระวังไม่ให้ทำลายพืชผลที่ปลูกไว้ ส่วนการเลี้ยงแบบสร้างคอกไว้ในป่าทามนั้น คำว่าสร้างคอกไม่ได้หมายถึง การทำคอกไม้กักวัวควายไว้ แต่เป็นการเลี้ยงแบบปล่อยให้วัวควายนอนที่ป่าทาม บนพื้นที่ที่ผู้เลี้ยงเลือก ซึ่งจะมีลักษณะเป็นที่สูงหรือเนินการที่จะให้วัวควายรู้จักที่พักของตัวเองและกลับมานอนหลังจากไปหากินในช่วงกลางวัน โดยการผูกเชือกล่ำนวัวควายที่เป็นจำฝูงไว้ เมื่อจำฝูงไม่ไปไหน วัวควายตัวอื่น ๆ ก็จะไม่ไปไหนเช่นกัน ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 1 สัปดาห์ เป็นการเลี้ยงที่เรียกว่า “ปล่อยให้เทวดาเลี้ยงให้” เมื่อถึงฤดูน้ำหลากวัวควายจะถูกนำมาเลี้ยงในบ้านหรือนาทุ่ง

จากการสัมภาษณ์พบว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีส่วนทำให้จำนวนวัวควายและจำนวนครัวเรือนผู้เลี้ยงวัวควายลดลงค่อนข้างมาก คือ

1.มาจากการผลิตซึ่งเกษตรกรหันไปใช้รถไถนาแบบเดินตามซึ่งชาวบ้านในบริเวณป่าทามเริ่มใช้รถไถนาแบบเดินตามประมาณปี 2528-2535 และเริ่มใช้เต็มพื้นที่ประมาณปี 2538 จนมีคำกล่าวว่า เป็นยุคอื้อเขี้ยวอนนท์ง (หมายถึงรถไถนาเดินตาม)

2.มาจากความลำบากในการหาพื้นที่เลี้ยง เนื่องจากกรกักเก็บน้ำของเขื่อนที่ส่งผลให้พื้นที่ป่าทามถูกน้ำท่วม และทำให้การเดินทางในการไปเลี้ยงในป่าทามไม่สะดวกเหมือนเช่นเคย ไม่สามารถเดินทางข้ามลำน้ำมูนได้ และไม่มีที่เลี้ยงเลยหากน้ำท่วมสูง

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 8

คุณ เอกพันธ์ ดำรงเดช (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 42 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6

อาชีพหลัก หาของป่า

สถานภาพทางการสมรส สมรส

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 8 เล่าถึง การหาของป่าในป่าทามในชีวิตประจำวันว่าเริ่มจาก

1.การหาพื้นที่และการเผาถ่าน พันธุ์ไม้ในป่าทาม เป็นพันธุ์ไม้โตเร็ว การตัดไม้เพื่อใช้สอยทำฟืนหรือเผาถ่านจึงอาศัยไม้มนป่าทาม ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้हुलिंग ต้นเสี้ยว เพราะไม้พวกนี้ยังตัดยิ่งแตกกอ ชาวบ้านจะเลือกตัดไม้ขนาดเท่าแขน การหาฟืนจะหาในช่วงหน้าแล้งเดือนมกราคมถึงเมษายน มาเก็บไว้ใช้ในครัวเรือนชาวบ้านจะนิยมใช้ฟืนในการประกอบอาหารแทนการใช้ถ่านหรือแก๊ส

2.เก็บผักผลไม้ตามธรรมชาติ การหาผักในทาม หาได้ทั้งผักที่มีอยู่ในน้ำและผักที่อยู่ในโคก ผักที่อยู่ในน้ำ ตามหนอง ตามกูด และริมมูน ได้แก่ ผักบ่อ ผักแว่น ผักแพงพวย ผักไชเอียน ผักบั้ง ผักตบ ผักกูด ผักกระโดนน้ำ ผักกระด้น ซึ่งหาได้ตลอดปี ผักที่อยู่ในโคกจำพวกผักสะเดา ผักกระโดนโคก ยอดเป็น हुलिंग จะหาได้ช่วงธันวาคมถึงเมษายน นอกจากนี้ ยังมีลูกไม้ป่าให้ได้เก็บกินหรือเอาไว้ดองขาย อีกด้วย เช่น ลูกหว้า มะดัน มะกอกน้ำ ลูกหวาย เป็นต้น

3.หน่อไม้ หาได้ในช่วงหน้าฝน เดือน พฤษภาคมถึงพฤศจิกายน หน่อไม้ถือว่าเป็นอาหารหลักของชาวบ้านถ้าไม่มีข้าวกินก็มีหน่อไม้กินแทนข้าวได้ หน่อไม้ที่หามาได้ ชาวบ้านจะเอามาทำหน่อไม้ดอง หน่อไม้ปิ้งเอาไว้กินหรือเก็บไว้แลกข้าวได้

4.เห็ด หาได้ช่วงหน้าฝนเดือนพฤษภาคม มีเห็ดผึ้งสายน้ำ เห็ดผึ้งตับควาย เห็ดปลวก เห็ดละโงก ปีไหนถ้าฝนตกเร็วก็จะเกิดเห็ดเร็ว การหาเห็ดจะเก็บไว้กินในครัวเรือน ไม่ค่อยได้ขายเท่าใดนัก

5.มันแขง หาได้ในช่วงเดือนมกราคมถึงมิถุนายน มันแขง เป็นอาหารยอดฮิตในป่าทาม มันแขงป็นไม้เลื้อย ใบคล้ายในเครือตดหมาแต่มีสีเขียวแก่ จะเลื้อยพันอยู่กับต้นไม้เล็กไม้ใหญ่ ที่อยู่บริเวณนั้นหัวมีลักษณะกลมบ้าง เรียวบ้าง ขนาดเท่าหัวแม่มือ จนถึงกำปั้น มีสีน้ำตาลอ่อนเมื่อปอกเปลือกจะมีเมือกเหนียว ลื่นใส เนื้อในมีสีขาวนวลเอามาหนึ่งรับประทานเป็นของว่างและประกอบอาหาร ขายกันในราคา กิโลกรัมละ 5-10 บาท

6.หวาย หวายที่ขึ้นในป่าทามเป็นหวายน้ำ ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในการสานกระด้ง ลอบ ขอบไซ ปากลอบ แต่ชาวบ้านโง่งนข้ามไม่ค่อยมีการนำหวายมาใช้ประโยชน์ส่วนมากจะมีคนจากชุมชนภายนอกมาตัดไปใช้ทำเครื่องจักรสานขาย

7.ไข่มดแดงหาได้ในช่วงเดือนมกราคมถึงพฤษภาคมในป่าทามทั้งไม้ใหญ่และพุ่ม

8. กบ หอย เนื่องจากในป่าทามมีแหล่งอาศัยของกบและหอยจำนวนมากทำให้มีการหากบ หาหอยเป็นอาหารในครัวเรือนอยู่เสมอ

9. ล่าสัตว์ จำพวกนก หนู พังพอน อีเห็น กระต่าย ซึ่งเป็นสัตว์ที่หาได้ตลอดทั้งปี ปัจจุบันยังมีนกพอเหลืออยู่บ้าง แต่สัตว์ใหญ่ส่วนมากสูญหายไปเกือบหมดแล้ว เพราะไม่มีที่อยู่อาศัย

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 9

คุณ วัฒนา เกิดผล (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 46 ปี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพหลัก ทำไร่

อาชีพเสริม หาของป่า

สถานภาพทางการสมรส สมรส

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 9 เล่าถึงวิธีการทำไร่ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. ตากไร่ เมื่อถางไร่เสร็จช่วงปลายเดือนมีนาคมถึงต้นเดือนเมษายนคือช่วงเวลาที่เราต้องตากไร่ให้แห้งเพื่อรอการเผา การตากไร่จะต้องรอให้ต้นไม้ต้นหญ้าแห้งสนิท ทั้งนี้เมื่อเผาจะได้ไหม้

อย่างดีและให้เถาถ่านอันเป็นอาหารของข้าว และพืชพันธุ์ที่อุดมสมบูรณ์ เราใช้เวลาประมาณ 3-4 สัปดาห์

2.เผาไร่ หลังจากต้นไม้ใบไม้ในไร่แห้งสนิทแล้ว ก็จะถึงเวลาแห่งการเผาไร่ เราจะระดมกำลังทั้งหมู่บ้านไปทำแนวกันไฟรอบไร่ จากนั้นจะร่วมกันไปเผาไร่ การเผาไร่จะเริ่มต้นเผาจากด้านบนไร่ก่อน รอให้ไฟลามลงมาห่างออกจากแนวกันไฟพอประมาณแล้วค่อยเผาทำไร่ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้ลามออกนอกแนวกันไฟ เนื่องจากหากเผาจากท้ายไร่ก่อน ลมจะตีต้นขึ้นมาอาจจะพาไฟลามออกนอกแนวกันไฟลามออกนอกแนวกันไฟได้ กรณีที่ไฟลามออกนอกแนวกันไฟ พวกเราก็จะช่วยกันจนกว่าไฟจะดับลงได้สนิท

3.ปิดกวาดไร่ หลังเผาไร่เหล่าแม่บ้านจะเตรียมพันธุ์พืชต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด พักทอง ถั่ว มัน เผือก แล้วไปปลูกในไร่เนื่องจากว่าพันธุ์พืชเหล่านี้ จะออกและแตกใบอ่อนได้ดีในภาวะที่ดินยังอุ่นอยู่สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงจะสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชพันธุ์พื้นเมืองพิถีพิถัน เรื่องการคัดเลือกพันธุ์พืชและเป็นผู้รักษาและที่สำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากในทางปฏิบัตินั้น ผู้หญิงจะมีความผูกพันกับไร่มากกว่าผู้ชาย หลังจากปลูกพืชพันธุ์เสร็จแล้ว ผู้หญิงก็จะชวนกันกันลงแขกปิดกวาดไร่ ส่วนผู้ชายก็จะชวนกันลงแขกล้อมรั้ว

4. การดายหญ้า ขณะที่ต้นข้าวแตกใบและเจริญเติบโตวัชพืชต่าง ๆ ก็จะเจริญเติบโตไปด้วยหากปล่อยให้วัชพืชงอกขึ้นมาเรื่อย ๆ ก็จะปกคลุมต้นอ่อนข้าวทำให้ต้นข้าวหยุดการเจริญเติบโตในที่สุด ดังนั้นช่วงระยะเวลาที่จะต้องมีการดายหญ้าและพรวนดินให้ต้นข้าว เพื่อให้ต้นอ่อนของข้าวจะได้เจริญเติบโตต่อไป การดายหญ้าจะกระทำ 3 รอบ จนกว่าต้นข้าวจะบดบังหญ้าได้ แต่ถ้าหากไร่นั้นทำตามระยะพักพื้นที่เหมาะสม วัชพืชจะมีไม่มาก จะมีการดายเพียง 2 รอบ ต้นข้าวก็จะบดบังหญ้าได้ การดายหญ้าทำรอบแรกประมาณปลายเดือนพฤษภาคมเรียกว่าดายแม่หญ้า จากนั้นก็จะดายรอบที่ 2 รอบที่ 3 เรียกว่า ดายลูกหญ้า การดายหญ้าเราใช้ขอเหล็กดายหญ้า ที่มีลักษณะเหมาะสมต่อการดายหญ้าโดยเฉพาะเหล็กดายหญ้าจะไม่เข้าเนื้อดินลึกหรือว่าตีจนจนเกินไป ไม่กระทบกระเทือนต่อรากของต้นข้าว ทำให้ข้าวเจริญเติบโตได้ดี เป็นการรักษาหน้าดินไม่ให้เสียไปด้วย ส่วนหญ้าที่ถอนจะถูกกลบด้วยดินใต้ต้นข้าว ซึ่งจะเน่าและกลายเป็นปุ๋ยของต้นข้าวต่อไป

5.การเก็บเกี่ยว ราวช่วงเดือนพฤศจิกายนก็จะเป็นช่วงเวลาแห่งการเก็บเกี่ยว ในการเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็จะใช้เคียวในการเกี่ยวข้าว มีการเอาแรงหรือลงแขกด้วย เมื่อเก็บเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการตีข้าวและทำการเก็บไว้ในยุ้ง ในอดีตจะใช้ครกกระเดื่องในการตำข้าวแต่ในปัจจุบันมีโรงสีข้าว แต่ก็ยังมีบางครอบครัวที่ยังมีการใช้ครกกระเดื่องอยู่แต่ก็มีน้อย

ส่วนอาชีพเสริมที่ทำคือ การเก็บหน่อไม้รวกกว่าจะเก็บในช่วงกลางเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงที่หน่อไม้ออกมากที่สุด มีผลผลิตออกประมาณ 10-20 หน่อ ต่อ 1 กอขึ้นอยู่กับขนาดกอ และจะหยุดเก็บหน่อสูงสุดท้ายของฤดูการผลิตประมาณปลายฤดูฝน ซึ่งจะให้มีหน่อที่จะกลายเป็นลำไผ่เลี้ยงกอประมาณ 5-7 ลำขึ้นอยู่กับขนาดของกอในปีถัดไป แต่เนื่องจากการออกของหน่อไม้จะผันแปรไปตามสภาพภูมิอากาศ และปริมาณน้ำฝนซึ่งจะไม่มีแน่นอนในแต่ละปี ดังนั้น จะไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาตายตัว แต่จะกำหนดช่วงเวลาในการหยุดเก็บ นอกจากนี้ยังมีข้อห้ามเพื่อควบคุมปริมาณการเก็บโดยการห้ามนำรถเข้าไปในป่าเพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้และเก็บหาของป่าในปริมาณที่มากเกินไป

การเก็บลำไผ่ การตัดลำไผ่จะตัดลำที่มีอายุแก่ 3 ปีขึ้นไป เนื่องจากมีความทนทานและเป็นไผ่ระยะสุดท้ายซึ่งจะมีความสามารถในการผลิตหน่ออ่อนและขนาดเล็ก จะไม่ตัดลำอ่อนและลำหนุ่มอายุ 1-2 ปี เพราะจะเป็นลำที่มีศักยภาพในการผลิตหน่อไม้ในปีถัดไปกลุ่มผู้ที่เก็บหาหน่อไม้ มีผู้หญิงและผู้ชาย ภายในชุมชนมีผู้เก็บหาเกือบ 100 เปอร์เซนต์ของประชากร และประมาณ 50 เปอร์เซนต์ เก็บหาเพื่อขายเป็นรายได้เสริมประจำปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีรายได้น้อย มีรายได้น้อยเพียงพอในครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบว่าจากจำนวนผู้เก็บหาทั้งหมดจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นแหล่งผลิตอาหาร และรายได้เสริม ที่สำคัญแห่งหนึ่งป่านี้มีคุณค่าต่อชาวบ้านในพื้นที่เป็นอย่างมากเป็นแหล่งรายได้จากการขายหน่อไม้ หลังจากสภาพของไผ่ที่เสื่อมโทรม ขนาดกอและลำเล็กมากในช่วงก่อนที่จะมีการจัดการป่าหลังจากสร้างกฎเกณฑ์และระบบการจัดการ พบว่า ขนาดของลำไผ่ที่เป็นลำเลี้ยงกอและให้ผลผลิตหน่อไม้ในปีถัดไปมีความอุดมสมบูรณ์ มีขนาดใหญ่ขึ้น และมีจำนวนเพียงพอในการเลี้ยงกอ ปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากป่าผืนนี้มีการเก็บหาจากชุมชนภายนอก ซึ่งไม่ทราบกฎเกณฑ์ที่ชุมชนในพื้นที่ร่วมกันตั้งขึ้น และบางคนลักลอบเก็บหา หน่อไม้ในช่วงหยุดฤดูกาลเก็บหา และเก็บหาในปริมาณที่มากเกินไปกำลังผลิตของกอ

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 10

คุณ ประดิษฐ์ คงใสว (นามสมมุติ)

เพศ ชาย

อายุ 60 ปี

การศึกษา ไม่ได้เรียนหนังสือ

อาชีพ หาของป่า

สถานภาพทางการสมรส สมรส

ผู้ให้ข่าวสำคัญคนที่ 10 เล่าถึง อาชีพการตีผึ้งป่า ที่สร้างรายได้ให้เขาว่า

ฝิ่งที่พบมีประมาณ 4 ชนิด ได้แก่

1. ฝิ่งใหญ่ อาศัยตามป่าไม้จริง ตัวฝิ่งขนาดเท่ากับแมลงเหลือบสีดำ รังฝิ่งมีขนาดใหญ่เท่ากระดิ่ง หรือกว้างประมาณ 60-70 เซนติเมตร
1. ฝิ่งโพรง เป็นฝิ่งที่อาศัยตามโพรงไม้ หรือในดินที่มีลักษณะเด่น คือ รังเป็นชั้น ขนาดตัวฝิ่งจะเล็กกว่าฝิ่งใหญ่สี่เหลี่ยมหลาย
2. ฝิ่งหวี อาศัยตามกิ่งไม้เล็กๆ ตามพุ่มไม้ ตัวฝิ่งจะมีสีดำในช่วงเป็นตัวอ่อน ตัวเต็มวัยจะมีสีเหลืองเท่าแมลงวัน รังฝิ่งมีลักษณะคล้ายรูปหัวใจกว้างประมาณ 15-20 เซนติเมตร
3. ฝิ่งกะโป้ว จะอาศัยตามปล้องไม้ กิ่งไผ่รวก เช่นเดียวกับฝิ่งหวี แต่รังมีลักษณะกลม

ช่วงเวลาที่ให้น้ำฝิ่งมี 2 ช่วง คือ เดือน มีนาคมถึงเมษายน และกรกฎาคมถึงสิงหาคม จะพบได้ทั่วไปตามชายป่าใกล้พื้นที่เกษตร บริเวณที่มีไผ่รวก ดอกไม้ และใกล้แหล่งน้ำ น้ำฝิ่งจะมีสีแตกต่างกันตามฤดูในช่วงฤดูฝนเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม น้ำฝิ่งจะใสหรือมีสีเหลือง ใส ส่วนน้ำฝิ่งในฤดูแล้งเดือนมีนาคมถึงเมษายนน้ำฝิ่งจะขุ่นหรือขุ่นมากกว่า มีสีแดงหรือสีน้ำตาลดำซึ่งเป็นน้ำฝิ่งที่มีคุณภาพที่ดีที่สุดจะมีน้ำเจือปนน้อยกว่าน้ำฝิ่งในฤดูฝน

รังฝิ่งมีองค์ประกอบด้วยสามส่วนหลัก คือ ส่วนหัว น้ำฝิ่งซึ่งจะอยู่ส่วนบนของรังเหนือกิ่งไม้ที่เกาะทำรัง ส่วนที่สองเป็นอาหารตัวอ่อนชาวบ้านเรียกว่า ” ขี้ห่าน ” ซึ่งจะติดอยู่ด้านล่างของกิ่งไม้ ส่วนที่สามเป็นบริเวณรังของตัวอ่อน ในการจัดการฝิ่งนั้นเป็นของป่าที่สร้างรายได้เสริม ได้เป็นอย่างดี และมีอุปกรณ์ในการเก็บหาฝิ่งดังนี้ 1) มีด 2) กาบมะพร้าวแห้ง 3) ไฟแช็ค 4) กระติกใส่น้ำฝิ่ง ขั้นตอนในการเก็บมีดังนี้ จุดไฟกับกาบมะพร้าวเพื่อให้เกิดควันไฟที่จะทำให้ตัวฝิ่งมึนงชั่วคราว รมใกล้รังฝิ่งหลังจากนั้น เมื่อเห็นว่าฝิ่งมึนงก็ใช้มีดเขี่ยเอาบริเวณหัวน้ำหวานซึ่งจะอยู่ส่วนบนเหนือคบไม้ที่ฝิ่งเกาะทำรัง และจะไม่เอาตัวอ่อนของฝิ่งด้านล่างของคบไม้ เพื่อให้ตัวอ่อนกลายเป็นตัวฝิ่งในการทำรังต่อไป การเก็บวิธีนี้จะสามารถเก็บน้ำฝิ่งได้อีกหลังจากเก็บครั้งแรกประมาณ 2 สัปดาห์ หลังจากที่เก็บน้ำฝิ่งมาจากป่าแล้วก็คั้นเอาน้ำฝิ่งออกจากรังฝิ่ง แล้วใช้ผ้าขาวบางกรองเอาเศษกิ่งไม้ เศษรังฝิ่งออกจะได้ น้ำฝิ่งที่สะอาดบรรจุใส่ขวดที่มีฝาปิดมิดชิดนำไปวางขาย

ข้อสังเกตน้ำฝิ่งแท้หรือน้ำฝิ่งปลอมมี 3 วิธีคือ วิธีที่หนึ่ง โดยการหยดน้ำฝิ่งลงบนกระดาษน้ำฝิ่งแท้จะไม่ซึมทะลุกระดาษ หากหยดแล้วน้ำฝิ่งทะลุกระดาษจะเป็นน้ำฝิ่งที่ผสมน้ำ วิธีที่สอง โดยการนำก้านไม้ขีดแช่น้ำฝิ่งไว้ประมาณ 1 นาที แล้วนำก้านไม้ขีดไปจุดไฟหากเป็นน้ำฝิ่งแท้จะติดไฟ หากน้ำฝิ่งปลอมจะไม่ติดไฟแต่วิธีนี้จะไม่ได้ผลหากใช้ในฤดูฝนที่มีความชื้นสูง วิธีที่สาม สังเกตจากขวดที่บรรจุ ถ้าเป็นของแท้เขย่าจะมีเม็ดฟองเล็กผุดขึ้นมาอย่างช้าๆ หากเป็นของปลอมจะไม่มีฟองอากาศ กลุ่มผู้เก็บหาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชายในชุมชน การตีฝิ่งเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งซึ่งจะทำกันในระหว่าง

เดือนเมษายนถึง พฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ว่างจากการทำไร่ การตีฝึ้งถือเป็นงานที่จะต้องมีความชำนาญ รอบรู้ หรืออาจจะมีคาถา เป็นความเชื่อบางคนที่จะช่วยป้องกันฝึ้งต่อยได้ สำหรับการตีฝึ้งมีวิธีการคร่าว ๆ คือ เมื่อพบว่าต้นไม้ต้นไหนที่มีฝึ้งเกาะทำรังอยู่ ก็จะทำการถางรอบๆบริเวณต้นไม้หรือถากที่โคนต้น เพื่อทำเป็นสัญลักษณ์ในการจับจอง เพราะในปีต่อไป ฝึ้งก็จะกลับมาทำรังที่ต้นเดิมอีก และจะเป็นที่รู้กันว่าฝึ้งรังนี้มีเจ้าของแล้ว คนอื่นจะทำการเก็บฝึ้งไม่ได้เพราะถือว่าเป็นการขโมย เมื่อทำการจับจองแล้วจะใช้ไม้ทำลิ่มขนาดยาว 20 – 30 ซม. เหลาปลายให้แหลม ตอกเข้าไปกับต้นไม้เพื่อที่จะปีนขึ้นไปเก็บรังฝึ้งได้ง่าย เมื่อปีนขึ้นไปใกล้กับรังฝึ้งแล้วจะใช้ไม้ตีฝึ้ง (ซึ่งใช้เถารางจืดยาวประมาณ 30 ซม. ทูปแล้วตากแดดให้แห้งแล้วมัดรวมกันคล้ายซี่ไต้) จุดไฟ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับถ่านไฟเย็นเข้าไปใกล้ๆกับรังฝึ้งแล้วเคาะเบาๆให้สะเก็ดไฟร่วงหล่นซึ่งฝึ้งจะบินตามสะเก็ดไฟไป(บินไปต่อย)จะทำให้รังฝึ้งว่างเปล่าไม่มีตัวฝึ้งทำให้สามารถเก็บเอาน้ำฝึ้งได้ง่าย ฝึ้งหนึ่งรังจะได้น้ำฝึ้งประมาณ 20 – 30 ลิตร โดยราคาประมาณขวดละ 100 บาท

ตอนที่ 5. การทดสอบสมมุติฐาน

สมมุติฐานที่ 1 หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยวิธีทดสอบ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว แบ่งอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรและกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพที่ไม่เกี่ยวกับการเกษตร ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 21 : ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน กับการใช้ทรัพยากรป่าไม้

อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน	การใช้ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
อาชีพเกี่ยวกับการเกษตร	120	5	125
อาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร	19	56	75
รวม	139	61	200

Chi-square = 110.430

df = 1

Significance = 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 21 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 110.430 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ในตาราง (3.84) ที่ชั้นของความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) แสดงว่าการประกอบอาชีพของหัวหน้าครัวเรือนกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งสอดคล้องตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมุติฐานที่ว่า ผู้ที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มากกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร

ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรนั้น ย่อมต้องพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในการประกอบอาชีพ และมีจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อแปรเป็นรายได้ ต่างกับผู้ที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตรซึ่งวิถีชีวิตห่างไกลกับทรัพยากรธรรมชาติจึงไม่มีความจำเป็นดังกล่าว ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติต่างกันด้วย

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุวดี อิมใจ. (2539:29) ซึ่งกล่าวว่า อาชีพ เป็นตัวแปรอิสระอีกตัวหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาว่าจะมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งนี้เนื่องจากการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันย่อมมีผลให้บุคคลมองเห็นสิ่งแวดล้อมในแง่มุมมองที่แตกต่างกัน และคนส่วนมากย่อมให้ความสนใจเป็นพิเศษกับสภาพหรือสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่อาจอำนวยความสะดวกให้แก่ลักษณะอาชีพของตนเอง ดังนั้นบุคคลที่มีอาชีพแตกต่างกันจึงน่าจะใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ต่างกัน

สมมุติฐานที่ 2 ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รวมในครัวเรือน กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยวิธีทดสอบไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยแบ่งรายได้รวมในครัวเรือนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของครัวเรือน ที่มีรายได้รวมสูงกว่าค่าเฉลี่ย คือ มากกว่า 8,000 บาทต่อปี และกลุ่มของครัวเรือนที่มีรายได้รวมต่ำกว่าค่าเฉลี่ย คือ น้อยกว่า 8,000 บาทต่อปี ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 22 : ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้รวมในครัวเรือน กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

รายได้รวมในครัวเรือน	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
สูง	25	59	84
ต่ำ	114	2	116
รวม	139	61	200

Chi-square = 107.890

df = 1

Significance= 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 22 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 107.890 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ในตาราง (3.84) ที่ขึ้นของความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) แสดงว่ารายได้รวมในครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่า ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มาก

สอดคล้องกับแนวคิดของ Capistrano .(2000) กล่าวว่าจากประสบการณ์ในประเทศอินเดีย และที่อื่น ๆ เห็นว่าวิธีการสร้างแรงจูงใจเป็นวิธีการที่สามารถจัดการป่าที่ตอบสนองวัตถุประสงค์การบรรเทาความยากจนสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง คือ รายได้ที่มาจากป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบทในหลายพื้นที่ของโลก โดยไม่คำนึงถึงการกระตุ้นที่มุ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างรายได้จากป่ากับวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์ ในบางกรณีการมีรายได้จากป่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิต รายได้จากป่ากับการอนุรักษ์มีผลทำให้รายได้เพิ่มขึ้น

เนื่องจากรายได้จากป่าเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชนบท การมีรายได้จากป่าเป็นความเกี่ยวข้องเพียงอย่างเดียวกับผลผลิตจากป่า ศักยภาพของไม้ในการก่อให้เกิดรายได้สำหรับชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากตระหนักดีว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ส่วนนี้เป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพที่สำคัญของคนในชุมชนที่มีรายได้น้อย การเข้าไปใช้ประโยชน์จะเปิดให้เข้าไปเก็บได้ฟรี สิ่งนี้ได้มีการปฏิบัติเป็นขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการใช้ของป่า เขาเป็นผู้ที่พึ่งพาป่าเห็นได้ชัดเจนว่าการบรรเทาความยากจนโดยการใช้ป่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบท

สมมุติฐานที่ 3 หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยวิธีทดสอบ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยแบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูง และกลุ่มของหัวหน้าครัวเรือนที่มีศึกษาต่ำ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 23 ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้

การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
ต่ำ	91	61	152
สูง	48	0	48
รวม	139	61	200

Chi-square = 27.717

df = 1

Significance= 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 23 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 27.717 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ในตาราง (3.84) ที่ขั้นของความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom =

1) แสดงว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมุติฐานที่ว่า หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาต่ำกว่า

ซึ่งการยอมรับสมมุติฐานดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสถาพร อธิพิงษ์. (2542:127) ที่ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนในด้านสติปัญญา และอารมณ์ เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อป้องกันปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้การศึกษาเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของระดับการศึกษากับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอาจจะแตกต่างกันไป ตามประสบการณ์ และการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

สมมุติฐานที่ 4 : ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือน กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้โดยวิธีทดสอบ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยแบ่งการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของครัวเรือน ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และกลุ่มของครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 24 : ความสัมพันธ์ระหว่างการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	52	48	100
ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	87	13	100
รวม	139	61	200

Chi-square=28.895

df =1

Significance= 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 24 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 28.895 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ในตาราง (3.84) ที่ขั้นของความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) แสดงว่าการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมติฐานที่ว่า ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีปริมาณการใช้ทรัพยากรมากกว่า เนื่องจาก ขาดแคลนที่ดินทำกินที่ถาวรต้องหาของป่า ทำนาในป่าทาม และขายผลผลิตจากป่า หรือนำผลผลิตทางการเกษตรที่ทำในป่าทามไปแลกข้าวเพื่อบริโภค ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Byron. (1997) กล่าวว่า เรื่องระบบสิทธิดั้งเดิม (Indigenous Tenure System) เกี่ยวพันกับการจัดการเชิงสถาบันรวมถึงวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งจะมึบทบาทอย่างมากในการออกแบบสถาบันในการจัดการทรัพยากร

สมมติฐานที่ 5 ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้โดยวิธีทดสอบ ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว โดยแบ่งระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ตั้งแต่เกิด และครัวเรือนที่ย้ายมาจากที่อื่น ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 25 : ความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน	การใช้ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
มาก	131	47	178
น้อย	8	14	22
รวม	139	61	200

Chi-square = 12.804

df = 1

Significance = 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 25 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 12.804 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ในตาราง (3.84) ที่ขึ้นของความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of freedom = 1) แสดงว่าระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมุติฐานที่ว่า ครวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนนานจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย

ซึ่งการยอมรับสมมุติฐานดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ Byron, N., and M. Arnold (1997) ที่กล่าวว่า ผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่สองฝั่งแม่น้ำ จะเกิดแบบแผนการทำมาหากินอันหลากหลายในทุกฤดูกาล เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง หลักใหญ่แล้วมิใช่เศรษฐกิจที่ผ่านระบบการซื้อขายด้วยเงินตรา แต่เป็นไปเพื่อความมั่นคงทางปัจจัยสี่ในครอบครัวและชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่าชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รอบป่าดงนาทาม อาศัยป่าทามเป็นแหล่งดำรงชีพที่สำคัญ

สมมุติฐานที่ 6 ครวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครวเรือนที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ โดยวิธีทดสอบค่าไค-สแควร์ (Chi-square) เพื่อทดสอบหาความสัมพันธ์ดังกล่าว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มของครวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และกลุ่มของครวเรือนที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ตารางที่ 26 : ความสัมพันธ์ระหว่างครวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ครวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	การใช้ทรัพยากรป่าไม้		รวม
	มาก	น้อย	
ให้ความร่วมมือ	6	52	58
ไม่ให้ความร่วมมือ	133	9	142
รวม	139	61	200

Chi-square = 134.856

df = 1

Significance = 0.0001

จากข้อมูลในตารางที่ 26 พบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 134.856 ซึ่งมากกว่าค่าไค-สแควร์ในตาราง (3.84) ที่ชั้นของค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1 แสดงว่า การที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.0001 ซึ่งน้อยกว่าระดับ 0.05 ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนั้นผลการทดสอบจึงยอมรับสมมุติฐานที่ว่า ครวัเรียนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครวัเรียนที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

กล่าวได้ว่า ชุมชนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่อมตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากร ดังนั้นจึงพยายามใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้น้อยลงเพื่อเป็นการลดการสูญเสียทรัพยากรและไม่มองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของส่วนกลางที่ใครจะใช้ประโยชน์มากเท่าใดก็ได้

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุธาวัลย์ เสถียรไทย.(2542) ที่กล่าวว่า ป่าไม้เป็นทรัพยากรส่วนกลางที่เปิดให้ใคร ๆ ใช้ก็ได้ ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายไปเพราะเป็นทรัพยากรที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแม้ว่าจะมีกฎหมายระบุสิทธิการใช้ประโยชน์ไว้แต่ขาดการควบคุมและปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงทำให้ทรัพยากรดังกล่าวมีสภาพคล้ายทรัพยากรส่วนกลาง ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรเพื่อสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจจึงไม่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศทำให้ความสัมพันธ์ของการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทามและสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากจังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามทั้งในด้านกายภาพและเศรษฐกิจสังคมมากแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม ทั้งนี้เพื่อหาความสัมพันธ์ว่าการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ (รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน อาชีพ) และปัจจัยด้านสังคม (ระดับการศึกษา ระยะเวลาการอยู่ในชุมชน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้) หรือไม่และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าทามจะสามารถบรรเทาปัญหาความยากจนในชุมชนได้อย่างไรโดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ สำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคม และศึกษาปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม ศึกษากรณีชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎี คือ นิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ทฤษฎีระบบปัญหาการพัฒนาชนบท (A System Theory of Rural Development Problems) ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท (A Theory of Self-reliance of Rural Communities) ความหมายของคำว่า “ ความยากจน ” ความหมายของคำว่า “ ป่าทาม ” การได้รับประโยชน์จากทรัพยากรป่าทามและประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีสมมุติฐานการวิจัย คือ ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี สมมุติฐานย่อย คือ หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์

ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงจะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ น้อยกว่าครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิง (Social Survey Research) และระเบียบการวิจัยทางมานุษยวิทยา (Anthropological Fieldwork) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้มีลักษณะเป็นแบบสอบถามปลายปิด เป็นคำถามที่มีคำตอบให้เลือก เพื่อให้ผู้ตอบสามารถเลือกตอบตามความเป็นจริงและตามทัศนคติของผู้ตอบ ในการสอบถามกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีนี้ทำให้ได้ข้อมูลที่กว้างขวางครอบคลุมประชากรมากขึ้น เพื่อสามารถเป็นตัวแทนในการอธิบายและหาความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ทำการศึกษา

ประชากร เลือกศึกษาชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเลือกเป็นพื้นที่ศึกษาวิจัย คือ อำเภอศรีเมืองใหม่, อำเภอโพธิ์ไทรและอำเภอโขงเจียม แบ่งตามพื้นที่ที่มีความยากจนได้ 2 กลุ่มตัวอย่างจากประชากรทั้งหมด 775 ครัวเรือน 12 หมู่บ้าน 4 ตำบล 3 อำเภอ ที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทาม คือพื้นที่หมู่บ้านที่มีความยากจนมาก เนื่องจากไม่มีที่ทำนา ต้องแลกข้าวบริโภคและมีปัญหาของการบุกรุกทำลายป่ามาก และหมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ป่าดงนาทามที่มีฐานะความเป็นอยู่ดีกว่ากลุ่มแรกเพราะสามารถปลูกข้าวบริโภคเองได้บ้างแต่ยังมีความยากจน

การสุ่มตัวอย่าง จากการแบ่งพื้นที่ เป็น 2 ประเภท ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง แบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งประชากร ออกเป็นกลุ่มๆก่อนโดยให้แต่ละกลุ่มมีลักษณะแตกต่างกันแล้วจับสลากสมาชิกในแต่ละกลุ่มมาในจำนวนที่เป็นสัดส่วนกัน การสุ่มเลือกครัวเรือนอย่างเป็นสัดส่วนกันจากหมู่บ้านตัวอย่าง ทั้งหมด 12 หมู่บ้าน 775 ครัวเรือน ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 200 ครัวเรือน กระจายไปตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบบสอบถามที่สร้างขึ้นในการศึกษานี้เพื่อทดสอบสมมุติฐานการวิจัย ประกอบด้วย 3 ตอน ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของครัวเรือน รายได้รวมของครัวเรือน กรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือน ข้อมูลด้านสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ขั้นตอนการสร้างและทดสอบแบบสอบถาม การสร้างมาตรวัด การวางโครงสร้างแบบสอบถาม และการทดสอบความแม่นยำเชิงเนื้อหา ได้ปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มประชากรตัวอย่าง จากนั้น

นำแบบสอบถามที่ได้ทดสอบมาแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ วารสาร วิทยานิพนธ์ และรายงานการวิจัย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม เพื่อต้องการทราบรายละเอียดต่างๆ อันสามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ การสังเกตทั่วไป (General Observation) โดยการสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลในส่วนที่นอกเหนือจากการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อหาข้อมูลทั่วไป เพื่อเรียนรู้ให้มากที่สุดเกี่ยวกับชุมชนนี้ รวมทั้งเพื่อสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลสำคัญ ๆ อีกวิธีหนึ่ง การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทาม เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญของการวิจัย และเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ยาก เพราะผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าไม่ควรนำมาเปิดเผยให้คนแปลกหน้าทราบ ทำให้ผู้วิจัยต้องทำการสัมภาษณ์เจาะลึกหลายชั่วโมง และต้องใช้เวลามากในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ซึ่งต้องขอความร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้ให้ข่าวสำคัญ ในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) กับประชากรที่ได้ทำการสุ่มตัวอย่างแล้ว จำนวน 200 ครัวเรือนตัวอย่างและการสังเกตการณ์ ซึ่งได้ทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในพื้นที่วิจัยก่อนการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม 2 ครั้ง คือ เก็บข้อมูลทั่วไปของชุมชนและกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง การทดสอบแบบสอบถามก่อนนำมาใช้จริง การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทาม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อหาข้อมูลทั่วไปและการสังเกตทั่วไป (General Observation) โดยการสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลในส่วนที่นอกเหนือจากการใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นการวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ข้อ 2,3 ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ทำการศึกษามารวบรวมแจกแจงในรูปค่าสถิติอย่างง่าย เช่น ความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ข้อมูลด้านการใช้ทรัพยากรป่าไม้และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงนาทาม โดยนำเสนอตารางประกอบการอธิบาย และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation Statistics) ซึ่งเป็นการทดสอบสมมุติฐานว่า “ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้” กรณีศึกษาชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อหาความสัมพันธ์

ระหว่างตัวแปรอิสระ คือปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับตัวแปรตาม คือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งได้จากการนำข้อมูลในแบบสอบถามมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้การประมวลผลด้านคอมพิวเตอร์ โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for The Social Sciences) ใช้สถิติวิธีค่าไค-สแควร์ (Chi-square) โดยกำหนดให้มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของหัวหน้าคร้วเรือน

1.1 **เพศ** พบว่ามีชายร้อยละ 78.5 และเพศหญิงร้อยละ 21.5 แสดงว่าให้เห็นว่าหัวหน้าคร้วเรือนที่เป็นเพศชายไม่ได้อพยพออกจากพื้นที่ไปประกอบอาชีพนอกชุมชนมากนัก เนื่องจากสัดส่วนของผู้ตอบแบบสอบถามมีร้อยละของเพศชายมาก

1.2 **อายุของหัวหน้าคร้วเรือน** หัวหน้าคร้วเรือนมีอายุโดยเฉลี่ย 42 ปี ซึ่งอยู่ในวัยกลางคนค่อนข้างสูง ช่วงอายุที่พบมากที่สุด 31-40 ปี ร้อยละ รองลงมาอายุ 41-50 ปี ร้อยละ และ 51-60 ปี ร้อยละ ตามลำดับ โดยมีหัวหน้าคร้วเรือนที่อายุต่ำสุด 27 ปี และสูงสุด 75 ปี แสดงให้เห็นว่า โดยส่วนใหญ่แล้ววัยแรงงานไม่ได้อพยพไปทำงานนอกชุมชนดังจะเห็นได้จากมีประชากรในวัยแรงงานอยู่ในชุมชนที่ถูกเลือกสุ่มเป็นตัวอย่างไม่ในการศึกษาวิจัยอยู่เป็นจำนวนมาก

1.3 **การสมรสของหัวหน้าคร้วเรือน** พบหัวหน้าคร้วเรือนที่มีสถานภาพการสมรสร้อยละ 99 และหม้ายร้อยละ 1

1.4 **ระดับการศึกษาของหัวหน้าคร้วเรือน** พบว่าหัวหน้าคร้วเรือน โดยส่วนใหญ่แล้วจบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 64.5 มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ 17.0 มัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ 14.0 โดยมีหัวหน้าคร้วเรือนร้อยละ 4.5 ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ และยังพบว่าระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ

4. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

2.1 **ประเภทของอาชีพหลัก** จากการศึกษพบว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทำนา คิดเป็นร้อยละ 58.5 รองลงมาคือ รับจ้างคิดเป็นร้อยละ 15.5 ค้าขายคิดเป็นร้อยละ 13.0 ประมงคิดเป็นร้อยละ 3 เลี้ยงสัตว์คิดเป็นร้อยละ 2.5 เผาถ่าน-ตัดฟันคิดเป็นร้อยละ

2.5 หาของป่าคิดเป็นร้อยละ 1.5 ทำสวนคิดเป็นร้อยละ 1 อุตุสาหกรรมในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 1 ค่าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่าคิดเป็นร้อยละ 0.5 เกี่ยวกับการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 0.5 และทำไร่คิดเป็นร้อยละ 0.5 ยังพบว่า การประกอบอาชีพหลักของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีอาชีพหลักนอกภาคเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าผู้ที่มีอาชีพหลักในภาคเกษตร

2.2 ประเภทของอาชีพรอง ประมง ร้อยละ 87.5 เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 68.5 รับจ้าง ร้อยละ 39.5 หาของป่า ร้อยละ 63.5 ทำสวน ร้อยละ 43.0 เผาถ่าน-ตัดฟัน ร้อยละ 36.5 อุตุสาหกรรมในครัวเรือน ร้อยละ 17.5 ค่าขายร้อยละ 18.0 ทำไร่ร้อยละ 18.0 ค่าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า ร้อยละ 2 ทำนา ร้อยละ 2 เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 0.5

2.3 รายได้รวม รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนคือ 8,000 บาทต่อปี พบว่ารายได้รวมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าผู้ที่มีรายได้รวมต่ำ

2.4 สถานะการมีหนี้สิน ไม่มีหนี้สิน ร้อยละ 36.5 มีหนี้สิน ร้อยละ 63.5

2.5 สถาบันการเงินที่บริการสินเชื่อ สหกรณ์ร้อยละ 28.0 ธกส.ร้อยละ 22.0 ธนาคารพาณิชย์ร้อยละ 2.5 พ่อค้าร้อยละ 3 ญาติพี่น้องร้อยละ 6 คนภายในหมู่บ้านร้อยละ 2 ไม่มีหนี้สินกับสถาบันใดร้อยละ 36.5

2.6 การถือครองที่ดินในแต่ละครัวเรือน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 50 มีที่ดินเป็นของตนเอง ร้อยละ 50 เนื่องจากหมู่บ้านที่สุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 ประเภทคือหมู่บ้านที่มีความยากจนมากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องการของป่ารับจ้างแลกข้าวมาบริโภคและหมู่บ้านที่มีฐานะดีกว่ากลุ่มแรกคือมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

2.7 ขนาดพื้นที่ถือครองของหัวหน้าครัวเรือน พบว่าแต่ละครัวเรือนมีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ยครัวเรือนละ 8 ไร่

2.8 ประเภทเอกสารสิทธิ์ ไม่มีเอกสารสิทธิ์ร้อยละ 50 มีเอกสารสิทธิ์ร้อยละ 50 เนื่องจากหมู่บ้านที่สุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 ประเภทคือหมู่บ้านที่มีความยากจนมากไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องการของป่ารับจ้างแลกข้าวมาบริโภคและหมู่บ้านที่มีฐานะดีกว่ากลุ่มแรกคือมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง พบว่าการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าผู้ที่ไม่มีการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

3. ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1 ระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานของหัวหน้าครัวเรือน พบว่ามีผู้ที่อยู่ในชุมชนตั้งแต่เกิดร้อยละ 89.0 ย้ายมาจากที่อื่นร้อยละ 11 และพบว่าระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานนานจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามมากกว่าผู้ที่มีระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในชุมชนน้อย

3.2 การใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ ในพื้นที่ป่าดงนาทาม เลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 68.0 เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 21.5 เผาถ่าน-ตัดฟัน ร้อยละ 30.0 ค่าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า ร้อยละ 11.0 หาของป่า ร้อยละ 70.5 เพาะปลูก ร้อยละ 69.0 ประมง ร้อยละ 78.5

3.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากเนื้อไม้ ซ่อมบ้าน/สร้างบ้าน ร้อยละ 27.5 ไม้ฟืนร้อยละ 60.5 เผาถ่าน ร้อยละ 28.0 จำหน่าย ร้อยละ 0.5

3.4 การใช้ประโยชน์จากสัตว์ป่า นำมาทำเป็นเครื่องประดับ ร้อยละ 1 อาหาร ร้อยละ 2.5 ยา ร้อยละ 2 สัตว์เลี้ยง ร้อยละ 2.5 จำหน่าย ร้อยละ 2.5

3.5 การใช้ผลิตผลจากป่าไม้ในป่าดงนาทาม หน่อไม้ ร้อยละ 69.0 สมุนไพรร้อยละ 29.5 ผลไม้ป่าร้อยละ 68.0 เห็ดร้อยละ 69.5 พืชผักป่าร้อยละ 70.5 แมลงกินได้ร้อยละ 70.0 ไม้ไผ่ร้อยละ 78.5

3.6 การรับทราบกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม ไม่ทราบร้อยละ 14.5
ทราบร้อยละ 85.5

3.7 การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม ไม่ได้ปฏิบัติตาม
กฎระเบียบร้อยละ 27.0 ปฏิบัติตามเป็นบางครั้งร้อยละ 60.5 ปฏิบัติตามทุกครั้งร้อยละ 12.5

3.8 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ป่าดงนาทาม พบว่าผู้ที่
ไม่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ร้อยละ 29.0 มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ร้อยละ 71.0 และพบว่าการมี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทาม
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามสูงจะมีการใช้
ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามน้อยกว่าผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำ

สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

1. หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้
มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่า
ไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 110.430 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ
0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตาราง
เท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่ามากกว่า 3.84 แสดงว่าการประกอบอาชีพของหัวหน้า
ครัวเรือนกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำกว่าครัวเรือนที่มี
รายได้ต่ำ จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ
107.890 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ 0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of
freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตารางเท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่า
มากกว่า 3.84 แสดงว่ารายได้รวมในครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์ต่อกัน
จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. **หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า** จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 27.717 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ 0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตารางเท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่ามากกว่า 3.84 แสดงว่าระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. **ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน** จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 28.895 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ 0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตารางเท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่ามากกว่า 3.84 แสดงว่าการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของครัวเรือนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

5. **ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย** จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 12.804 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ 0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตารางเท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่ามากกว่า 3.84 แสดงว่าระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากการทดสอบสมมติฐานพบว่า ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 134.856 กำหนดนัยสำคัญของการทดสอบเท่ากับ 0.05 ค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 1 (Degree of Freedom = 1) ค่าไค-สแควร์ (Chi-square) จากตารางเท่ากับ 3.84 ปรากฏว่าค่าคำนวณที่ได้มีค่ามากกว่า 3.84 แสดงว่าครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ไม่มีความสัมพันธ์ต่อกันจึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. เนื่องจากจังหวัดอุบลราชธานีเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามทั้งในด้านกายภาพและเศรษฐกิจสังคมมากแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทามจึงมีความสัมพันธ์กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยด้านสังคม อีกทั้งการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าดงนาทามสามารถบรรเทาปัญหาความยากจนในชุมชนได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาปัญหาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าไว้ และการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานีในครั้งนี้ สมมุติฐานย่อย คือ ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ครัวเรือนที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน หัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีอาชีพไม่เกี่ยวกับการเกษตร หัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนมากจะมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้มากกว่าครัวเรือนที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย ครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สูงจะมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้น้อยกว่าครัวเรือนที่ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่ำ

2. สืบเนื่องมาจากข้อสรุปจากการศึกษาด้านเศรษฐกิจและสังคม พบว่าคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ศึกษามีแนวโน้มในด้านบวก แต่อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องที่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยน่าที่จะให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นกับประชาชน ในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมไว้ต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. การนำผลการวิจัยไปใช้ ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้สามารถใช้เป็นแนวทางในการจัดการหามาตรการในการสร้างจิตสำนึกในการรักษาและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในป่าทามให้แก่ประชาชนทั่วไป

และโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในชุมชนแหล่งกำเนิดป่าทาม การสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่รวมทั้งการประกอบอาชีพของเกษตรกรในพื้นที่อย่างครบวงจร ทั้งในด้านการจัดหาทุน การผลิตและการตลาด และเพื่อจะเป็นแนวร่วมสำคัญในการฟื้นฟู พัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรป่าทามของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมถึงประชากรในท้องที่ ควรมีการศึกษาวิจัยระบบนิเวศน์ในป่าอนุรักษ์อย่างละเอียดรอบด้าน และควรกำหนดป่าดงนาทามให้เป็นเขตพัฒนาเฉพาะ เช่นเดียวกับพื้นที่ป่าชายเลน โดยอาจกำหนดแบ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เขตเพาะปลูก พื้นที่ป่าชุมชน เป็นต้น พร้อมทั้งมีระเบียบและนโยบายในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชัดเจน โดยกระบวนการที่ประชาชนมีส่วนร่วม

3. ควรส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากป่าอนุรักษ์ ด้วยวิธีที่ไม่ทำลายคุณภาพของระบบนิเวศน์ เช่น การปลูกพันธุ์พืชพื้นเมือง ทั้งพืชกินใบกินผลและพืชใช้สอย เช่น มะกอกน้ำ หวาย กก บัว และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ตลอดจนการวางระเบียบกฎเกณฑ์ในการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าอนุรักษ์โดยเปิดโอกาสให้ธรรมชาติฟื้นตัวได้ในระยะเวลาที่เหมาะสม

4. ควรส่งเสริมให้มีองค์กรชุมชนและสร้างเครือข่ายองค์กร ระหว่างชุมชนรอบป่าดงนาทาม เพื่อร่วมดูแล อนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยทางเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี วิธีการที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย การสังเกตทั่วไป (General Observation) โดยการสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่เข้าไปศึกษาวิจัย เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลในส่วนที่นอกเหนือจากการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อหาข้อมูลทั่วไป เพื่อเรียนรู้ให้มากที่สุดเกี่ยวกับชุมชนนี้ รวมทั้งเพื่อสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลสำคัญ ๆ อีกวิธีหนึ่ง การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในป่าทาม เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวเป็นส่วนที่สำคัญของการวิจัย และเป็นการรวบรวมข้อมูลที่ยาก เพราะผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าไม่ควรนำมาเปิดเผยให้คนแปลกหน้าทราบ ทำให้ผู้วิจัยต้องทำการสัมภาษณ์เจาะลึกหลายชั่วโมง และต้องใช้เวลามากในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ ซึ่งต้องขอความร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้ให้ข่าวสำคัญ ในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้นำชุมชน ผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญใน

การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ในการศึกษาพบปัญหาอุปสรรคเรื่อง งบประมาณจำกัด ระยะเวลา จำกัด และระยะทางในการเดินทางไปพื้นที่วิจัยค่อนข้างไกล ผู้ศึกษาจึงได้ทำการเก็บข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่าง เป็น 3 ช่วง โดยแบ่งเป็นช่วงเดือนตุลาคม 2545 เป็นเวลา 25 วัน และเดือนพฤศจิกายน- ธันวาคม 2545 เป็นเวลา 20 วัน และเดือนมกราคม – เมษายน 2546 เป็นเวลา 90 วัน เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่น่าเชื่อถือจึงค่อนข้างใช้เวลาในการลงพื้นที่ศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในงบประมาณและ เวลาที่มีอยู่จำเป็นต้องบริหารให้เกิดประโยชน์สูงสุด และการให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ดี มากเนื่องจากไปบ่อยและ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซื่อสัตย์ จริงใจกับผู้ให้ข้อมูลทำให้ชาวบ้าน ไว้วางใจและให้ข้อมูล ผู้วิจัยในเชิงลึก จึงขอเสนอแนะให้ผู้วิจัยที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาวิจัย ดังกล่าวได้เตรียมตัวในเรื่องการเดินทางและสร้างความไว้วางใจกับชาวบ้านอย่างจริงใจและซื่อสัตย์ ด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ. “คนจน” ในประเทศไทย : ทศวรรษ 2530 (2533-2540) ใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ (บรรณาธิการ) เศรษฐศาสตร์การเมือง คนจนไทยในภาวะวิกฤติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- กฤษฎา บุญชัย. ความยากจนในชนบท ใน ณรงค์ เพชรประเสริฐ (บรรณาธิการ) เศรษฐศาสตร์การเมืองคนจนไทยในภาวะวิกฤติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- โกมล แพรกทอง. ป่าชุมชนในประเทศไทย. ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชน, กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ, กรมป่าไม้, 2545.
- งามพิศ สัตย์สงวน. วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ. บริษัทรามการพิมพ์, 2541.
- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 4: ฉบับปรับปรุงใหม่) สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- งามพิศ สัตย์สงวน. มานุษยวิทยากายภาพ วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4) สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4) บริษัทรามการพิมพ์, 2543.
- งามพิศ สัตย์สงวน. ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวญวน (ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน) โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

งามพิศ สัตย์สงวน. วัฒนธรรมข่าวในสังคมไทย: การคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง. (ทฤษฎีรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) บริษัทเท็กซ์ แอน เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, 2545.

งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ในกรุงเทพมหานคร: กรณีศึกษาครอบครัวไทยฝั่ง (ทฤษฎีจางบประมาณแผ่นดิน) โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

เจริญ คัมภีร์ภาพ. ทรัพยากรชีวภาพกับสังคมไทย. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.

ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาจนพันธุ์ และ สันธิจิตา กาจนพันธุ์. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา. เล่ม 2 สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.

ชอบ ชอบชื่นชม. ความรู้และความตระหนักของอาสาสมัครพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมใน ชนบท : ศึกษากรณีจังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2535.

ชูศักดิ์ วิทยาภัก. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมใน บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่ : โครงการศึกษาชุมชนภาคเหนือกับศักยภาพในการพัฒนาสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

ทรงศักดิ์ ภู่น้อย. ข่าวสารป่าชุมชน. 12 (เมษายน 2543), 2543.

ธวัชชัย รัตนซ้อน. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบนพื้นที่สูง. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.

นิธิ ฤทธิพรพรรณ. รายงานป่าชุมชนในภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา, 2536.

นิเทศ ดินณะกุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2546.

นิเทศ ดินณะกุล. วัฒนธรรมข้าวในเท็กซัส.วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ. โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2537.

นิเทศ ดินณะกุล. ลักษณะชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวอมิสในสหรัฐอเมริกา.รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

นิเทศ ดินณะกุล. ปัญหาและผลกระทบหลังการลดขนาดองค์กร.รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

นิเทศ ดินณะกุล. ความเครียดในสังคมไทย.ปัญหาสังคมไทยในมิติทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและอาชญาวิทยาโครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

นิเทศ ดินณะกุล. สถาบันสังคม. สังคมและวัฒนธรรม.สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

นิติ เอี้ยวศรีวงศ์. การเสวนาเรื่อง พ.ร.บ. กับทิศทางการสังคมไทย. กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ธวัชชัย สันติสุข. พืชถิ่นเดียวและพืชหายากของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543.

บา บุตรวงศ์. กลอนอาลัยป่าทาม ใน สนั่น ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย. กรุงเทพมหานคร : เอดิสันเพรส โปรดักส์, 2544.

บัญญัติ แก้วส่อง. ประชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ขอนแก่น, 2536.

บุญลือ คชเสนีย์. ความรู้และความตระหนักของประชาชนในท้องถิ่นที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเล : ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.

ประภาส ปิ่นตอกแต่ง. การเมืองบนท้องถนน 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

ประเวศ วะสี. ความหลากหลายทางชีวภาพกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.

ประสิทธิ์ คุณรัตน์. ป่าทาม มดลูกของแม่น้ำ ไตของแผ่นดิน ใน สนั่น ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย, กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

ประสิทธิ์ ไชยชมพู. วิถีประมงพื้นบ้านบริเวณป่าทามลุ่มน้ำมูนตอนกลาง. ใน สนั่น ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย. กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

ปราณี มัคนันท์. เสือกก - ผีอ ถักทอชีวิตและธรรมชาติแห่งป่าทามมูน. ใน สนั่น ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย, กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. องค์ความรู้นิเวศวิทยาของชุมชนเกษตรกรรม. กรุงเทพฯ ฯ : วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. ขบวนการป่าชุมชน และการทำทนายการจัดการป่าของรัฐไทย 3 ทศวรรษป่าชุมชน : ท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย. เชียงใหม่ : ปีสถการพิมพ์, 2545.

ผจญจิตต์ พัทธษภากร. ความรู้และความคิดเห็นของคณะกรรมการสภาตำบลเกี่ยวกับปัญหามลพิษ
ทางน้ำในแม่น้ำแม่กลอง : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,
2538.

พรพิมล พลพร้อม. สิทธิการครอบครองและทำประโยชน์ในพื้นที่ทาม.ใน สนน ชุสกุล,ป่าทาม ป่าไทย ,
กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. แนวคิด หลักการ และแผนการจัดการป่าชุมชน.ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่ง
ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก,มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า : กรอบคิด ข้อจำกัดและการ
วิเคราะห์ทางเลือก แผนงานสนับสนุนป่าชุมชน ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน
แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, 2542.

ไพรินทร์ เสาะสาย. กลุ่มเกษตรทามมู สร้างป่าทามในที่นา. ใน สนน ชุสกุล,ป่าทาม ป่าไทย.
กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

ไพเราะ สุจินพรหม. สมุนไพรรักษาป่าทาม ภูมิปัญญาที่รอการฟื้นฟู. ใน สนน ชุสกุล, ป่าทาม ป่าไทย.
กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

ภาณุ บุรณศิริ. ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาตำบลและสมาชิกสภาจังหวัดที่มี
ต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานศึกษา : เฉพาะกรณี พระนารายณ์ราช
นิเวศน์ จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.

เมธี ครองแก้ว และ จินตนา เชิญศิริ. การกำหนดระดับความยากจนในประเทศไทย. วารสารธรรมศาสตร์ ปี
ที่ 5 (มิถุนายน-กันยายน 2538)

- ยศ สันติสมบัติ และ วิฑูรย์ ปัญญากุล. ความหลากหลายทางชีวภาพ : มิติทางสังคมและนิเวศน์
กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2537.
- ยศ สันติสมบัติ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการ
ทรัพยากร. กรุงเทพฯ โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการ
ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย, 2543.
- ยุวดี อิมใจ. ปัจจัยทางสังคมและจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์ต่อความตั้งใจในการรักษาความสะอาดของ
บ้านเมืองของเยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
ปริญญา สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2529.
- ระวี ถาวร. กรณีศึกษาป่าตะวันออก: บ้านร่มโพธิ์ทอง แผนงานสนับสนุนป่าชุมชน, ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์
ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, 2542.
- เรืองเดช ศรีวรรณนะ. คำบรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ขั้นสูง. ภาควิชาเศรษฐศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543.
- วีรวัฒน์ ธีรประศาสน์. รัฐ กฎหมาย ชาวบ้านกับป่าทาม ใน ส่นัน ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย.
กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2543.
- คันสนีย์ ชูแวว. ระบบนิเวศป่าทาม พื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของภาคอีสาน ใน ส่นัน ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย .
กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.
- ศิวพร ฟาฟซองปี. การวิจัยการมีส่วนร่วมในการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการของกลุ่มพิทักษ์
ธรรมชาติเพื่อชีวิต : กรณีศึกษาโครงการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าดงนาทาม การ
สัมมนาเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะและการบริหารโครงการ
หลักสูตร ปริญญาโททางรัฐประศาสนศาสตร์ ภาคพิเศษ อุบลราชธานี คณะ
รัฐศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2538.

ศิริวรรณ ศิริบุญ. ทศนคติที่แตกต่างกันของชายและหญิงในเรื่องคุณค่าของป่าชายเลน : กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร, ใน รายงานการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ วันที่ 20-21 พฤศจิกายน 2540.กรุงเทพมหานคร : สมาคม นักประชากรไทย, 2540.

สดใส สว่างโคก. การเลี้ยงวัว ควาย จากยุคนายฮ้อยทมิฬสู่ยุคเขื่อนราชสีไศล. ใน สนั่น ชูสกุล, ป่าทาม ป่าไทย .กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานการวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพมหานคร, 2543.

สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น. องค์กรรมชน: กลไกเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: บริษัท แพลน พรินต์ติ้ง จำกัด, 2543.

สมพร อีสวิลานนท์. เศรษฐศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม: หลักและทฤษฎี. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. พหุคันธูลี. เรียบเรียงและสรุปความจากสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.2540 รายงานฉบับสุดท้าย การจัดทำแผนปฏิบัติการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่วิกฤติ พหุคันธูลี อำเภอนาทน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.เสนอโดย วรรณาด ตั้งรัชทอง.มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์, 2542.

สุธาวัลย์ เสถียรไทย. สิทธิในทรัพยากรกับการทำระบบอนุรักษ์ของไทย. วารสารนิเวศวิทยา ฉบับที่ 21 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2537). กรุงเทพมหานคร, 2537.

- สุเทพ สุนทรภักดิ์. ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่ :สำนักพิมพ์ โกล บอลวิชั่น, 2540.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 19
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช , 2545
- สุพัตรา สุภาพ. ผลกระทบเศรษฐกิจต่างชาติที่มีต่อสังคมไทย. รวมบทความสังคมวิทยาและ มานุษยวิทยา
(นิเทศ ดินณะกุล, บรรณาธิการ) ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะ
รัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุพัตรา สุภาพ. วัฒนธรรมองค์กร. รวมบทความสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ศิริรัตน์ แอดสกุล,
บรรณาธิการ) ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 22 กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์ครั้งที่ 19
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 18 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. วัฒนธรรมข้าว...วิถีชีวิตแบบไทย ๆ หรือ ? อ่างถึงโน (งามพิศ สัตย์สงวน,
บรรณาธิการ) วัฒนธรรมข้าวในสังคมไทยและนานาชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 2
กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 1).กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 2).กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ. จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 3).กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545

- สุพัตรา สุภาพ จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 4) .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 5) .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สุพัตรา สุภาพ จับใจคนจับใจงาน (เล่ม 6) .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- สมชาย ศรีสันต์. การพัฒนาแบบยั่งยืน : แนวคิด และการดำเนินการในบริบทของสังคมไทย.
วารสารนิเวศวิทยา ฉบับที่ 2 นนทบุรี : เลิศชัยการพิมพ์ 2, 2543.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. วนศาสตร์ชุมชน : แนวความคิดและหลักการในการพัฒนา . เอกสารประกอบการ
ฝึกอบรม ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ, 2542.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. ป่าไม้เมืองไทยและทิศทางในการจัดการ. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่ง
ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.ก.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. การจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลง. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน
แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.ช.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์ . ป่าชุมชน : ทางเลือกในการฟื้นฟู อนุรักษ์ ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ. ศูนย์
ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
ม.ป.ป.ค.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. คนกับป่า: บนเส้นทางแห่งการอนุรักษ์. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่ง
ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.ง.
- สมศักดิ์ สุขวงศ์. ผู้ศตวรรษของการจัดการป่าไม้แบบประชารัฐ ?. ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่ง
ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.จ.

- สถาพร อธิธิพงษ์. การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลในการอนุรักษ์ป่าชายเลน : กรณีศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอท่าใหม่ และกิ่งอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.
- สมพร วิทวัสการเวช. ความรู้และความตระหนักของประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรี หมู่บ้าน (กพสม.) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีอำเภอหาดใหญ่และอำเภอสระบัวน้อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์, 2538.
- ศักดิ์ พฤษะศรี. การดำเนินชีวิตและทัศนคติที่มีต่อสิ่งแวดล้อมของประชากรในชุมชน แก้วแสนเขตเทศบาลเมืองสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2525.
- วิสูตร อยู่คง. ป่าทามในสายตานักวิชาการป่าไม้ ใน สัน นุสกุล, ป่าทาม ป่าไทย, กรุงเทพมหานคร : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.
- วุฒิ นิลแก้ว. ความรู้ และทัศนคติของประชาชนต่อการปลูกสร้างสวนป่า. วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.
- อคิน รพีพัฒน์. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คดงนา, 2544.
- อภิชัย พันธเสน. ทำอย่างไรจึงจะได้ป่าและพื้นที่สีเขียวคืนมา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.

อารีวรรณ คูสันเทียะ. นาทาม แหล่งความหลากหลายพันธุกรรมข้าว. ใน สนัน ชูสกุล, ปาทาม ปาไทย, กรุงเทพมหานคร: เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2544.

อัมพา ถ้วยงาม. ความรู้และเจตคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำของเกษตรกร จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2528.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

Medhi Krongkaew and Nanak Kakwani. “Poverty” in Thailand: Defining, Measuring and Analyzing”, Working Paper No.4, NESDB,1996.

Petprasert, N. and Yodkamonsart, (Editor: Petprasert) Status of the Poor in Economic Crisis. In Political Economy :The Poor of Thailand. Chulalongkorn University.17 Nov 2000.

Byron, N.,and M. Arnold. What Futures for the People of the Tropical Forest ?. CIFOR Working Paper No. 19 (Bogor, Indonesia:Center for International Forestry reserch),1997.

Capistrano, D. Non-Timber Forest Product-based Enterprise in Forest Conversation and Community Development: India's Evolving Institutional Context', Paper prepared for presentation at the XIIUFRO World Congress, 7-12 August 2000,Kuala Lumper, Malaysia, 2000.

Dove, M. (1993) 'A Revisionist View of Tropical Deforestation and Development', Environmental Conversation ๗ 2000.

Fisher, R. Indigenous Forest Management in Nepal : Why Common Property is Not a Problem. in M. Allen (ed) Anthropology of Nepal : People, Problems and Processes (Kathmandu : Mandala Book Point) , 1994.

Fisher, R.,S. Srimonkontip and C. Veer. People and Forests in Asia and the Pacific : Situation and Prospects', Asia-Pacific Forestry Sector Outlook Study

Working Paper Series, Working Paper No APFSOS/WP 27 (Rome and Bangkok, Food and Agriculture Organisation of the United Nations), 1997.

Foppes, j. and S. Ketphanh. Forest Extraction or Cultivation? Local Solutions from Lao PDR'. paper presented at workshop Cultivating (in) Tropical Forests : The Evolution and Sustainability of Intermediate Systems Between Extractivism and Plantations CIFOR-FOREASIA, 28 June-1 July 2000, Lofoten Norway.

Lecup, I. And K. Nicholson. Community-based Tree and Forest Product Enterprise : Market Analysis and Development, Field Manual (Rome : FAO, FTTP and RECOFTC), 2000.

Raintree, J. "Multi-Participant Market Analysis and Development : Some Methods Used in Buffer Zones of Nature Reserves in Vietnam", Paper presented at International Symposium II Mountain Mainland Southeast Asia: Governance in the Natural and Cultural Landscape. 1-15 July 2000, Chiang Mai, Thailand, 2000.

Rao, K., and S. Sharma, 'Community Paper-India'. in K. Oli (ed.) Collaborative Management of Protected Areas in the Asian Region (Kathmandu : ICUN Nepal), 1999.

Salafsky, N., B. Cordes, J. Parks and Hochman, C. Evaluating Linkages Between Business, the Environment, and Local Communities : Final Results from the Biodiversity Conversation Network, (Washington, D.C. : Biodiversity Support Program), 1999.

Sarin, M. , Who is Losing ? Gender and Equity Concerns in Joint Forest Management (Society for Promotion of Wastelands development : New Delhi), 1998.

Sarin, M. Policy Goals and JFM Practice : An Analysis of Institutional Arrangements and Outcomes, Policy and Joint Forest management Series 3 (World Wild Fund for Nature,India : New Delhi.),1999.

Victor, M. (ed.) Income Generation Through Community Forestry Proceeding of an Internation Seminar held in Bangkok,Thailand. October 18-20 , 1995, RECOFTC Report 13 Bangkok : Regional Community Forestry Training Center, 1997.

Victor, M.,Ganz, D.,Nicholson, K and Lecup, I. 'Benefiting from Communities Forest Management : An Overview of Developing Small-scale Forest and Tree Product Enterprise, Issues, and Initiatives Throughout the Region. Asia-Pacific Community Forestry Newsletter 13.1 (February / March 2000)

Wollenberg , E. and Ingles, A. (eds.) Income from the Forest : Methods for the Development and Conversation of Forest Products for local Community. (Bogor,Indonesia : Center for International Forestry Research),1998.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้

กรณีศึกษาชุมชนรอบป่าดงนาทาม จังหวัดอุบลราชธานี

หมายเหตุ โปรดกาเครื่องหมาย “ / ” ในช่อง () ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

- ลำดับที่แบบสอบถาม NO
- 1.1 อาศัยอยู่ในประเภทของพื้นที่ AREA
- () 1. ก. () 2. ข.
- 1.2 เพศ SEX
- () 1. ชาย () 2. หญิง
- 1.3 อายุปี AGE
- 1.4 สถานภาพ STATUS
- () 1. โสด () 2. สมรส () 3. หม้าย () 4. หย่า () 5. แยกกันอยู่
- 1.5 ระดับการศึกษาสูงสุด EDUC
- () 1. ไม่ได้เรียนหนังสือ () 2. ระดับประถมศึกษา
- () 3. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น () 4. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
- 1.6 ความสัมพันธ์กับหัวหน้าครัวเรือน RELATION
- () 1. เป็นหัวหน้าครัวเรือนเอง
- () 2. คู่สมรสของหัวหน้าครัวเรือน
- () 3. เป็นบุตร/หลานของหัวหน้าครัวเรือน
- () 4. บิดามารดาของหัวหน้าครัวเรือน

ตอนที่ 2 ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ อาชีพของครัวเรือน รายได้ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

2.1. อาชีพหลักของครัวเรือน

OCCU1

() 1. ทำนา	() 2. เลี้ยงสัตว์
() 3. ประมง	() 4. รับราชการ
() 5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ/พนักงานบริษัทเอกชน	() 6. ค้าขาย
() 7. รับจ้าง	() 8. อุตสาหกรรมในครัวเรือน
() 9. เฝ้าถ่าน-ตัดฟืน	() 10. หาของป่า
() 11. ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า	() 12. เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
() 13. ทำไร่	() 14. ทำสวน

2.2. อาชีพรองของครัวเรือน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

OCCU2

() 1. ทำนา	() 2. เลี้ยงสัตว์
() 3. ประมง	() 4. รับราชการ
() 5. พนักงานรัฐวิสาหกิจ/พนักงานบริษัทเอกชน	() 6. ค้าขาย
() 7. รับจ้าง	() 8. อุตสาหกรรมในครัวเรือน
() 9. เฝ้าถ่าน-ตัดฟืน	() 10. หาของป่า
() 11. ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า	() 12. เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
() 13. ทำไร่	() 14. ทำสวน

2.3. รายได้รวม.....บาท/เดือน หรือ..... บาท/ปี

INCOME

2.4. ปัจจุบันครัวเรือนของท่านมีหนี้สิน หรือไม่

OBLIGATION

- () 0. ไม่มี () 1. มี

2.5. ท่านใช้แหล่งสินเชื่อ เพื่อกู้ยืมเงิน จากที่ใด

BORROW

(เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- () 1. สหกรณ์ () 2. ธกส. () 3. ธนาคารพาณิชย์

- () 4. พ่อค้า () 5. ญาติพี่น้อง () 6. คนภายในหมู่บ้าน

2.6 ครวเรือนของท่านมีที่ดินเป็นของตนเองหรือไม่ OWNLAND 1

- () 0. ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง () 1. มีที่ดินเป็นของตนเอง จำนวน.....ไร่

2.7. ลักษณะการถือครองที่ดินของท่านในปัจจุบัน OWNLAND 2

- () 0. ไม่มีเอกสารสิทธิ์ () 1. มีเอกสารสิทธิ์

ตอนที่ 3 ข้อมูลด้านสังคม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน การได้รับประโยชน์จาก
ทรัพยากรป่าไม้ ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

3.1 ภูมิลำเนาเดิมของหัวหน้าครัวเรือน HABITAT

- () 1. อยู่ที่นี่ตั้งแต่เกิด () 2. ย้ายมาจากที่อื่นเป็นเวลา.....ปี

3.2 การใช้ประโยชน์ด้านต่างๆในพื้นที่ป่าดงนาทาม USE

- () 0. ไม่ได้ใช้ประโยชน์ () 1. เลี้ยงสัตว์ () 2. เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
() 3. เเผาถ่าน-ตัดฟืน () 4. ค้าขายเกี่ยวกับสัตว์ป่า () 5. หาของป่า
() 6. เพาะปลูก () 7. ประมง

3.3. การใช้ประโยชน์จากไม้ USEwood

- () 0. ไม่ได้ใช้ประโยชน์ () 1. ซ่อมบ้าน/สร้างบ้าน () 2. ไม้ฟืน
() 3. เเผาถ่าน () 4. จำหน่าย

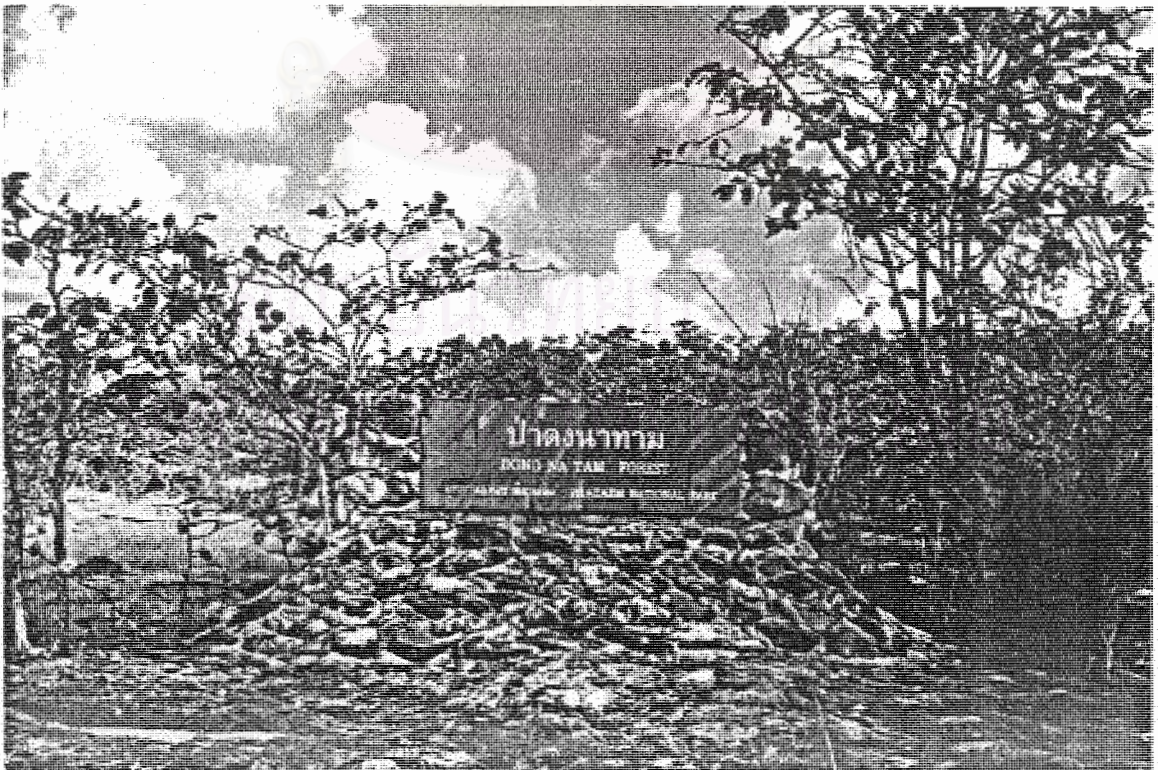
3.4. ประโยชน์ที่ได้รับจากสัตว์ป่า USEwild

- () 0. ไม่ได้รับประโยชน์ () 1. อาหาร () 2. เครื่องประดับ
() 3. ยา () 4. สัตว์เลี้ยง () 5. จำหน่าย

- 3.5. การใช้ประโยชน์จากผลิตผลจากป่าไม้ USEres
- ()0.ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ()1. สมุนไพร ()2.ผลไม้ป่า
 ()3.ไม้ไผ่ ()4.หน่อไม้ ()5.เห็ด
 ()6.พืชผักป่า ()7.แมลงกินได้
- 3.6.การรับทราบในกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม law1
- ()0.ไม่ทราบ ()1.ทราบ
- 3.7.การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อห้ามของพื้นที่อนุรักษ์ป่าดงนาทาม law2
- ()0.ไม่ได้ปฏิบัติตาม ()1.ปฏิบัติตามเป็นบางครั้ง ()2. ปฏิบัติตามทุกครั้ง
- 3.8. ครุภัณฑ์ของท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้หรือไม่ PARTICI
- ()0. ไม่มี
- ()1. มี ถ้ามีท่านมีวิธีการอย่างไร PARTICI1
- ()1. ปลูกรักษาต้นไม้ ()2. ป้องกันไฟป่า
 ()3. ไม่เก็บของป่านอกฤดูกาล ()4. ไม่ล่าสัตว์ป่า

1. สํารวจพื้นที่ศึกษาวิจัย (ป่าดงนาทาม จ. อุบลราชธานี)

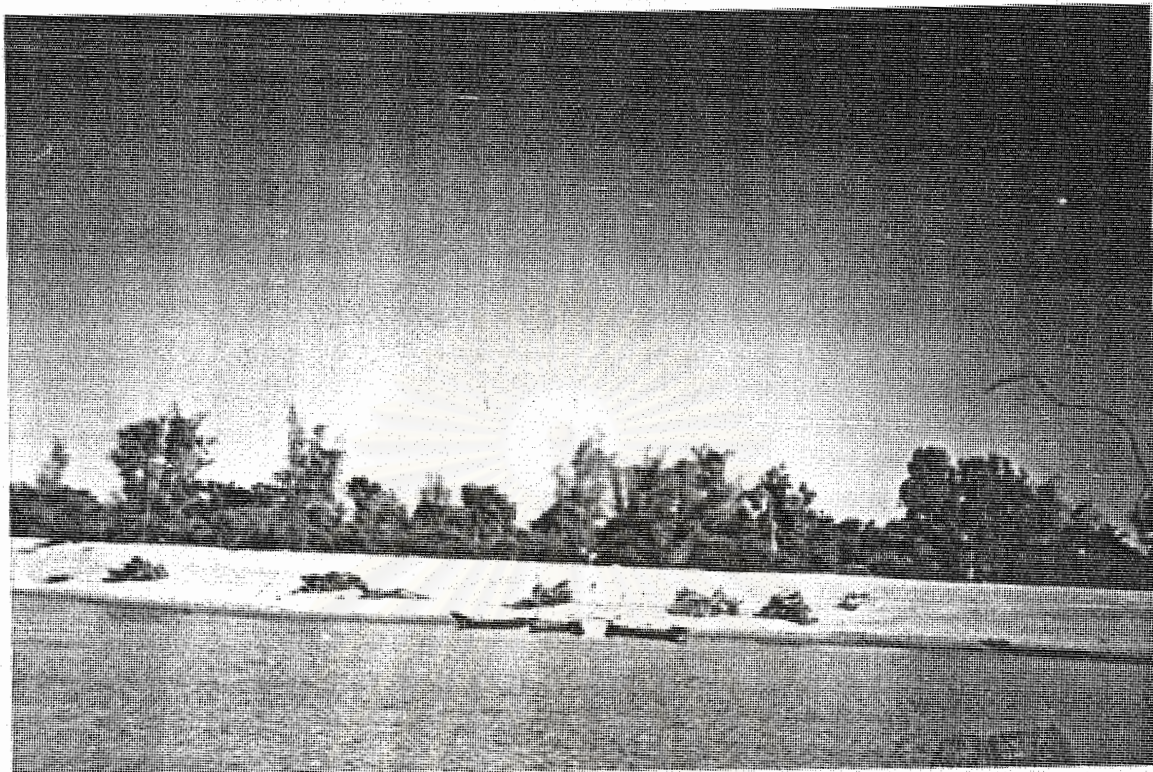
2. ภาพแสดงพื้นที่ป่าดงนาทาม จ. อุบลราชธานี

3. พื้นที่ทุ่งนาที่ใช้เลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง

4. ภาพแสดงวิถีชีวิตของชาวลุ่มแม่น้ำมูลบริเวณป่าดงนาทาม ในการหาฟืน-ไม้ใช้สอย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

1. ชื่อ สกุล นางสาวบุญทวี บุญโณ
2. เกิดวันอังคาร ที่ 5 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2521 สถานที่เกิด โรงพยาบาล จุฬาลงกรณ์ ถนน อังรีดุนังต์ แขวง พญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันอายุ 24 ปี
3. วุฒิการศึกษา วิทยาศาสตร์บัณฑิต(วนศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์(บางเขน) ปีที่สำเร็จการศึกษา 2544
4. ทุนการศึกษาที่เคยได้รับ ทุนการศึกษาของมูลนิธิธินิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2544 และปีการศึกษา 2545
5. ตำแหน่ง และสถานที่ทำงาน เลขานุการ วิทยาลัยแพทยศาสตร์และการสาธารณสุข มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย